

WORSTELEN MET HET STEREOTYPE

Een onderzoek naar de weergave van
Olympische sporters in de Nederlandse kranten

Roelien Luijt
9911677

Doctoraalscriptie september 2005
Communicatie- en Informatiewetenschappen
Faculteit Letteren, Universiteit Utrecht

Dr. Eggo Müller
Instituut Media- en Representatie, Universiteit Utrecht
Dr. Agnes Elling
Sociaal-culturele wetenschappen, Universiteit van Tilburg

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	3
1. THEORETISCH KADER.....	5
1.1 Discoursanalyse	5
1.1.1 Maatschappelijke ordeningprincipes	6
1.1.2 Media elite	6
1.1.3 Classificatie en stereotypen	7
1.1.4 Sportmedia en beeldvorming.....	9
2. DOELSTELLING	14
3. METHODOLOGIE	15
3.1 Opzet van het onderzoek.....	15
3.1.1 Methoden	15
3.1.2 Dataverzameling	18
3.1.3 Categorisatie	19
3.2 Olympische Spelen en de Nederlandse delegatie.....	22
3.2.1 De Nederlandse medaillewinnaars.....	22
4. RESULTATEN	23
4.1 Voorpaginanieuws	23
4.2. Kwantitatieve analyse	26
4.2.1 Kleur	27
4.2.2 Gender	27
4.2.3 Etniciteit.....	29
4.2.4 Nationaliteit	31
4.2.5 Tak van sport	33
4.3 Kwalitatieve analyse	36
4.3.1 Actief/ passief	36
4.3.2 Kijkobject	38
4.3.3 Emotie.....	39
4.3.4 Camerahoek.....	42
4.3.5 Toon.....	43
4.4 Sportadvertenties.....	45
4.5 Casus: Hockey, de strijd van de dames en de heren om het goud.....	46
4.5.1 Vrouwen	46
4.5.2 Mannen	47
4.5.3 Samenvatting Casus.....	48
4.6 Het gebruik van stereotypen en contrasterende beelden in de sportmedia.....	49
4.6.1 Doorbreking van stereotype beelden	51
4.6.2 Ambigüiteit tussen afbeelding en tekst.....	52
4.7 De invloed van nationalisme op de verbeelding van sporters.....	53
4.8 Samenvatting.....	54
5. CONCLUSIE	56
5.1 Over- en onderrepresentatie en de constructie van stereotype beelden.....	57
5.2 Het gebruik van discoursen.....	59
5.3 Nationalisme en de verbeelding van Olympische sporters	60
5.4 Tot slot	62
6. AANBEVELINGEN	63
LITERATUUR.....	66
Bijlage 1: Overzicht deelnemers	70
Bijlage 2: Uitleg variabelen.....	80
Bijlage 3: Tabellen	83
Bijlage 4: Foto's.....	93

INLEIDING

Potige vrouwen in stoeipakjes - Na jaren van lobbyen en smeken debuteert vrouwenworstelen op Spelen (NRC Handelsblad, 28/8/2004)

De samba en de tango naar goud - Titels basketbal, voetbal en volleybal naar Argentinië en Brazilië (AD Sportwereld, 30/8/2004)

De sportmedia spelen een belangrijke rol in de beeldvorming over sporters. Verschillen in prestaties worden dikwijls uitgelegd aan de hand van fysieke en mentale eigenschappen. Door zichtbare, fysieke en mentale karaktereigenschappen te benadrukken worden eigenschappen toegewezen aan de atleten. Hierdoor ontstaat het gebruik van stereotypen en stereotype beelden. Vooral in de representatie van minderheden wordt dikwijls gebruik gemaakt van stereotypen. Atleten die niet tot de dominante klasse behoren worstelen, als gevolg van stereotypering, tijdens hun (top)sportcarrière dikwijls met problemen als uitsluiting, discriminatie en stereotypering. Het dominante discours van blanke, mannelijke superioriteit wordt met behulp van de sportmedia gecreëerd en in stand gehouden. Mede hierdoor ontstaat onderdrukking van de niet-dominante klasse. Met behulp van de sportmedia kunnen 'hegemoniale discourses' en stereotypen echter ook tegengesproken worden, wat uiteindelijk tot een doorbreking en verandering van het discours kan leiden.

In het verleden zijn er verschillende onderzoeken uitgevoerd naar de representatie van minderheden in de media. Vooral in de Anglo-Saksische landen is er veel aandacht voor de representatie van etnische en raciale minderheden. In deze studies wordt vaak nadruk gelegd op de representatie van mannelijke zwarte atleten. Er is minder bekend over de manier waarop blanke, Latijns Amerikaanse en Aziatische atleten en atleten uit het Midden-Oosten worden afgebeeld. Onderzoek naar de representatie van gekleurde sporters in Nederland is beperkt. Er is weinig bekend over de manier waarop de Nederlandse sportmedia bijdragen aan de beeldvorming over gender en etniciteit van sporters.

Eén van de uitgangspunten in dit onderzoek is dat de sportmedia bijdragen aan de beeldvorming over gender en etniciteit van sporters. Doelstelling van deze studie is meer inzicht te verkrijgen in de manier waarop blanke en gekleurde sporters gerepresenteerd worden in de sportmedia. Aan de hand van een kwantitatieve en kwalitatieve analyse zal een antwoord worden gezocht op de vraag op welke wijze de Nederlandse sportmedia bijdragen aan de beeldvorming over gender en etniciteit van sporters. Voor dit onderzoek werden 693 sportfoto's, afkomstig uit het *Algemeen Dagblad* en *NRC Handelsblad*, van sporters en coaches die deelnamen aan de Olympische Spelen in Athene in 2004 gebruikt. De foto's werden zowel op kwantitatieve als op kwalitatieve kenmerken geanalyseerd.

In het verleden zijn er verschillende onderzoeken gedaan naar de rol van nationalisme in de afbeelding van sporters in de media. Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat sporters uit eigen land vaker en positiever worden weergegeven dan sporters uit andere landen. (Billings & Eastman, 2002) Over het verband tussen nationaliteit en de beeldvorming over gender en etniciteit is echter veel minder bekend. (Billings & Eastman, 2002) Gardiner (2003) ontdekte dat de gekleurde (vrouwelijke) sporters Cathy Freeman en Nova Peris-Kneebone, die tijdens de Olympische Spelen in 2000 in Sydney goud wisten te behalen voor Australië, door de Australische sportmedia werden gebruikt als symbool voor nationale eenheid. Ze werden voornamelijk als Australische atleten afgebeeld, het geslacht en de etniciteit van de atletes speelde een ondergeschikte rol. Sabo, Curry, Jansen, Tate, Duncan & Leggett, (1996)

ontdekten dat een nationalistisch vooroordeel bij de Amerikaanse sportmedia een belangrijke invloed had op de verbeelding van etniciteit. Afgevraagd kan worden of gekleurde sporters die uitkomen voor Nederland ook anders worden weergegeven in de Nederlandse sportmedia dan gekleurde sporters die niet uitkomen voor Nederland. Worden vrouwelijke Nederlandse sporters vaker en positiever weergegeven dan vrouwelijke sporters die niet voor Nederland uitkomen? In dit onderzoek wordt tevens gekeken welke invloed nationaliteit op de beeldvorming over gender en etniciteit heeft.

In het volgende hoofdstuk wordt het theoretisch kader besproken. In hoofdstuk twee wordt de probleemstelling uiteengezet. Het derde hoofdstuk beschrijft de methoden die tijdens dit onderzoek gehanteerd werden. Hoofdstuk vier beschrijft de resultaten van de kwantitatieve en kwalitatieve analyse. In hoofdstuk vijf worden de conclusies van het onderzoek gegeven. In het slothoofdstuk wordt een aantal aanbevelingen voor verandering van het dominante discours gedaan. Tevens worden een aantal mogelijkheden voor vervolgonderzoek gegeven.

1. THEORETISCH KADER

1.1 Discoursanalyse

Dit onderzoek wordt benaderd vanuit een 'Cultural Studies' perspectief. Deze interdisciplinaire benadering ontstond aan het einde van de jaren '60 en in het begin van de jaren '70 uit de linguïstiek, literatuurstudie, antropologie, semiotiek, sociologie, psychologie en communicatiewetenschap. De 'Cultural Studies' benadering is een wetenschappelijke methode om betekenisgeving binnen de Westerse samenleving te onderzoeken. (Kellner, 1995) In de 'Cultural Studies' benadering wordt uitgegaan van een hiërarchische samenleving, waarbij ongelijke sociale machtsposities de 'maatschappelijke betekenissen' en 'ideologieën' bepalen. (Knoppers & Elling, 1999) Aan verschillende groepen worden verschillende betekenissen toegekend. Aan de hand van bepaalde 'ordeningsprincipes' bestaat een hiërarchische relatie tussen de groeperingen. Voorbeelden van deze maatschappelijke ordeningsprincipes, die met elkaar verweven zijn, zijn 'gender', 'ethniciteit', 'klasse', 'leeftijd', 'validiteit' en 'seksuele voorkeur'. (Kellner, 1995)

Tijdens dit onderzoek zal gebruik worden gemaakt van de discoursanalyse. Binnen de 'Cultural Studies' benadering wordt de 'discoursanalyse' gebruikt als methode om de constructie van de sociale werkelijkheid te onderzoeken. Betekenissen die we geven aan woorden en beelden hangen af van culturele aannames en helpen culturele aannames in stand te houden. Culturele waarden worden verbonden aan gebeurtenissen. Taal of beelden over bepaalde gebeurtenissen hebben een sociaal-culturele waarde die op haar beurt weer sociaal culturele effecten teweeg brengt. Het systeem van communicatie-uitingen die gerelateerd zijn aan een breder sociaal en cultureel netwerk wordt 'discours' genoemd. (MacDonald, 2003) Discoursen worden in verschillende teksten uitgedragen en gecreëerd, hoewel ze niet alleen door teksten worden gevormd. Teksten zijn slechts eenheden die bijdragen aan de bepaling van discoursen. (Phillips & Hardy, 2002) Er zijn bepaalde discoursen die als 'overheersend' of 'dominant' binnen een samenleving gelden. Deze discoursen worden gevormd door de dominante groep binnen de samenleving. De groep wordt dikwijls aangeduid als de 'elite'.

Discoursen maken deel uit van complexe sociale structuren. Niet alleen de media zijn van invloed op de bepaling en instandhouding van het overheersende discours. Politici, bedrijfswoordvoerders en non-profit organisaties verspreiden hun informatie op zodanige manier dat ze niet alleen mediavriendelijk overkomen, maar dat ze ook inspelen op de publieke behoeften. (MacDonald, 2003) Om discoursen te kunnen analyseren moet ook de context worden bekeken waarbinnen ze ontstaan. (Phillips & Hardy, 2002)

Het is niet altijd gemakkelijk het overheersende of dominante discours te bepalen. Niet altijd liggen de meningen van het publiek dicht bij elkaar. Teksten op zichzelf hebben geen betekenis. Ze zijn verbonden aan andere teksten en ze berusten op verschillende discoursen. De manier waarop teksten zijn ontstaan, verspreid en geconsumeerd worden, maakt dat ze betekenis krijgen. 'Discoursanalyse' houdt zich bezig met de vraag hoe deze processen betekenis geven aan teksten en hoe ze bijdragen aan de constructie van sociale werkelijkheid door het maken van betekenis. (Phillips & Hardy, 2002)

1.1.1 Maatschappelijke ordeningsprincipes

Om de machtspositie te behouden en het dominante discours te bewaren probeert de dominante groep de overige sociale groepen binnen de samenleving ondergeschikt te houden. De dominante groep formuleert dikwijls stereotypen en vooroordelen over minderheden om hun dominante positie te kunnen behouden. Dikwijls gaat negatieve representatie van minderheden gepaard met ‘positieve zelf-representatie’. (Van Dijk, 1993; Verbeek, 1999)

Negatieve representatie van minderheden en positieve zelfrepresentatie door de elite worden volgens Nederveen Pieterse (1996) door iedere willekeurige groep gedaan om de eigen sociale groep dominant te houden. Hierbij wordt gebruik gemaakt van ‘stereotypen’. Nederveen Pieterse (1996) stelt: “It is not ethnicity, or ‘race’ that governs imagery and discours, but rather, the nature of the *political relationship* between peoples which causes people to be viewed in a particular light.” (p.26). Sociale ongelijkheid en machtsverhoudingen spelen een belangrijke rol in de constructie van stereotypen. Vaak komt discriminatie en seksisme voort uit angst bij de dominante groep. Juist wanneer het verschil tussen de bestaande hiërarchie en de minderheden kleiner wordt, worden stereotypen geconstrueerd en (her)gebruikt. Het publiek wordt beïnvloed door het gebruik van stereotypen om sociale afstand te creëren. (Nederveen Pieterse, 1996) Op deze manier kan de dominante groep controle uitoefenen over niet-dominante groepen. Chafe (2003) verbindt het gebruik van stereotypen aan het proces van ‘sociale controle’. De kern van sociale controle wordt volgens Chafe (2003) gevormd door het gebruik van “zichtbare, fysieke karaktereigenschappen als basis om elke groep een netwerk van plichten, verantwoordelijkheden en eigenschappen toe te wijzen”. (p.558)

1.1.2 Media elite

De media spelen een belangrijke rol in het proces van sociale controle en de instandhouding van de dominante discourses. De media worden gebruikt om heersende opvattingen van de elite te weerspiegelen. De media worden voornamelijk door journalisten uit de dominante klasse mannen gedomineerd. Journalisten en redacteurs zijn vaker mannen dan vrouwen. (Elling, 2003) Mannelijke journalisten bepalen welke onderwerpen behandeld worden en welke foto’s geplaatst zullen worden. Het aantal journalisten met een niet-blanke huidskleur is klein. (Van Dijk, 1993) Het feit dat de meeste journalisten in de Westerse wereld blank zijn heeft consequenties voor de berichtgeving over minderheden. Omdat blanke journalisten over minder inside-information van minderheden beschikken dan van de eigen dominante groep, is de berichtgeving oppervlakkiger. Er wordt bij de representatie van minderheden vaker gebruik gemaakt van stereotypen. Journalisten met een niet-westerse afkomst worden vaak ingezet bij berichtgeving over discriminatie, migratie en multiculturele evenementen. Bovendien worden ze vaak ingezet bij nieuwsberichten die afkomstig zijn uit het land waaruit de niet-westerse journalist afkomstig is. Voor artikelen en reportages over belangrijke onderwerpen als internationale en nationale politiek en economie, worden deze journalisten nauwelijks ingezet. De selectie van onderwerpen en de plaatsing van artikelen en reportages worden zelden uitgevoerd door minderheden zelf. Journalisten zijn afhankelijk van de nieuwswaarden en etnische standpunten van blanke redacteurs. Soms wordt er bewust voor gekozen om niet-blanke journalisten uit te sluiten; redacteurs en televisieproducenten denken vaak dat het publiek niet teveel niet-blanke journalisten wil zien. Daarnaast zouden blanke journalisten volgens blanke journalisten “onpartijdiger” over andere etniciteiten schrijven, dan niet-blanke journalisten. (Van Dijk, 1993)

Door discriminatie en uitsluiting van niet-blanke journalisten weerspiegelen de media alleen de waarden en normen van de dominante blanke groep. De media dragen bij aan positieve zelf-representatie van de elite en negatieve representatie van ‘the Other’. (Van Dijk, 1993) De blanke mannelijke elite controleert de media en beïnvloedt de publieke opinie. Nieuwswaarde wordt beoordeeld binnen het kader van de elite. Er is weinig weerstand tegen de dominantie van de heersende klasse, omdat het publiek voor het grootste gedeelte uit mensen van dezelfde klasse bestaat. De elite reguleert en controleert ‘etnische dominantie’. Het heersende discours dat door de elite zelf is gevormd, ondersteunt en legitimeert deze vorm van dominantie. (Van Dijk, 1993)

In de journalistiek speelt ‘objectiviteit’ een belangrijke rol. Het gebruik van objectiviteit als selectiecriteria wordt door sportjournalisten beschouwd als een belangrijke ‘discursieve strategie’. Binnen het medialandschap is de status van sportjournalisten laag. Sportjournalisten zouden volgens collega’s niet altijd aan het ‘objectiviteitscriterium’ kunnen voldoen, omdat ze te dichtbij bij de bronnen (atleten, eigenaars en managers) van het nieuws staan, de interesses en kennis van de nieuwsbronnen en journalisten vaak overlappen en omdat ze zich vaak identificeren met het publiek. Bovendien wordt van sportjournalisten vaak verwacht dat ze subjectief zijn, zoals bij internationale wedstrijden van een team uit eigen land. Door het discours van objectiviteit te benadrukken kunnen sportjournalisten hun professionaliteit “bewijzen”. (Knoppers & Elling, 2004)

Omdat het publiek voornamelijk uit blanke mannen bestaat, zullen de redacties van de sportmedia weinig kritiek ontvangen op hun selectiemethode. De sportmedia kiezen immers die onderwerpen uit die voor het publiek “interessant zijn”. Autochtone mannen –de dominante groep- blijken het meest tevreden met de huidige selectie door de sportmedia. (Knoppers en Elling, 2001) Redacteuren zeggen de selectie van het nieuws af te stemmen op hun publiek, maar het is ook mogelijk dat het publiek wordt bepaald door de keuzes van de redactie. Mogelijk leidt meer ruimte in de sportmedia voor vrouwelijke sporters en sporters met een niet-blanke huidskleur tot een uitbreiding van het lezerspubliek. De nieuwsselectie zoals die op dit moment in Nederland plaatsvindt, is echter nog steeds gericht op mensen die afkomstig zijn uit dezelfde hegemoniale klasse als de nieuwsmakers. (Knoppers & Elling, 2001)

1.1.3 Classificatie en stereotypen

De weergave van minderheden is dikwijls gebaseerd op stereotypen. Etnische minderheden worden regelmatig in verband gebracht met criminaliteit, werkeloosheid en problematische culturele verschillen (zoals het dragen van hoofddoeken in de schoolklas). Etnische minderheden worden zelden in verband gebracht met “intelligente” onderwerpen als politiek, werk, educatie, sociale onderwerpen en kunst. In onderwerpen over entertainment en sport worden etnische minderheden vaker genoemd. (Van Dijk, 1993) Vooral zwarte atleten en zwarte muzikanten krijgen relatief veel aandacht in de media. Ook hier wordt echter gebruik gemaakt van stereotypen.

Het gebruik van stereotypen komt voort uit een mentaal proces dat ‘categorisatie’ wordt genoemd. De mens wordt dagelijks aan een zodanig groot aantal verschillende stimuli blootgesteld, dat het voor het brein onmogelijk is om alles op te slaan en te verwerken. Om de grote hoeveelheid aan informatie op te kunnen slaan, wordt alle informatie door het menselijke brein gecategoriseerd. Tijdens dit proces wordt de informatie geëncijferd, gesorteerd of gerangschikt in identificeerbare delen die bepaalde kenmerken of eigenschappen bezitten. (Neuliep, 2003) ‘Categorisatie’ stelt mensen in staat bepaald gedrag van andere mensen in een context te plaatsen. Het proces van categorisatie stelt de mens in staat om grote hoeveelheden informatie te kunnen verwerken. Het helpt inkomende informatie te integreren en te verbinden aan normen en waarden. Volgens Neuliep (2003) kan het individuen beschermen tegen onzekerheid en stress, wanneer ze te maken hebben met iemand van een onbekende cultuur of een onbekende groep. Het proces van categorisatie zorgt er echter voor dat wanneer we anderen categoriseren, de individuele kenmerken en eigenschappen van een bepaald persoon snel genegeerd worden. Hierdoor ontstaan vooroordelen en stereotypen. De positieve en negatieve eigenschappen worden vaak uitvergroot. Stereotypen refereren vaak naar bepaalde eigenschappen en gedragingen van een sociale categorie. (Neuliep, 2003)

In de afgelopen vijftig jaar is de betekenis en gebruik van het begrip ‘stereotype’ sterk veranderd. Binnen de wetenschap was het Walter Lippman die in 1922 als eerste het begrip ‘stereotype’ introduceerde. Lippman (1956) benadrukte het nut van stereotypen. Hij gebruikte de term in een sociologisch perspectief, zonder daarbij te spreken over de negatieve effecten van stereotypen:

A pattern of stereotype is not neutral. It is merely a way of substituting order for the great blooming, buzzing confusion of reality. It is not merely a shortcut. It is all these things and something more. It is the guarantee of our self-respect; it is the projection upon the world of our own sense of our own value, our position and our own rights. The stereotypes are, therefore, highly charged with the feelings that are attached to them. They are the fortress of our tradition, and behind its defences we can continue to feel ourselves safe in the position we occupy. (p. 96)

Lippman beschreef het nut van ‘stereotypen’. Tegenwoordig heeft het begrip een negatieve lading en wordt het begrip in verband gebracht met vooroordelen, uitsluiting, discriminatie en racisme. Vooral ras, gender, nationaliteit en seksuele voorkeur worden vaak benadrukt bij het gebruik van stereotypen. Richard Dyer (1993) gebruikt Lippmanns visie om de rol van stereotypen te beschrijven. Dyer beschrijft -net als Lippmann- hoe ‘stereotypen’ functioneren in de sociale omgeving, maar hij richt zich voornamelijk op de vraag hoe stereotypen functioneren in de media. Hij plaatst een aantal kanttekeningen bij de definitie van Lippman en bespreekt de nadelige effecten van stereotypen. Dyer stelt: “(..) it is not stereotypes, as a aspect of human thought and representation, that are wrong, but who controls and defines them, what interest they serve.” (p.10) Mediarepresentaties en stereotypen worden bepaald door journalisten afkomstig uit de dominante klasse. Ze zijn zowel een ‘esthetisch construct’ als een ‘sociaal construct’. Het ‘stereotype’ wordt gecreëerd door de elite, die de macht hebben om het stereotype te definiëren. De rol van stereotypen is volgens Dyer dat ze “het onzichtbare zichtbaar maken”, zodat angst voor het onbekende verdwijnt. (p. 16) Stereotypen zorgen voor een afbakening; ze laten zien wie binnen een bepaalde groep hoort en wie niet. Op deze manier kan het gebruik van stereotypen leiden tot uitsluiting en etnocentrisme.

Niet alle ‘stereotypen’ hoeven per definitie negatief te zijn. Volgens Perkins (1997) is het misleidend om te stellen dat stereotypes alleen simpel zijn en niet complex. Volgens haar zijn ‘stereotypen’ zowel simpel als complex en is om een stereotype te kunnen begrijpen, kennis van de complexe sociale structuur noodzakelijk. De kracht van het ‘stereotype’ ligt volgens Perkins in het feit dat ze een simplificatie van de werkelijkheid zijn. Hierdoor zijn stereotypen direct herkenbaar. Ze refereren impliciet aan een algemene aanname over een bepaalde karaktereigenschap. Het gebruik van stereotypen hoeft volgens Perkins (1997) niet per definitie te betekenen dat er gebruik wordt gemaakt van vooroordelen; sommige groepen kunnen uitstekend beschreven worden aan de hand van drie of vier eigenschappen.

1.1.4 Sportmedia en beeldvorming

Beeldvorming ten aanzien van minderheidsgroepen wordt in sterke mate bepaald door de media. De media kunnen stereotype gedachten veroorzaken en versterken, maar ze kunnen ze ook tegenspreken. (Elling, 2003; Knoppers & Elling, 1999). Vooral de sportmedia spelen, volgens vele media wetenschappers, een belangrijke rol in de verspreiding en instandhouding van stereotypen. (Davis & Harris, 1998) In het verleden zijn er verschillende onderzoeken gedaan naar de beeldvorming van sporters in de sportmedia. Onderzoek naar de beeldvorming over sporters is over het algemeen gericht op gender, etniciteit en/of nationaliteit.

Gender

Uit verschillende inhoudsanalyses blijkt dat er grote verschillen bestaan tussen de representatie van mannen en vrouwen. Over het algemeen is er sprake van onderrepresentatie van vrouwen in de sportmedia. (Knoppers & Elling, 1999). Uit een onderzoek van Billings en Eastman (2002) naar de berichtgeving van sporters die deelnamen aan de Olympische Zomerspelen van 2000 in Sydney, bleek dat mannelijke, blanke, atleten het meest door televisiecommentatoren werden genoemd en het meest positief werden weergegeven in televisiebeelden. Daarnaast werden ze het vaakst genoemd tijdens ‘prime time’.

Evenals Billings en Eastman (2002) analyseerden Capranica en Aversa (2002) de televisieberichtgeving tijdens de Olympische Spelen in Sydney van 2000. Zij onderzochten de berichtgeving door de Italiaanse televisiezender Rai3. Het percentage vrouwelijke atleten dat te zien was op de Italiaanse zender (29%) lag volgens de onderzoekers dicht bij het percentage vrouwelijke deelnemers (internationaal 38%, Italiaans 28%). Capranica en Aversa ontdekten in tegenstelling tot Billings e.a. geen gendersverschil in de plaatsing van items tijdens ‘prime time’.¹

¹ Uit eerdere onderzoeken is gebleken dat de berichtgeving per land kan verschillen. Mogelijk dat de verschillende resultaten tussen de onderzoeken van Billings en Eastman (2002) en Capranica en Aversa (2002) het gevolg zijn van verschillen in representatie per land.

Uit verschillende onderzoeken (o.a. Knoppers & Elling, 1999; Von der Lippe, 2002; Wijnberg, 1997) blijkt dat in de representatie van vrouwelijke sporters vaak gebruik wordt gemaakt van stereotypen, waarbij vrouwen worden weergegeven als 'zwakker', 'emotioneler' en 'afhankelijker' dan mannen. Daarnaast worden vrouwelijke sporters vaker als 'lustobject' weergegeven, waarbij grote aandacht uitgaat naar het 'geërotiseerde lichaam'. (Knoppers & Elling, 1999; Von der Lippe, 2002; Wijnberg, 1997) In het verleden is onderzoek naar het gebruik van stereotypen in de media voornamelijk gericht geweest op de representatie van etnische minderheden en vrouwen. Over de representatie van mannelijke blanke sporters is daarom veel minder bekend.

In de reguliere sportberichtgeving is er voornamelijk aandacht voor professioneel mannenvoetbal. Vrouwen zijn sterk ondervertegenwoordigd. Door de specifieke vorm en inhoud is de reguliere sportberichtgeving vaak gericht op mannen. (Knoppers & Elling, 2001; Knoppers & Elling, 1999) Vrouwelijke sporters zijn relatief vaak in beeld tijdens de Olympische Spelen. (Elling, 2003; Knoppers & Elling, 1999) Ook zijn ze relatief vaak zichtbaar tijdens andere specifieke sporttoernooien, zoals de Grand Slams (tennis) en schaatskampioenschappen. (Elling, 2003) Knoppers en Elling (2004) onderzochten de 'discursieve strategieën' die gebruikt worden door Nederlandse sportjournalisten en lieten ze uitleggen welke selectiecriteria ze gebruikten, in het bijzonder ten aanzien van uitsluiting van vrouwen. De Nederlandse sportjournalisten gaven aan gebruik te maken van de 'ideologie van neutraliteit'. Ze gaven aan niet partijdig voor mannen, maar juist 'genderneutraal' te zijn. Door het gebruik van de ideologie van neutraliteit kunnen mannelijke journalisten vrouwelijke sporters ongemerkt uitsluiten in de media en tegelijkertijd claimen dat ze "neutraal" en "eerlijk" zijn ten opzichte van vrouwelijke sporters. (Knoppers & Elling, 2004, p.57) Uit onderzoek van Knoppers & Elling (2004) bleek tevens dat voor journalisten "interessantheid" een grote rol speelt in het selectieproces. Ze gaven aan dat mannensporten interessanter zijn voor het publiek en dat er daarom meer mannensporten in de media verschijnen. Volgens dit criterium laten journalisten de meest populaire sporten zien, het zou volgens hen toeval zijn dat deze sporten worden beoefend door mannelijke sporters. Daarnaast kunnen journalisten vrouwelijke sporters ongestraft op een seksistische manier weergeven, omdat de lezers en kijkers dit interessant vinden (en omdat aangenomen wordt dat sommige vrouwelijke atleten dit zelfs preferen). (Knoppers & Elling, 2004)

De media doen minder moeite om vrouwevenementen op een spannende manier te presenteren dan mannenevenementen. (Elling, 2004) Mannen worden vaker weergegeven tijdens de uitoefening van actieve en competitieve sporten, die kracht en uithoudingsvermogen benadrukken. De sporten waarin vrouwen weergegeven worden, zijn vaak beperkt tot een klein aantal. Vrouwen zijn relatief vaak zichtbaar in "typisch vrouwensporten", zoals turnen, waarbij de atleten op een vrouwelijke wijze worden weergegeven. (Billings & Eastman, 2002; Coakley, 2001; Knoppers & Elling, 1999) Billings en Eastman (2002) ontdekten dat mannelijke sporters 'atletischer' en 'toegewijder' werden afgespiegeld dan vrouwelijke sporters.

Vrouwen worden vaak als het 'zwakkere geslacht' afgespiegeld. Mannen worden voornamelijk als 'onafhankelijke' en 'sterke' personen afgebeeld. Vrouwen worden dikwijls als fysiek sterk gepresenteerd, maar tevens als afhankelijk van hun mannelijke coach, vader of vriend en als mentaal zwak. (Elling, 2003; Knoppers & Elling, 2001; Von der Lippe, 2002). Vrouwen worden vaker in een passieve rol afgebeeld dan mannen. (Knoppers & Elling, 1999; Wijnberg, 1997)

Etniciteit

De bepaling van etniciteit is niet altijd gemakkelijk. Bij gender bestaat er een duidelijk onderscheid tussen de twee groepen, terwijl etniciteit naar meerdere groepen verwijst. Bovendien zijn er mengvormen mogelijk. In Amerikaanse studies wordt vaak een methodologisch onderscheid gemaakt tussen 'zwart' en 'wit'. Er wordt veel minder onderzoek gedaan naar de representatie van Latijns-Amerikaanse en Aziatische sporters, omdat deze groeperingen minder zichtbaar zijn dan zwarte sporters. Sporters uit het Midden Oosten zijn vrijwel onzichtbaar in de sportmedia. Om die reden worden ze in Amerikaanse studies zelden meegenomen in het onderzoek. Onderzoek naar de representatie van etniciteit in de Westerse wereld is over het algemeen gericht op de manier waarop minderheidsgroepen in de media worden weergegeven. Er wordt weinig aandacht besteed aan de manier waarop blanke sporters worden gerepresenteerd.

In de Westerse sportmedia zijn gekleurde sporters vaak minder zichtbaar dan blanke sporters. Vooral gekleurde vrouwen zijn vaak onzichtbaar in de sportmedia. (Davis & Harris, 1998; Wijnberg, 1997). Uit onderzoek van Knoppers en Elling (1999), die als onderdeel van een groter onderzoek een analyse van sportfoto's van Olympische sporters uitvoerden, bleek dat zwarte mannen in verhouding vijf keer vaker afgebeeld werden dan zwarte vrouwen, terwijl blanke mannen het vaakst afgebeeld werden. Het aantal sporten waar zwarte sporters zichtbaar zijn, is beperkt. Zwarte mannelijke Amerikaanse sporters zijn relatief vaak zichtbaar in boksen, basketbal, American football en atletiek. (Davis & Harris, 1998) Knoppers en Elling (1999) ontdekten dat in de Nederlandse geschreven sportmedia witte mannen relatief veel zichtbaar waren in de sporten hockey, roeien en paardensport en witte vrouwen in judo, hockey en zwemmen. Zwarte mannen waren uitsluitend te zien in atletiek, basketbal, boksen, voetbal en gewichtheffen. Zwarte vrouwen waren alleen zichtbaar in atletiek.

Zwarte sporters worden vaker negatief weergegeven in de sportmedia dan blanke atleten. Volgens Davis en Harris (1998) worden zwarte atleten vaak afgebeeld als 'egoïstisch', 'egocentrisch' en 'arrogant', terwijl blanke sporters worden afgebeeld als 'teamplayers'. Zwarte atleten worden vaker als 'angstaanjagend', 'boos' en 'agressief' weergegeven dan blanke sporters (Coakley, 2001). Aziatische sporters worden vaak als 'methodisch', 'mechanisch', 'machine-achtig', 'mysterieus', 'ijverig', 'gedisciplineerd' en 'intelligent' weergegeven. Successen van Aziatische sporters worden vaker toegeschreven aan mentale dan aan fysieke vaardigheden. Latijns-Amerikaanse sporters worden vaak weergegeven als 'extravagant', 'exotisch', 'emotioneel', 'gepassioneerd', 'humeurig' en 'warmbloedig'. (Coakley, 2001)

Uit eerdere onderzoeken bleek dat zwarte sporters dikwijls worden gerepresenteerd als 'natuurlijke talenten' met een 'natuurlijk instinct' om goed te kunnen presteren in de sport. Zwarte sporters zouden meer 'aanleg voor spiergroei' en een 'betere fysieke bouw' hebben dan blanke sporters. De goede prestaties van blanke sporters worden door de media vaak toegeschreven aan 'intelligentie', 'hard werken' en 'veel doorzettingsvermogen'. (Davis & Harris, 1998; Kinkema & Harris, 1998; McCarthy & Jones, 1997) Uit een onderzoek van Billings en Eastman (2002) bleek tijdens de Spelen van 2000 in Sydney dat NBC commentators de successen van blanke atleten in verband brachten met 'toewijding', terwijl de commentators bij zwarte atleten dikwijls benadrukten dat ze hun succes te danken hadden aan 'atletische vaardigheden'.

Sabo et al. (1996) ontdekten dat televisiecommentators relatief minder vaak de fysieke eigenschappen van zwarte dan van Aziatische, Latijns-Amerikaanse en blanke sporters beschreven. Bij Aziatische sporters werd twee keer zo vaak nadruk gelegd op fysieke eigenschappen dan bij zwarte sporters. In het onderzoek van Sabo et al. (1996) bleek dat de representatie van Aziatische atleten berustte op 'culturele stereotypen'. Amerikaanse commentators deden minder moeite om stereotyperingen te vermijden bij zwarte atleten. Aziatische sporters werden beschreven als "gedisciplineerde, stoïcijnse, conformistische, obsessieve harde werkers". (Sabo, et al., 1996, p.14) De fysieke eigenschappen van de atleten werden vaak benadrukt. Ook noemden commentators de emoties en persoonlijke eigenschappen van de Aziatische atleten. Van alle atleten werden Aziatische atleten relatief het meest in slowmotionbeelden laten zien. Aziatische atleten werden twee keer zo vaak als zwarte atleten in slowmotion weergegeven. Het gebruik van slowmotionbeelden zou volgens Sabo et al. (1996) in verband gebracht kunnen worden met de grote aandacht voor fysieke eigenschappen van de Aziatische atleten met als doel de atleten te 'exotiseren' en de eigenschappen van 'The Other' te benadrukken. Latijns Amerikaanse atleten kregen relatief weinig negatief commentaar. Commentatoren benadrukten, net als bij Aziatische atleten, bij Latijns Amerikaanse atleten vaak de fysieke eigenschappen. Latijns Amerikaanse atleten werden na Aziatische atleten het vaakst in slowmotion afgebeeld.

De afgelopen jaren lijkt er sprake te zijn van een afname van discriminatie van sporters in de sportmedia (Coakley, 2001). Uit onderzoek van Sabo, Jansen, Tate, Duncan en Leggett (1996) bleek dat zwarte atleten minder snel negatieve aandacht kregen op de Amerikaanse televisie dan blanke atleten. In een onderzoek van McCarthy en Jones (1997) naar de representatie van zwarte voetballers op televisie werd geen expliciet bewijs gevonden dat zwarte spelers negatief werden afgespiegeld. Zwarte voetballers werden door sportcommentatoren vaker positief dan negatief afgebeeld. Dit gold zowel voor opmerkingen over de prestatie van de spelers als voor hun fysieke karaktereigenschappen en psychologische beschrijvingen. Zwarte sporters werden wel minder vaak positief afgebeeld dan blanke sporters. De meeste positieve opmerkingen kregen zwarte atleten over hun fysieke eigenschappen, terwijl bij blanke sporters de psychologische karaktereigenschappen vaker benadrukt werden. In een onderzoek naar de representatie van zwarte voetballers dat McCarthy, Jones en Pontrac in 2003 uitvoerden, werd in tegenstelling tot in hun eerdere onderzoek, geen verschil gevonden in de manier waarop commentators gebruik maakten van psychologische beschrijvingen van zwarte en witte voetballers. Volgens McCarthy, Jones en Pontrac (2003) en Sabo et al. (1996) zijn deze bevindingen een teken dat er een afname is van racisme in de sportmedia.

Nationaliteit

In het verleden is er niet veel aandacht besteed aan de relatie tussen nationaliteit en representatie van individuele Olympische atleten. Bij de representatie van etniciteit spelen ‘nationaliteit’ en ‘nationalisme’ een belangrijke rol. Journalisten zullen over het algemeen meer aandacht besteden aan atleten uit eigen land. De Olympische Spelen zijn bij uitstek een gelegenheid voor de verschillende wereldnaties om zich te presenteren. De berichtgeving over de Olympische Spelen in de sportmedia zou volgens Kinkema en Harris (1998) één van de prominentste weergaven van ‘nationale ideologie’ zijn. De berichtgeving in de sportmedia over de Olympische Spelen beïnvloedt de nationale politiek van de deelnemende landen (in het bijzonder die van het gastland) en de internationale betrekkingen tussen de deelnemende landen. (Hargreaves, 1992; Kinkema & Harris, 1998)

De media dragen bij aan de ‘constructie van nationalisme’ tijdens grote sportevenementen. De media zijn over het algemeen positiever over atleten die uit komen voor het land waar de media vandaan komen dan over atleten uit andere landen. Sabo et al. (1996) concludeerden dat nationalisme is gebaseerd op een ‘wij versus zij scenario’. Ze ontdekten dat atleten afkomstig uit het communistisch blok of voormalig communistisch blok door de Amerikaanse commentators werden afgespiegeld als ‘valsspellers’, ‘machineachtig’, ‘onmenselijk’ en ‘gevoelloos’. De Amerikaanse atleten werden weergegeven als ‘warm’, ‘eerlijk’ en ‘menselijk’. Amerikaanse atleten werden vaker bij de voornaam genoemd, ze werden vaker geïnterviewd en de commentators refereerden vaker naar de familie van Amerikaanse atleten dan van buitenlandse atleten. Tijdens de openings- en sluitingsceremonie kregen Amerikaanse atleten disproportioneel veel aandacht. Atleten die afkomstig zijn uit het land waar de media vandaan komen zijn vaak zichtbaarder dan andere atleten. Uit een onderzoek van Billings, Eastman & Tyler (2002) naar de Amerikaanse media tijdens de Olympische Zomerspelen in Sydney in 2000, bleek dat bijna de helft van alle genoemde atleten uitkwam uit voor de Verenigde Staten. Volgens Sabo et al. (1996) veroorzaken ‘nationalistisch sentiment’ en ‘nationale ideologie’ inconsistentie in de representatie van atleten. Atleten uit andere landen worden vaker in verband gebracht met negatieve zaken, zoals doping en corruptie, terwijl soortgelijke zaken bij eigen atleten verborgen worden gehouden. Op deze manier wordt het contrast tussen ‘goed’ (wij) en ‘slecht’ (zij) benadrukt.

De media kunnen gebruik maken van gekleurde sporters om een positief beeld van een land weer te geven. De prestaties van gekleurde sporters worden toegeschreven aan politieke factoren, zoals de mogelijkheid voor de atleet om zich te ontplooiën in zijn of haar land en de uitstekende faciliteiten en begeleiding die de sporters krijgen. Donkere Amerikaanse sporters worden door de (Amerikaanse) media gerepresenteerd als symbolen voor ‘the American Dream’: iedereen kan de top halen door talent en hard werken, ongeacht etniciteit. (Knoppers & Elling, 1999) Tijdens de Olympische Spelen in 2000 in Sydney stonden de inheemse atleten Nova Peris-Kneebone en Cathy Freeman symbool voor de ‘Australian sporting dream’. Gardiner (2003) onderzocht hoe de Australische schrijvende pers de atletes representeerde. Onderwerpen waarin de inheemse identiteit werden weergegeven werd verbonden aan het ‘discours van nationale eenheid’. De ‘inheemse identiteit’ van de atleten werd op de voorgrond geplaatst en werd niet los van de Australische nationale identiteit geplaatst. De prestatie van beide atleten werd gerepresenteerd als prestatie van Australië als natie. Peris-Kneebone en Freeman werden gerepresenteerd als atleten die tegenslagen hadden overwonnen om sportfaam te bereiken, als “strijders die de nationale eigenschappen van vastberadenheid, mentale kracht and bescheidenheid uitdragen” en als “dreamers of the Australian sporting dream”. (Gardiner, 2003, p. 251)

2. DOELSTELLING

In het verleden zijn er verschillende onderzoeken gedaan naar de representatie van minderheden in de media. Vooral in de Anglo-Saksische landen is er veel aandacht voor de representatie van etnische en raciale minderheden. In deze studies wordt vaak nadruk gelegd op de representatie van mannelijke zwarte atleten. In veel mindere mate is bestudeerd hoe blanke atleten, Latijns Amerikaanse en Aziatische sporters en atleten uit het Midden-Oosten worden afgebeeld. Ieder land kent een eigen bevolkingssamenstelling. De resultaten van de Anglo-Saksische onderzoeken kunnen daarom niet op de Nederlandse situatie toegepast worden. Onderzoek naar de representatie van gekleurde sporters in Nederland is beperkt. Knoppers en Elling (1999) onderzochten de representatie van gender en etniciteit in de Nederlandse sportmedia. Ze inventariseerden in 1996 zowel de reguliere als Olympische sportberichtgeving van de Olympische Spelen in Atlanta op televisie en in de dagbladen. Deze studie is gebaseerd op het onderzoek dat Knoppers en Elling deden naar de Olympische sportberichtgeving in de dagbladen.

Doelstelling van deze studie is meer inzicht te verkrijgen in de manier waarop sporters gerepresenteerd worden in de sportmedia en in hoeverre deze stereotype beelden bevestigen dan wel tegenspreken. De hoofdvraag in dit onderzoek is:

Op welke wijze dragen de Nederlandse sportmedia bij aan de beeldvorming over etniciteit en gender van Olympische sporters?

In dit onderzoek zal een aantal specifieke vraagstellingen (deelvragen) worden nagegaan. De deelvragen bij de hoofdvraag zijn:

- Op welke wijze draagt over- of onderrepresentatie van de dominante of niet-dominante groep bij aan de beeldvorming over Olympische sporters?
- Op welke wijze worden stereotype beelden van Olympische sporters geconstrueerd?
- Welke discoursen worden er gebruikt bij de representatie van Olympische sporters?
- Welke rol speelt nationalisme in de verbeelding van Olympische sporters?

3. METHODOLOGIE

3.1 Opzet van het onderzoek

Tijdens dit onderzoek stonden de Olympische zomerspelen van 2004 in Athene, Griekenland, centraal. In dit jaar keerden de Olympische Spelen terug naar het land waar meer dan 2000 jaar geleden de Olympische viering ontstond en naar de stad waar de eerste moderne Olympische Spelen in 1896 gehouden werden. Deelname aan de Olympische Spelen is voor vele sporters het hoogst haalbare in hun sportcarrière. Het evenement trekt een groot internationaal publiek en leeft bij een grote en brede bevolkingsgroep. De Olympische Spelen zijn een evenement waar sporters van verschillende etniciteiten en nationaliteiten aan deelnemen. Tijdens andere sporttoernooien is het aantal deelnemende landen geringer. Het is bovendien een sporttoernooi waar zowel mannen als vrouwen aan deelnemen. Tijdens de Olympische Spelen staan er veel verschillende sporten op het programma. Er wordt regelmatig bericht over sporters en sporten die doorgaans weinig aandacht van de media krijgen. (Knoppers & Elling, 1999) Naast het belang van de sporters om goed te willen presteren, kent het sportevenement ook politieke belangen. De prestaties van de sporters zijn van groot belang voor het imago van de deelnemende landen. Grote landen strijden voor hun status als grootmacht, de kleinere landen willen goed presteren om hun land 'op de kaart te zetten'. De medaillespiegel en de prestaties van de nationale helden nemen een prominente rol in bij de berichtgeving over de Olympische Spelen. Voor het organiserende land zijn de Spelen van extra groot belang. (Hargreaves, 1992) Tijdens, maar ook na de Spelen, zijn deze landen toeristische trekpleisters en belangrijke economische centra.

Tijdens de analyse werd gebruik gemaakt van foto's uit het *Algemeen Dagblad* en *NRC Handelsblad*. Dagbladen hebben een groot aandeel in de berichtgeving van sport. In de dagbladen wordt zes dagen per week over sport bericht. Bovendien bereiken de kranten een groot publiek: Het *Algemeen Dagblad* en *NRC Handelsblad* bereikten samen in 2004 gemiddeld 1.444.000 mensen per dag. (PCMA dlines, 2005)²

3.1.1 Methoden

Het onderzoek bestond uit een kwantitatieve en een kwalitatieve inhoudsanalyse. Tijdens de kwantitatieve inhoudsanalyse werd vastgesteld hoeveel ruimte (in vierkante centimeters) aan fotomateriaal de geselecteerde dagbladen besteedden aan de verschillende sporten, aan mannen en vrouwen, aan de verschillende etniciteiten en de verschillende landen. Tijdens de kwalitatieve inhoudsanalyse werd aan de hand van vijf communicatieve aspecten van foto's (beweging, kijkobject, emotie, camerastandpunt en toon) gekeken hoe de verschillen in 'gender', 'eticiteit' en 'nationaliteit' in de sportmedia benadrukt werden.

² Het *Algemeen Dagblad* kende in 2004 een gemiddelde dagelijkse oplage van 287.778 en een bereik van gemiddeld 992.000 personen per dag. *NRC Handelsblad* kende in 2004 een gemiddelde dagelijkse oplage van 256.721 en een bereik van gemiddeld 451.000 personen per dag.

Naast foto-analyse aan de hand van de vijf communicatieve aspecten bestond de kwalitatieve analyse uit een casestudy uitgevoerd naar de berichtgeving van het Nederlands mannenhockeyteam en het Nederlands vrouwenhockeyteam de dag na het behalen van de zilveren medaille. Zowel de dames als de heren verloren de finale om het goud. De vrouwen speelden op donderdag 26 augustus de finale, de mannen een dag later op vrijdag 27 augustus. In de casestudy werd gekeken hoe mannen en vrouwen werden gerepresenteerd en in welke mate er gebruik werd gemaakt van ‘genderstereotyperingen’.

Als onderdeel van een uitgebreider onderzoek naar gender en etniciteit in de sportmedia analyseerden Knoppers en Elling tijdens de Olympische Spelen van 1996 in Atlanta 246 sportfoto’s uit het *Algemeen Dagblad* en *NRC Handelsblad*, met een totale ruimte van 53.909cm². De fotoanalyse in het onderzoek is gebaseerd op de fotoanalyse van Knoppers en Elling. In vergelijking met de fotoanalyse van Knoppers en Elling is de analyse in dit onderzoek echter omvangrijker (693 foto’s). In het onderzoek van Knoppers en Elling werd meer nadruk gelegd op gender dan op etniciteit. In dit onderzoek werden naast gender en etniciteit ook (oorspronkelijke) nationaliteit en land waarvoor de sporter uitkwam geanalyseerd. Tevens werden de naam van de atleet en de tekst in de kop geïnventariseerd. Ten opzichte van het onderzoek van Knoppers en Elling werden de variabelen ‘beweging’, ‘kijkobject’ en ‘emotie’ uitgebreid. De categorie ‘toon’ werd toegevoegd zodat ook de context, waarbinnen de foto werd geplaatst, meegenomen werd in de analyse. In paragraaf 3.1.3 worden de verschillende categorieën toegelicht.

De analyse in dit onderzoek richtte zich uitsluitend op de Nederlandse situatie. Daarom werden enkel sportfoto’s in de Nederlandse kranten geanalyseerd. Er werd gebruik gemaakt van foto’s van zowel Nederlandse als niet-Nederlandse sporters. Voor de analyse werd net als in het onderzoek van Knoppers en Elling, gebruik gemaakt van sportfoto’s uit het *Algemeen Dagblad* en *NRC Handelsblad*.

Tijdens de analyse werden allereerst alle sportfoto’s en sportadvertenties uit het *Algemeen Dagblad* en *NRC Handelsblad* verzameld en geïnventariseerd naar ‘soort foto’, ‘krant’, ‘datum’, ‘paginanummer’ en ‘kop’. Vervolgens werden de lengte en de breedte van de foto gemeten, de oppervlakte berekend en de kleur (zwart-wit of kleur) van de foto bepaald. Wanneer er sprake was van een sportadvertentie, werd ook het bedrijf dat de advertentie had geplaatst geïnventariseerd. De koppen die werden geïnventariseerd, betroffen de koppen die bij het artikel behoorden, waarbij de foto geplaatst stond. Enkele foto’s stonden los van een artikel, de foto en het bijschrift dienden dan als nieuwsbericht. In deze gevallen werd de kop bij de foto of de kop van de rubriek waarbinnen de foto geplaatst werd, geïnventariseerd. Vervolgens werd gekeken naar de afbeelding: de sport, het geslacht en de naam van de afgebeelde sporter of coach werden geïnventariseerd. Daarna werd gekeken welke etniciteit de sporter had, voor welk land hij of zij uitkwam en wat zijn of haar nationaliteit was. Om de invloed van nationalisme op de representatie van sporters (vgl. Sabo et al., 1996) te kunnen analyseren werden naast ‘eticiteit’ de categorieën ‘land’ en ‘nationaliteit’ toegevoegd.

In de categorie ‘land’ werd gekeken voor welk land de sporters uitkwamen en bij ‘nationaliteit’ werd de oorspronkelijke nationaliteit van de sporter geïnventariseerd. In de meeste gevallen kwam de nationaliteit van de sporter overeen met het land waar hij of zij voor uitkwam. In enkele gevallen hadden de sporters een andere nationaliteit aangenomen om voor een ander land uit te mogen komen. Voorbeelden hiervan zijn de Indonesische badmintonster Mia Audina en de Duitse ruiter Sven Rothenberger die voor Nederland uitkwamen en de Jamaicaanse atlete Merlene Ottey die voor Slovenië uitkwam. Ook kwam het voor dat de nationaliteit van een atleet niet eenduidig was, omdat hij of zij ouders met een verschillende nationaliteit had, zoals de half-Portugese/half-Nederlandse hockeyster Fatima Morero de Melo en de half-Zwitserse/half-Nederlandse zevenkampster Karin Ruckstuhl. In dat geval werd gekozen voor ‘mix’. Voor de landencodering werd de officiële landencodering van het IOC gebruikt. De namen van de afgebeelde sporters werden geïnventariseerd. Op deze manier kon geanalyseerd worden hoe vaak bepaalde sporters werden afgebeeld en in op welke manier nationale en internationale ‘sporthelden’ werden gecreëerd door de media³. Naast de analyse van de foto’s zelf werd er ook gekeken naar ‘toon’ -de context waarbinnen de foto was geplaatst. Hierbij werd gelet op onderschriften, krantenkoppen en plaats in de krant (paginanummer).

Knoppers en Elling (1999) maakten geen aparte analyse van de ruimteverdeling tussen diverse etnische groeperingen, vanwege de methodologische problemen die dit met zich mee zou brengen rondom de kwantitatieve meetbaarheid en analyse. De reden hiervoor is dat de etnische achtergrond van sporters volgens hen niet goed te destilleren was uit tekstmateriaal. Bovendien was het volgens Knoppers en Elling (1999) niet mogelijk een vergelijking te maken met de deelnameverhoudingen tussen diverse etnische groepen, omdat de gegevens hierover “zeer moeilijk achterhaalbaar” zijn. Knoppers en Elling (1999) maakten zowel gebruik van tekstmateriaal als van fotomateriaal. In deze analyse werd het tekstmateriaal buiten beschouwing gelaten. In dit onderzoek werd wel een aparte analyse van de ruimteverdeling tussen diverse etnische groeperingen gemaakt. Het is gemakkelijker om de etnische achtergrond van sporters te destilleren uit beeldmateriaal dan uit tekstmateriaal. Bij twijfel werden de gegevens van de sporters opgezocht op internet of werd navraag gedaan bij de sportbond.

Ter voorbereiding op het onderzoek werd een voorstudie uitgevoerd om te bepalen op welke wijze de foto’s het best verzameld en gecategoriseerd konden worden. Gedurende 3 weken werden alle sportfoto’s en sportadvertenties, die werden gepubliceerd in het *Algemeen Dagblad* en in de (sport)bijlagen, verzameld. In de periode waarin de sportfoto’s werden verzameld (15 juni - 5 juli 2004) vonden een aantal belangrijke sportevenementen, zoals het Europees Kampioenschap voetbal in Portugal (12 juni – 3 juli 2004), het tennistoernooi Wimbledon (21 juni - 4 juli 2004) en de Tour de France (3 – 25 juli 2004) plaats. Ook een aantal kwalificaties voor en de voorbereidingen op de Olympische Spelen vonden in deze periode plaats.

³ De media construeren dikwijls verhalen rondom bepaalde atleten. Een bepaald beeld dat neergezet wordt van een bepaalde atleet kan invloed hebben op de resultaten van het onderzoek .

3.1.2 Dataverzameling

Voor de analyse werd gebruik gemaakt van de foto's en advertenties van Olympische sporters en coaches die gepubliceerd werden tijdens de Olympische Spelen in Athene van 2004 en de week erna. In de periode van 11 augustus – 2 september 2004 werden alle foto's verzameld die verschenen in sportkrant *Algemeen Dagblad* en kwaliteitskrant *NRC Handelsblad*. In het totaal werden 677 sportfoto's en 16 advertentiefoto's geïnterpreteerd. De afbeeldingen van oud-olympiërs, publiek, organisatoren en andere mensen die betrokken waren bij de Spelen, werden niet gebruikt. Om een vergelijking te kunnen maken met de resultaten uit het onderzoek van Knoppers en Elling (1999), werd gebruik gemaakt van dezelfde dagbladen die zij voor hun onderzoek gebruikten. Ook het tijdsbestek waarin de foto's werden geïnterpreteerd was nagenoeg gelijk. Knoppers en Elling hielden hun analyse één dag voor de openingsceremonie van de Olympische Spelen in Atlanta tot één week na de sluiting. Het onderzoek naar de Olympische Spelen van Athene startte op 12 augustus 2004, één dag voor officiële opening op 13 augustus 2004. Hiervoor werd gekozen, omdat het voetbaltoernooi op 11 augustus van start ging. In eerste instantie zouden de foto's die 's avonds op 11 augustus werden gepubliceerd in *NRC Handelsblad* meegenomen worden in de analyse. De avondkrant had die dag echter nog geen foto's van de Olympische Spelen gepubliceerd. De eerste foto's zijn om deze reden afkomstig uit de kranten van donderdag 12 augustus 2004.

De afsluiting van het de Olympische Spelen in Athene vond plaats op 29 augustus 2004. De foto's werden tot een week na de afsluiting geïnterpreteerd. De reden hiervoor is dat kranten in de week na de Spelen nog veel foto's publiceren van Olympische sporters. De foto's van de terugkomst van de sporters op de luchthaven, de ontmoeting van de medaillewinnaars met Premier Balkenende en de huldiging van de medaillewinnaars door koningin Beatrix zijn meegenomen in de analyse. Sommige sporters namen na hun optreden op de Spelen direct deel aan andere toernooien en wedstrijden, terwijl de Olympische Spelen nog niet officieel afgesloten waren. De foto's die gepubliceerd werden van Olympische sporters terwijl ze deelnamen aan wedstrijden die niet deel uitmaakten van het Olympische Spelen, zijn niet meegenomen in de analyse.

De foto's die werden gepubliceerd in de (sport)bijlagen werden ook geïnterpreteerd en gecategoriseerd. Het *Algemeen Dagblad* bevatte dagelijks een aparte sportbijlage: *AD Sportwereld*. *NRC Handelsblad* kende geen aparte sportbijlage, maar publiceerde ook sportfoto's in de zaterdagbijlage *Zaterdag &cetera* en in de Olympische sportbijlage *NRC Handelsblad thema Olympische Spelen*. Omdat elke bijlage met een nieuwe paginanummering vanaf 1 begon, werden de bijlagen apart gecategoriseerd.

3.1.3 Categorisatie

Foto's van mannen en vrouwen werden apart gecategoriseerd. Foto's waar zowel mannen als vrouwen op afgebeeld stonden vielen in de categorie 'beiden'. De verhouding tussen het aantal mannen en vrouwen dat op de foto afgebeeld stond speelde geen rol. De indeling van de etniciteit bleek niet zo eenvoudig als de indeling man-vrouw. Er bestaat binnen de wetenschap geen algemeen gehanteerde indeling. Volgens Sabo et al. (1996) levert de codering van rassen een aantal methodologische en esthetische dilemma's op. Ras is volgens de onderzoekers geen discreet definieerbare entiteit, omdat het volgens hen een politiek construct is. Sabo et al. (1996) gebruikten zowel kwalitatieve als kwantitatieve methoden om te bepalen of narratieven, metaforen, frames en productie uitvoeringen in internationale atletiek evenementen op televisie verschillen veroorzaken voor ras, etniciteit of nationaliteit. Zij hanteerden voor hun analyse de categorieën 'African American', 'Asian', 'Caucasian' en 'Hispanic'.

Wijnbergen (1997) hanteerde tijdens haar analyse, die zij uitvoerde als stage-opdracht voor het onderzoek van Knoppers en Elling (1999), de categorieën 'zwart', 'blank', 'Latijns-Amerikaans', 'Midden-Oosters', 'Aziatisch' en 'mix'. Knoppers & Elling (1999) maakten enkel onderscheid tussen 'zwart' en 'wit'. In dit onderzoek werden de categorieën 'zwart', 'blank', 'Latijns-Amerikaans', 'Midden-Oosters', 'Aziatisch' en 'mix' gehanteerd. Wanneer verschillende sporters van verschillende etniciteiten, verschillende nationaliteiten en/of uitkomend voor verschillende landen op de foto waren afgebeeld, dan werd het label 'mix' gebruikt. Hoewel het vaak mogelijk was om informatie over etniciteit, nationaliteit en naam van de sporter uit het bijschrift van de foto uit het krantenbericht te halen, lukte het niet in alle gevallen. In deze gevallen werd de informatie via andere kanalen opgezocht (internet, sportbond, krantenredactie) en indien dat niet lukte, werden deze categorieën niet ingevuld.

De kwalitatieve analyse bestond uit een analyse van het fotomateriaal volgens de vier kwalitatieve variabelen die ook in het onderzoek van Knoppers en Elling (1999) werden gebruikt ('actief/passief', 'emoties', 'kijkobject' en 'referentiepunt van de camera') en de categorie 'toon', waarbij de context waarin de foto geplaatst stond werd geanalyseerd. (vgl. Goffmann, 1979; Knoppers & Elling, 1999; Wijnberg, 1997). In de categorie 'actief / passief' werd niet alleen gekeken of de sporter weergegeven was terwijl hij of zij actief of passief was, er werd ook gekeken of de sporter actief dan wel passief tijdens de beoefening van zijn of tijdens een andere activiteit afgebeeld stond. Er werd een onderscheid gemaakt in vijf categorieën:

1. 'Actief sport': De atleet is actief tijdens of direct na de wedstrijd. Binnen deze categorie vallen de (actieve) start, activiteiten tijdens de wedstrijd, uitlopen of uitfietsen na de wedstrijd en het uitbundig juichen direct na de overwinning. Afbeeldingen van actieve sporters tijdens trainingen vallen ook binnen deze categorie.
2. 'Passief sport': De atleet is inactief tijdens of direct na de wedstrijd. Voorbeelden hiervan zijn sporters in een statische starthouding, sporters die tijdens de wedstrijd op de grond zitten of liggen na een val of bij een blessure, sporters die direct na de wedstrijd uitrusten van de race. Afbeeldingen van inactieve sporters tijdens trainingen en afbeeldingen van coaches en trainers die tijdens een wedstrijd of training toekijken, vallen ook binnen deze categorie.

3. 'Huldiging': De atleet wordt gehuldigd of neemt deel aan een andere ceremonie. Medaillewinnaars die gehuldigd worden of vlak na de huldiging met hun medaille poseren, atleten die deelnemen aan de officiële openings- of sluitingsceremonie en de medaillewinnaars die aanwezig zijn tijdens de huldiging in Nederland door Koningin Beatrix en de Minister President Jan-Peter Balkenende.
4. 'Actief overig': De atleet is bezig met een activiteit die anders is dan zijn of haar eigen sport. Een voorbeeld hiervan is een afbeelding van Inge de Bruijn die tijdens haar verjaardagsfeest in Athene jongleert met een bal. Feestende atleten in het Holland Heineken House en afbeeldingen van atleten die bij terugkomst ontvangen worden op de luchthaven Schiphol, vallen ook binnen deze categorie.
5. 'Passief overig': De atleet is inactief afgebeeld en neemt niet deel aan een sportactiviteit. Foto's binnen deze categorie zijn vaak foto's waarbij de atleet poseert. Portretfoto's en pasfoto's vallen ook binnen deze categorie.⁴

In de categorie 'emoties' werd een onderscheid gemaakt naar vier emoties: 'blijdschap', 'agressie', 'verdriet' en 'spanning'. Indien er geen expliciete emotie van de sporter uit de foto bleek werd de emotie geclassificeerd als 'neutraal'. Ook wanneer in het onderschrift of in het artikel de emotie van de sporters werd genoemd, maar dit niet direct van de foto viel af te lezen, werd de categorie 'neutraal' gebruikt. Sporters werden alleen ingedeeld in de categorie 'agressie' indien het agressie betrof die in beginsel niets met de sport zelf te maken had. Zo vielen voetballers die een scheidsrechter uitscholden wel in de categorie 'agressie' en boksers die hun sport uitoefenden (zonder ongeoorloofde handelingen te verrichten) niet. Binnen de categorie 'spanning' vielen ook sporters die tijdens of voor de wedstrijd zo afgebeeld waren dat de concentratie en wedstrijdspanning duidelijk van het gezicht viel af te lezen. Op de foto's binnen de categorieën 'blijdschap' en 'verdriet' stonden regelmatig sporters afgebeeld die blij of bedroefd waren over hun overwinning c.q. nederlaag.

In de categorie 'kijkobject', werd gekeken of het beeld uitnodigde tot het bekijken van een sporter om zijn of haar lichamelijkeheid. Indien er sprake was van een kijkobject, was de sporter zo gefotografeerd dat de nadruk op zijn uiterlijk of lichaam lag. Niet-seksistisch, geposeerde foto's en portretfoto's vielen ook binnen deze categorie. Foto's met een erotische ondertoon vielen binnen de categorie 'seksistisch'. Voorbeeld hiervan is een foto van de billen van een beachvolleybalster in actie. Bij een 'neutraal kijkobject' werd de sporter niet afgeschilderd als kijkobject. Het zijn niet altijd de media die nadruk leggen op het uiterlijk of lichaam van de sporter, dikwijls dienen (vrouwelijke) sporters zichzelf aan als kijkobject. De sporter presenteert zichzelf als commercieel object waar de media gretig gebruik van maken. Een voorbeeld hiervan is een foto van Inge de Bruijn die in een wit modieus badpak uitdagend langs de waterkant poseert. Deze foto's vielen binnen de categorie 'seksistisch'.

Bij 'referentiepunt' van de camera werd gekeken of het camerastandpunt boven of onder de sporter lag. Bij een 'neutraal referentiepunt' wordt de foto van de sporter (ongeveer) op ooghoogte gemaakt. Wanneer het referentiepunt van de camera boven de sporter ligt, wordt de sporter van bovenaf afgebeeld. Op die manier kijk je als het ware op de sporter neer. Deze pose wordt over het algemeen in verband gebracht met 'inferioriteit'. Een referentiepunt dat lager dan de sporter ligt, laat de sporter van onderaf zien, zodat je tegen de sporter opkijkt. De sporter wordt in dat geval in verband gebracht met 'superioriteit'.

⁴ In sommige gevallen worden foto's van actieve atleten zo gesneden en afgedrukt dat ze het formaat van een pasfoto hebben. Alleen het gezicht van de sporter is dan afgebeeld. In de gevallen waarbij duidelijk te zien was dat de atleet op de foto actief was werd de foto in de categorie 'actief sport' geplaatst.

De kop, het onderschrift bij de foto en de inhoud van het artikel werden gebruikt om de ‘toon’ te bepalen. Er werd gekeken in welke context de foto geplaatst werd en aan de hand daarvan werd bepaald of de atleet positief, negatief of neutraal afgespiegeld werd. Wanneer er meerdere sporters werden afgebeeld waarbij één van de twee negatief werd gerepresenteerd en de ander positief, werd gekozen voor ‘neutraal’.

De analyse werd uitgevoerd voor alle Olympische sporters en coaches. Daarnaast werd er in een andere analyse ook gekeken of blanke en gekleurde sporters die voor Nederland uitkwamen anders werden weergegeven dan blanke en gekleurde sporters die voor andere landen uitkwamen. Om dit te bepalen werd dezelfde analyse uitgevoerd als in de kwalitatieve analyse, maar dan alleen voor sporters die uitkwamen voor Nederland. Sporters die uitkwamen voor andere landen werden tijdens deze analyse uitgesloten.

3.2 Olympische Spelen en de Nederlandse delegatie

Tijdens de Olympische Spelen in Athene waren er volgens de lijst van het NOC*NSF 39 verschillende sportdisciplines.⁵ Alleen het sportonderdeel boksen stond niet open voor vrouwelijke deelname. De onderdelen synchroonzwemmen en ritmische sportgymnastiek stonden niet open voor mannelijke deelname. Voor het eerst in de geschiedenis van de Olympische Spelen stonden er meer onderdelen open voor vrouwelijke atleten dan voor mannelijke atleten. Een bijzonder gegeven, omdat vrouwen tot voor kort nog van veel sporten disciplines werden uitgesloten.

De Nederlandse afvaardiging bestond uit 215 sporters en 131 begeleiders. Van de sporters waren 76 (35%) van het vrouwelijke geslacht en 139 (65%) van het mannelijke geslacht. Er waren slechts 21 vrouwelijke begeleiders (16%). Van de sporters was 87,4 % (188) blank, 10,7% (23) zwart, 1,4 % (3) Aziatisch en 0,5% (1) Latijns-Amerikaans. De Nederlandse delegatie kende geen atleten die afkomstig waren uit het Midden Oosten.

Een aantal atleten dat voor Nederland uitkwam was oorspronkelijk niet uit Nederland afkomstig. (zie bijlage 1.1) De meesten van deze atleten kwamen uit de voormalig Nederlandse koloniën: vijftien atleten uit de Nederlandse Antillen en drie atleten uit Suriname. Enkele sporters waren speciaal voor hun sport tot Nederlander genaturaliseerd. De atleten die twee nationaliteiten hadden vielen in de categorie 'mix'.

3.2.1 De Nederlandse medaillewinnaars

De Nederlandse delegatie behaalde tijdens de Olympische Spelen in Athene 22 medailles (4 goud, 9 zilver en 9 brons). Nederland eindigde daarmee als zeventiende in het medailleklassement. De meeste medailles werden gewonnen door de zwemmers (7), gevolgd door de judoka's (4), roeiers en wielrenners (beiden 3). De Nederlandse vrouwen waren succesvoller dan de Nederlandse mannen: Dertien medailles werden door individuele vrouwelijke atleten of door vrouwelijke teams gewonnen, negen medailles gingen naar individuele mannelijke sporters of naar een mannenteam. Drie van de vier gouden medailles werden behaald door een vrouw. Ruim driekwart (15) van de medailles werden door individuele sporters behaald. Zeven medailles gingen naar een Nederlands team. Alle gouden medailles werden behaald door individuele sporters: Leontien van Moorsel (individuele wegtijdrit), Inge de Bruijn (50m vrije slag), Pieter van den Hoogenband (100m vrije slag) en Anky van Grunsven (dressuur). De goudenmedaillewinnaars waren allen blank en van Nederlandse afkomst. In totaal kregen 69 Nederlandse atleten⁶ een medaille uitgereikt. Hiervan waren 65 sporters (94,2%) blank, twee sporters (2,9%) zwart en twee sporters (2,9%) Aziatisch.

⁵ Het aantal is afhankelijk van de manier van tellen. Zo maakt het NOC*NSF een onderscheid tussen softbal/honkbal, volleybal/ beachvolleybal, kanovaren slalom/vlakwater, paardensport dressuur/ eventing/springen en trampolinespringen/turnen. Het sportonderdeel windsurfen valt volgens het NOC*NSF echter onder de sport 'zeilen'.

⁶ Het NOC*NSF rekende het dressuurpaard Gestion Salinero van goudenmedaillewinnares Anky van Grunsven ook tot de medaillewinnaars. In dit onderzoek werd Gestion Salinero niet meegerekend.

4. RESULTATEN

4.1 Voorpaginanieuws

De voorpagina van een krant dient vaak als eyecatcher: het publiek bepaalt aan de hand van een blik op de voorpagina of de krant gekocht wordt of niet. Op de voorpagina van de krant werd vaak het belangrijkste sportnieuws genoemd. Dikwijls werd er op de sportpagina verwezen naar een artikel in de sportbijlage of op een andere pagina in de krant. Het *Algemeen Dagblad* bevatte elke dag een eigen sportkrant, *AD Sportwereld*. *NRC Handelsblad* plaatste de sportfoto's niet in een speciale sportbijlage, maar op speciale sportpagina's in de krant. Een enkele keer plaatste *NRC Handelsblad* een sportfoto op andere pagina's dan op de sportpagina. Een voorbeeld hiervan is een aantal sportfoto's dat geplaatst werd bij een wetenschappelijk artikel over gendoping.

Het *Algemeen Dagblad* plaatste 26 sportfoto's op de voorpagina. Sportfoto's op de voorpagina werden zowel in het *Algemeen Dagblad* en *NRC Handelsblad* veelvuldig in kleur afgedrukt. Alle sportfoto's op de voorpagina van het *Algemeen Dagblad* waren in kleur afgedrukt. *NRC Handelsblad* plaatste vier kleurenfoto's en twee zwart-wit foto's op de voorpagina. Van de totale fotoruimte die het *Algemeen Dagblad* over de Olympische Spelen plaatste, stond 5,8 % op de voorpagina. Bij *NRC Handelsblad* werd 4,2 % van de totale fotoruimte op de voorpagina geplaatst. Tijdens de Spelen in 1996 plaatste *NRC Handelsblad* juist relatief meer foto's (8%) op de voorpagina dan het *Algemeen Dagblad* (2,5%). (Knoppers & Elling, 1999) *NRC Handelsblad* plaatste in 2004 relatief minder sportfoto's op de voorpagina dan in 1996. Het was opvallend dat het *Algemeen Dagblad* relatief meer foto's op de voorpagina plaatste dan in 1996, terwijl het dagblad tijdens de Spelen in 2004 een speciaal sportkatern bevatte en in 1996 niet. Tijdens de Spelen van 2004 plaatste het *Algemeen Dagblad* regelmatig foto's die verwezen naar artikelen in de sportbijlage. Mogelijk is dit de reden voor het relatief grote aantal sportfoto's op de voorpagina in vergelijking met de Spelen in 1996.

Vrouwen werden in beide kranten vaker op de voorpagina afgebeeld dan mannen. (Zie tabellen 1 en 2) Ook kregen vrouwen in totaal meer ruimte op de voorpagina dan mannen. De gemiddelde oppervlakte van foto's waar mannen op afgebeeld stonden was echter groter dan de gemiddelde oppervlakte van foto's waar vrouwelijke sporters op afgebeeld stonden. Net als tijdens de Spelen van 1996 (Knoppers & Elling, 1999) hadden beide kranten vooral aandacht voor de resultaten van Nederlandse deelnemers. Met name de Nederlandse individuele sporters die een medaille wisten te behalen werden vaak afgebeeld. In totaal gingen tien medailles naar Nederlandse vrouwelijke individuele sporters en vijf medailles naar Nederlandse mannelijke individuele sporters. Mogelijk is dit een verklaring voor het feit dat vrouwen vaker op de voorpagina afgebeeld werden en bovendien meer fotoruimte kregen dan mannen. Vooral *NRC Handelsblad* besteedde aanzienlijk meer fotoruimte aan vrouwen dan in 1996. In 1996 plaatste *NRC Handelsblad* geen enkele foto van sportvrouwen op de voorpagina, terwijl in 2004 58% van de fotoruimte op de voorpagina aan vrouwelijke sporters werd besteed. Tijdens de Spelen van 1996 in Atlanta waren het voornamelijk mannelijke teamsporters die succesvol waren (gouden medailles gingen naar het heren volleybalteam, de heren acht roeien, het heren hockeyteam en mountainbiker Bart Brentjens). Mogelijk verklaart dit de grotere aandacht in *NRC Handelsblad* voor mannelijke sporters in 1996.

Tabel 1: Totaal bestede ruimte aan sportfoto's op voorpagina AD naar geslacht

Geslacht	Gemiddelde oppervlakte (cm ²)	Aantal foto's	%	Totale ruimte (cm ²)
Beide	487,21	3	27,3%	1461,62
Man	195,94	9	32,9%	1763,51
Vrouw	152,54	14	39,8%	2135,63
Totaal	206,18	26	100,0%	5360,76

Tabel 2: Totaal bestede ruimte aan sportfoto's op voorpagina NRC naar geslacht

Geslacht	Gemiddelde oppervlakte (cm ²)	Aantal foto's	%	Totale ruimte (cm ²)
Man	175,15	2	42,0%	350,31
Vrouw	121,17	4	58,0%	484,68
Totaal	139,16	6	100,0%	834,99

De meeste aandacht op de voorpagina ging uit naar sporten waar Nederlanders succesvol in waren. De meest populaire sport was zwemmen, zowel in het aantal foto's als in ruimte. In totaal werden er 11 zwemfoto's op de voorpagina geplaatst en besloeg de totale fotoruimte 2.080 cm². Op de tweede plaats stond wielrennen met 5 foto's en 1.113 cm² aan fotoruimte. Paardensport stond op de derde plaats (2 foto's, 586 cm²). De judoka's werden vier keer afgebeeld, maar de totaal bestede fotoruimte op de voorpagina bedroeg slechts 92cm².

Op de voorpagina werden bijna enkel Nederlandse sporters afgebeeld. Op één van de 32 foto's werd een niet-Nederlander afgebeeld: de Amerikaanse zwemcoach van de Nederlandse goudenmedaillewinnares Inge de Bruijn. Twee foto's vielen in de categorie 'mix'. Op de eerste foto staan Pieter van den Hoogenband en zijn Australische concurrent Ian Thorpe afgebeeld. Op de kleurenfoto feliciteren de beide mannen elkaar vlak na de race op de 200m vrije slag. Zilverenmedaillewinnaar Van den Hoogenband heeft een arm om zijn concurrent Thorpe, die het goud wist te behalen, geslagen. Op de tweede foto stonden de vrouwelijke worstelaars van Toccara Montgomery (USA) en Christine Nordhagen (CAN) tijdens hun strijd in de kwalificatieronde (72kg) afgebeeld. De foto van de worstelaars is de enige foto die op de voorpagina werd geplaatst waar geen Nederlandse sporters op afgebeeld stonden. De kleurenfoto van slechts 15 cm² verwijst naar een artikel op pagina 9. Beide atleten liggen op de vloer. Montgomery omklemt het hoofd van Nordhagen. De enige tekst bij de foto luidt: *Worstelen hoort bij de Spelen en gaat niet meer weg.* Door de foto op de voorpagina en de tekst vestigt NRC de aandacht op een nieuwe discipline in het Olympisch toernooi. Mogelijk wil de krant gebruik maken van de nieuwsgierigheid van de lezer, zodat de lezer verder zal lezen op pagina 9.

Goudenmedaillewinnaar Pieter van den Hoogenband werd, met vijf foto's, het vaakst op de voorpagina afgebeeld. Goudenmedaillewinnaressen Inge de Bruijn en Leontien van Moorsel werden beiden vier keer op de voorpagina afgebeeld. Dressuurwinnares Anky van Grunsven en bronzenmedaillewinnares Deborah Gravenstijn (judo) werden beiden twee maal op de voorpagina geplaatst. Op 26 foto's stonden blanke sporters afgebeeld, twee foto's lieten een zwarte sporter (Deborah Gravenstijn) zien en op één foto stond een Aziatische sporter (Mia Audina). Drie foto's vielen in de categorie 'mix'.

In de koppen van de artikelen waarbij de foto's geplaatst stonden werd dikwijls verwezen naar de superioriteit van de Nederlandse sporters. Het *Algemeen Dagblad* plaatste op 19 augustus vier grote foto's op de voorpagina van vier Nederlandse (blanke) sporters die de dag ervoor een medaille hadden behaald: zwemmer Pieter van den Hoogenband (goud), wielrenster Leontien van Moorsel (goud) en de judoka's Edith Bosch (zilver) en Mark Huizinga (brons). Boven de foto's stond een grote kop met de woorden *Helden van goud*, terwijl alleen Van den Hoogenband en Van Moorsel goud wisten te behalen. Op 31 augustus plaatste het *Algemeen Dagblad* een vierluik met foto's van de vier Nederlandse goudenmedaillewinnaars zwemmers Pieter van den Hoogenband en Inge de Bruijn, wielrenster Leontien van Moorsel en ruiter Anky van Grunsven. De kop die het *Algemeen Dagblad* gebruikte was *Olympische helden zijn thuis*. Het gegeven dat de vier sporters op de foto's goudenmedaillewinnaars waren werd niet in de kop genoemd.

In de koppen werd dikwijls de kleur van de medaille genoemd. In 32 koppen, behorende bij foto's die op de voorpagina geplaatst werden, werden de termen 'goud' zeven keer, 'zilver' drie en 'brons' één keer genoemd. Opvallend waren de koppen *Bos haalt net geen goud* bij de foto's van baanwielrenner Jan Bos, en *Hockeysters ziek van zilver* bij een foto van het Nederlands dameshockeyteam. Deze koppen impliceerden dat zowel Bos als het dameshockeyteam een gouden medaille hadden moeten winnen.

Ook Knoppers en Elling (1999) vonden een verband tussen het succes van de Nederlanders en de foto's die op de voorpagina werden geplaatst: in 1996 plaatste het *Algemeen Dagblad* uitsluitend artikelen over en foto's van Nederlandse deelnemers. Dit waren voornamelijk medaillewinnaars. *NRC Handelsblad* plaatste in 1996 slechts vier sportfoto's op de sportpagina: één foto van de zwarte atleet Carl Lewis, twee algemene foto's van de Olympische Spelen en één foto van de Nederlandse bronzen medaillewinnaar, judoka Mark Huizinga. Nationaliteit blijkt een grote rol te spelen bij de plaatsing van sportfoto's op de voorpagina van de dagbladen. (vgl. Sabo et al., 1996)

4.2. Kwantitatieve analyse

In het totaal werden 693 foto's geanalyseerd. Het *Algemeen Dagblad* en *NRC Handelsblad* besteedden in totaal 111.310 cm² aan foto's van Olympische sporters en coaches. Het *Algemeen Dagblad* publiceerde 607 foto's en *NRC Handelsblad* 86 foto's. De meeste foto's waren afkomstig uit *AD Sportwereld*. Het totaal aantal foto's in *AD Sportwereld* bedroeg 576. Van de totale fotoruimte was 82% (91.582 cm²) afkomstig uit het *Algemeen Dagblad*.⁷ Van de totale fotoruimte in het *Algemeen Dagblad* stond 92% geplaatst in het sportkatern *AD Sportwereld*. In de bijlage werd 84.840 cm² besteed aan sportfoto's. Driekwart van de totale fotoruimte was afkomstig uit het sportkatern. Knoppers en Elling (1999) analyseerden 246 foto's met een totale ruimte van 53.909cm². In 1996 publiceerde het *Algemeen Dagblad* publiceerde 183 foto's en *NRC Handelsblad* publiceerde 63 foto's.

Tabel 3: Totaal bestede ruimte naar kleur, sekse en etniciteit en per krant

	Totaal			AD			NRC		
	Aantal	cm ²	%	aantal	cm ²	%	aantal	cm ²	%
Kleur	299	60.110	54	244	49.369	53,9	55	10.741	54,4
Zwart-wit	394	51.200	46	363	42.213	46,1	31	8.987	45,6
Man	359	57.273	51,5	322	48.329	52,8	37	8.944	45,3
Vrouw	304	44.749	40,2	261	36.028	39,3	43	8.722	44,2
Beide	30	9.287	8,3	24	7.225	7,9	6	2.062	10,5
Blank	527	83.101	74,4	477	71.791	78,4	50	11.309	57,3
Zwart	65	10.455	9,4	51	7.509	8,2	14	2.946	14,9
Aziatisch	30	3.497	3,1	25	2.788	3,0	5	709	3,6
Midden Oosten	23	3.085	2,8	14	1.188	1,3	9	1.897	9,6
Latijns Amerika	12	1.872	1,7	9	843	0,9	3	1.029	5,2
Mix	36	9.299	8,4	31	7.463	8,1	5	1.836	9,3

⁷De foto's in de bijlagen zijn in de totalen van het *Algemeen Dagblad* en *NRC Handelsblad* meegerekend.

4.2.1 Kleur

Iets meer dan de helft van alle fotoruimte werd besteed aan kleurenfoto's (54%). (Zie tabel 3) Het *Algemeen Dagblad* en *NRC Handelsblad* besteedden naar verhouding ongeveer evenveel fotoruimte aan kleurenfoto's als aan zwart-wit foto's. Het *Algemeen Dagblad* besteedde 53,9% van de fotoruimte aan kleurenfoto's, *NRC Handelsblad* 54,4%. Het is opvallend dat het aantal kleurenfoto's (55) dat *NRC Handelsblad* publiceerde groter was dan het aantal zwart-wit foto's (31), terwijl het *Algemeen Dagblad* meer zwart-wit foto's (363) dan kleurenfoto's (244) publiceerde. *NRC Handelsblad* drukte grote afbeeldingen vaker zwart-wit af, terwijl het *Algemeen Dagblad* grote foto's in kleur weergaf. De foto's in *NRC Handelsblad* waren gemiddeld 229 cm². Daarmee waren ze gemiddeld groter dan de foto's in het *Algemeen Dagblad*, die gemiddeld 151 cm² groot waren. Het *Algemeen Dagblad* plaatste veel zwart-wit pasfoto's van atleten. In *AD sportwereld* werden dikwijls kleine foto's zonder artikel geplaatst.

Beide kranten besteedden meer ruimte aan kleurenfoto's dan in 1996. Vooral de ruimte die het *NRC Handelsblad* aan kleurenfoto's besteedde was aanzienlijk groter dan tijdens de Spelen in 1996. In 1996 drukte *NRC Handelsblad* slechts 8% van de totale fotoruimte in kleur af, terwijl in het *Algemeen Dagblad* 51% van de totale fotoruimte uit kleurenfoto's bestond.

4.2.2 Gender

Op dertig foto's stonden zowel mannen als vrouwen afgebeeld. De foto's waar zowel mannen als vrouwen op afgebeeld stonden namen 8,3% van de fotoruimte in beslag. De foto's waar zowel mannelijke als vrouwelijke sporters op afgebeeld stonden waren gemiddeld twee keer zo groot als foto's waar alleen mannen of alleen vrouwen op afgebeeld stonden. Foto's in de categorie 'beide' waren gemiddeld 310 cm², foto's waar mannen op afgebeeld stonden waren gemiddeld groter (160cm²) dan foto's van vrouwelijke sporters (147cm²). (Zie tabel 3)

NRC Handelsblad plaatste meer foto's van vrouwen (43) dan van mannen (37). Het totaal aan fotoruimte lag voor beide geslachten dicht bij elkaar: 8.722 cm² voor vrouwen, 8.944 cm² voor mannen. *NRC Handelsblad* publiceerde relatief veel foto's met kleine afmetingen van vrouwen. Er werden minder foto's van mannen gepubliceerd, de afmetingen waren echter groter. Het *Algemeen Dagblad* plaatste meer foto's van mannelijke sporters (321) dan van vrouwelijke sporters (262). Het totaal aan fotoruimte voor mannen bedroeg 48.326 cm², voor vrouwen was dat 36.030 cm².

In tegenstelling tot de foto's op de voorpagina werden er in totaal meer foto's van mannen (359) dan van vrouwen (304) afgebeeld. Van de totale ruimte werd 55,6% besteed aan mannen en 44,4% aan vrouwen⁸. Wel kregen vrouwen kregen relatief meer aandacht dan mannen. Het percentage fotoruimte dat aan vrouwelijke deelnemers werd besteed was hoger dan het percentage vrouwelijke deelnemers. Van de 10.568 deelnemers aan de Olympische Spelen in Athene was 40,7% (4.306) van het vrouwelijke geslacht. Van de Nederlandse deelnemers was 35% van het vrouwelijke geslacht.

⁸ 8,3% van de fotoruimte was bestemd voor foto's waar zowel mannen als vrouwen op afgebeeld stonden. Om de man-vrouw verdeling in fotoruimte te kunnen vergelijken met de man-vrouw verdeling in deelnemers aan de Spelen is het percentage door twee gedeeld en bij de beiden geslachten opgeteld. Deze methode werd ook gehanteerd in het onderzoek van Knoppers en Elling (1999), zij maakten geen gebruik van de categorie 'beiden'.

Beide kranten besteedden meer aandacht aan vrouwelijke sporters dan tijdens de Spelen in 1996: in 1996 namen foto's van vrouwelijke sporters 34% van de totale ruimte in en foto's van mannelijke sporters 66%. Het percentage vrouwelijke deelnemers lag in 1996 op 40%. (Knoppers & Elling, 1999) Ten opzichte van de Spelen van 1996 is er sprake van een toename in aandacht van vrouwelijke atleten. In tegenstelling tot in het onderzoek van Knoppers en Elling (1999) en vele andere onderzoeken was er in dit geval geen sprake van onderrepresentatie of marginalisatie van vrouwelijke sporters. Vrouwelijke sporters werden juist 'overgerepresenteerd'. Mogelijk dat de grote belangstelling voor vrouwelijke atleten in de dagbladen het gevolg is van de successen van de Nederlandse vrouwelijke atleten.

Kleurenfoto's trekken over het algemeen meer aandacht dan zwart-wit foto's van hetzelfde formaat. Sporters die in kleur afgebeeld staan zijn hierdoor voor het publiek duidelijker zichtbaar dan sporters die op zwart-wit foto's staan afgebeeld. Vrouwelijke sporters (45,1%) waren relatief vaker zichtbaar in kleurenfoto's dan mannelijke sporters (40,1%). (Zie bijlage 3, tabellen 7.1 en 7.2) Ook werd voor vrouwen (53,7%) een hoger percentage aan fotoruimte in kleur besteed dan voor mannen (51,4%). Zowel mannen als vrouwen werden minder vaak in kleur dan in zwart-wit afgebeeld. Mannen werden relatief het minst vaak in kleur afgebeeld. Er werden in totaal 144 kleurenfoto's en 215 zwart-witfoto's van mannelijke atleten geplaatst en 137 kleurenfoto's en 167 zwart-witfoto's van vrouwelijke atleten. De totale ruimte die besteed werd aan kleurenfoto's was, voor zowel mannen als vrouwen, wél groter dan de ruimte die besteed werd aan zwart-wit foto's. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de kleurenfoto's gemiddeld groter waren dan de zwart-witfoto's. Foto's waar zowel mannen als vrouwen op afgebeeld stonden waren vaker in kleur (18 kleur, 12 zwart-wit). 71,8% van de totale fotoruimte van foto's waar zowel mannen als vrouwen op afgebeeld stonden waren in kleur.

Zowel mannen als vrouwen werden vooral in individuele takken van sport, zoals zwemmen, judo, wielrennen en atletiek afgebeeld. (Zie bijlage 3, tabel 9) Van de teamsporten kwamen alleen afbeeldingen van hockey(st)ers vaak voor. Mannen werden vaker in teamverband afgebeeld dan vrouwen. Vrouwelijke sporters werden vaker afgebeeld tijdens de beoefening van esthetische sporten zoals turnen en synchroonzwemmen. (vgl. Billings & Eastman, 2002; Knoppers & Elling, 1999; Wijnberg, 1997) Van de totale ruimte die aan vrouwen werd besteed werd maar liefst 12,4% aan paardensport besteed, terwijl van de totale ruimte die aan mannen werd besteed slechts 1,2% voor paardensport was gereserveerd. De grote aandacht voor paardensport bij de vrouwen werd veroorzaakt door de vele foto's van de Nederlandse amazone Anky van Grunsven die een gouden medaille bij de dressuur wist te behalen.

4.2.3 Etniciteit

Blanke atleten kregen meer aandacht dan gekleurde atleten. Van het totaal aantal foto's (693) stonden op 527 foto's alleen blanke sporters afgebeeld. (Zie tabel 3) Van de totale ruimte werd 74,7% besteed aan blanke sporters. *NRC Handelsblad* besteedde meer aandacht aan gekleurde sporters dan het *Algemeen Dagblad*. Afbeeldingen van blanke sporters namen in het *Algemeen Dagblad* 78,4% van de fotoruimte in beslag, in *NRC Handelsblad* was dit 'slechts' 57,3%. Zwarte sporters kregen na blanke sporters de meeste aandacht. In totaal werd 9,4% van de fotoruimte gebruikt voor afbeeldingen van zwarte sporters. Het *Algemeen Dagblad* besteedde 8,2% van de totale fotoruimte aan zwarte sporters, *NRC Handelsblad* 14,9%. Sporters uit Latijns Amerika kregen de minste aandacht. Opvallend is dat sporters uit het Midden Oosten in *NRC Handelsblad* met 9,3% de derde plaats innamen wat betreft fotoruimte. De belangrijkste reden hiervoor was dat de krant op 12 augustus in *NRC Thema* een uitgebreide reportage plaatste over de Irakese atlete Ala Hikmet. Ook plaatste het NRC twee foto's van de Marokaanse atleet Hicham El Guerrouj, die twee gouden medailles (1500m en 5000m) won en tijdens de Olympische Spelen werd gekozen voor de atletencommissie. Het *Algemeen Dagblad* besteedde slechts 1,3% aan sporters uit het Midden Oosten.

De relatieve aandacht die de sporters kregen is moeilijker te bepalen voor etniciteit dan voor gender, aangezien er geen cijfers bekend waren over de deelname van verschillende etnische groepen van alle deelnemers. Van de sporters die voor Nederland uitkwamen was 87,4 % (189) blank, 10,6% (23) zwart, 1,4 % (3) Aziatisch en 0,5% (1) Latijns-Amerikaans. Er waren geen sporters afkomstig uit het Midden-Oosten. Nederlandse kranten besteden over het algemeen veel aandacht aan Nederlandse sporters. In vergelijking met de verhoudingen tussen de etniciteiten voor Nederlandse sporters besteedden de dagbladen relatief weinig aandacht aan blanke sporters en relatief veel aan zwarte sporters. De sportmedia besteedden echter relatief veel aandacht aan zwarte sporters die niet voor Nederland uitkwamen en relatief weinig aandacht aan blanke sporters die niet voor Nederland uitkwamen.

Het is opvallend dat *NRC Handelsblad* relatief weinig aandacht besteedde aan blanke mannen. Op 45,4% van de fotoruimte in *NRC Handelsblad* die besteed werd aan mannelijke sporters stonden blanke atleten afgebeeld, terwijl in het *Algemeen Dagblad* 75,8% van de fotoruimte besteed werd aan blanke mannen. Hierdoor kregen zwarte mannelijke atleten, mannelijke atleten afkomstig uit Latijns Amerika en mannen afkomstig uit het Midden Oosten relatief veel aandacht. Mannelijke sporters afkomstig uit Azië kregen geen aandacht in *NRC Handelsblad*. Ook vrouwelijke, gekleurde sporters waren relatief zichtbaarder in *NRC Handelsblad* dan in het *Algemeen Dagblad*. Het verschil tussen beide kranten was voor vrouwen echter minder groot: van de fotoruimte die besteed werd aan vrouwelijke sporters in *NRC Handelsblad*, stond op 71,7% blanke atletes afgebeeld, terwijl in het *Algemeen Dagblad* 84,1% van de fotoruimte besteedde aan blanke atletes. Een mogelijke reden hiervoor is dat *NRC Handelsblad* de meeste aandacht besteedde aan atletiek. In deze sport waren zowel in *NRC Handelsblad* als in het *Algemeen Dagblad* blanke sporters minder zichtbaar dan gekleurde sporters. *NRC Handelsblad* besteedde 32,4% van de fotoruimte aan atletiek. (Zie bijlage 3, tabel 9) Zwarte deelnemers aan het atletiektoernooi kregen de meeste ruimte (39,9%), gevolgd door blanke deelnemers aan het atletiektoernooi (32,4%) en atleten afkomstig uit het Midden Oosten (8,1%).

Mannelijke gekleurde sporters werden (zowel absoluut als relatief) vaker weergegeven dan vrouwelijke gekleurde sporters. Vooral vrouwelijke sporters uit Latijns Amerika en het Midden Oosten kregen weinig aandacht. Mixfoto's⁹ van mannen werden vaker afgebeeld dan van vrouwen. Het is opvallend dat Aziatische vrouwen –zowel in ruimte als in aantal- drie keer zoveel aandacht kregen als Aziatische mannen. Dit kan verklaard worden door het feit dat er veel afbeeldingen waren geplaatst van de Indonesische badmintonster Mia Audina, die voor Nederland een zilveren medaille wist te behalen.

Knoppers & Ellling (1999) vonden een interactie tussen gender en etniciteit in de presentatiehiërarchie. In 1996 stonden op 31% van de mannenfoto's zwarte mannen afgebeeld, terwijl slechts op 10% van de vrouwenfoto's zwarte vrouwen stonden afgebeeld. Zwarte mannen werden in 1996 in verhouding vijf keer zo vaak afgebeeld als zwarte vrouwen. Uit de resultaten van het onderzoek naar de berichtgeving van Olympische sporters tijdens de Spelen van 2004 is er geen sprake van een dergelijke presentatiehiërarchie tussen gender en etniciteit. Van de totale ruimte die aan mannen werd besteed werd 10,7% voor zwarte mannen gereserveerd en van de totale ruimte die aan vrouwen werd besteed werd was 9,6% voor gereserveerd voor zwarte vrouwen. Het aantal foto's van zwarte vrouwen als percentage van het totaal aantal foto's van vrouwelijke sporters was zelfs hoger (10,5%) dan het aantal foto's van zwarte mannen als percentage van het totaal aantal foto's van mannelijke sporters (9,1%). (Zie bijlage 3, tabel 6)

Met uitzondering van de Aziatische sporters werd aan alle sporters meer ruimte aan kleurenfoto's dan aan zwart-witfoto's besteed. (Zie bijlage 3, tabel 8) De meest onzichtbare sporters (minst afgebeeld en minste ruimte), de Latijns Amerikaanse sporters en de sporters afkomstig uit het Midden Oosten, werden relatief het vaakst in kleur afgebeeld. Mogelijk duidt dit effect op het 'exotiseren' van onbekende sporters door de sportmedia. (vgl. Sabo et al., 1996)

⁹ Foto's waar sporters op afgebeeld stonden met een gemixte achtergrond of foto's van meerdere sporters die niet dezelfde achtergrond hadden.

4.2.4 Nationaliteit

Tabel 4: Totaal aantal medailles en totaal bestede fotoruimte per land in volgorde van eindpositie op medaillespiegel

	Goud	Zilver	Brons	Totaal		Aantal	cm²	%
1. Verenigde Staten	35	39	29	103		28	2.792	3,4
2. China	32	17	14	63		5	1.221	1,1
3. Rusland	27	27	38	92		9	2.385	2,1
4. Australië	17	16	16	49		8	772	0,7
5. Japan	16	9	12	37		3	275	0,2
6. Duitsland	14	16	18	48		13	1.107	1,0
7. Frankrijk	11	9	13	33		2	128	0,1
8. Italië	10	11	11	32		5	689	0,6
9. Zuid-Korea	9	12	9	30		-	-	-
10. Groot-Brittannië	9	9	12	30		10	1.284	1,2
15. Griekenland	6	6	4	16		16	2.384	2,1
17. Nederland	4	9	9	22		477	69.778	62,7
Mix	////////	////////	////////	////////		55	17.174	15,4

De meeste aandacht ging uit naar Nederlandse sporters. Op 477 van de 693 foto's stonden alleen Nederlandse sporters afgebeeld. Van de totale fotoruimte werd 62,7% besteed aan Nederlandse sporters. (Zie tabel 4) Vooral de medaillewinnaars werden vaak afgebeeld. Pieter van den Hoogenband werd het vaakst afgebeeld, gevolgd door Leontien van Moorsel, Inge de Bruijn en Anky van Grunsven. De meest afgebeelde buitenlandse sporter was de Marokkaanse atleet Hicham El Guerrouj, die twee gouden medailles (1500m en 5000m) wist te behalen en bovendien tijdens de Spelen werd verkozen tot lid van de atletencommissie. Hij werd vijf keer afgebeeld.

Uit eerdere onderzoeken blijkt dat de media over het algemeen veel aandacht besteden aan atleten die afkomstig zijn uit eigen land. (Knoppers & Elling, 1999, Davis & Harris, 1998; Kinkema & Harris, 1998; Sabo et al. 1996). Tijdens een onderzoek van Billings & Eastman (2002) naar de Amerikaanse televisie-uitzendingen van de Olympische Zomerspelen in Sydney in 2000 kwam bijna de helft van alle genoemde atleten uit voor de Verenigde Staten. Uit onderzoek van Knoppers & Elling (1999) bleek dat de Nederlandse kranten zowel tijdens grote sportevenementen als de Olympische Spelen en tijdens de reguliere sportberichtgeving veel ruimte besteden aan Nederlandse sporters.

De media besteden daarnaast veel aandacht aan buitenlandse medaillewinnaars. Tijdens de Olympische Spelen in Athene namen de Verenigde Staten, die de eerste plaats innamen op de medaillespiegel, een tweede plaats (na Nederland) in wat betreft fotoruimte: 3,4% aan fotoruimte en 28 foto's. Gastland Griekenland staat wat betreft het totaal aantal foto's op de derde plaats en betreft fotoruimte op een vierde plaats na Rusland. Dit is bijzonder, aangezien Griekenland op de medaillespiegel slechts de vijftiende plaats inneemt. Opvallend was het dat de Aziatische landen die succesvol waren relatief minder aandacht kregen dan andere succesvolle naties. Zo werd er geen enkele keer een Zuid-Koreaanse sporter afgebeeld, terwijl het land 30 medailles wist te behalen. China, dat een tweede plaats innam op de medaillespiegel, kreeg minder aandacht dan Rusland dat een derde plaats innam op de medaillespiegel. Ook Japan (5^e plaats medaillespiegel) kreeg minder aandacht in de media dan de minder succesvolle Europese landen Duitsland (6^e), Italië (8^e), Groot-Brittannië (10^e) en Griekenland (15^e). Afrikaanse en Zuid-Amerikaanse landen kwamen niet voor in de top tien van de medaillespiegel.

Atleten uit Groot-Brittannië kregen relatief veel aandacht in de media. Na Nederland, de Verenigde Staten en Griekenland kregen atleten uit Groot-Brittannië de meeste aandacht. De oorzaak hiervoor was de aandacht die de Britse Paula Radcliffe kreeg. De pers besteedde veel aandacht aan Radcliffe aangezien zij de favoriete was voor het goud op de marathon, maar na 36km had zij moeten opgeven vanwege de hitte. Radcliffe stond op vijf van de tien foto's van Britse atleten afgebeeld. Meer dan de helft (671cm²) van de totale fotoruimte besteed aan Britse atleten (1.284cm²) was gereserveerd voor Radcliffe. Op alle foto's stond de Britse atlete negatief afgebeeld. Het algemene beeld van Britse sporters werd door het verhaal rondom Radcliffe negatief beïnvloed. Groot-Brittannië, dat acht medailles meer wist te behalen dan Nederland, was een grote concurrent van Nederland. Door extra nadruk te leggen op het falen van Radcliffe kon de Nederlandse pers de beeldvorming van Britse sporters negatief beïnvloeden. De (zwarte) Britse Kelly Holmes, die zowel goud op de 800m als op de 1500m wist te behalen, werd op slechts twee van de tien foto's van Britse atleten afgebeeld.

Opvallend was het dat enkele grote landen (met veel deelnemers) die niet in de top 10 van de medaillespiegel stonden, weinig media-aandacht kregen. Spanje (316 atleten, 19 medailles, 1 afbeelding), Oekraïne (239 atleten, 23 medailles, 2 foto's), Hongarije (209 atleten, 17 medailles, 2 foto's), Canada (262 atleten, 12 medailles, 3 foto's) en Polen (194 atleten, 10 medailles, 3 foto's) kregen gezien het aantal deelnemers en het aantal gewonnen medailles relatief weinig media-aandacht. (Zie bijlage 1.2)

4.2.5 Tak van sport

Net als op de voorpagina kregen de sporten waarbij de Nederlandse deelnemers succesvol waren de meeste aandacht. Daarnaast werd er veel fotoruimte besteed aan atletiek. De meeste fotoruimte werd besteed aan zwemmen, gevolgd door atletiek, wielrennen, hockey, judo en paardensport. (Zie bijlage 3, tabel 9) Het *Algemeen Dagblad* besteedde de meeste aandacht (17,8%) aan zwemmen, terwijl *NRC Handelsblad* de meeste fotoruimte besteedde aan atletiek (34,9%). In *NRC Handelsblad* kwam zwemmen (wat betreft fotoruimte) op de tweede plaats, gevolgd door paardensport, judo, wielrennen, badminton en hockey. Het *Algemeen Dagblad* besteedde na zwemmen de meeste aandacht aan wielrennen, atletiek, hockey, roeien, paardensport en judo. Van alle 36 sporten die tijdens de Spelen op het programma stonden werd minimaal één foto geplaatst. Het *Algemeen Dagblad* besteedde aandacht aan alle sporten. *NRC Handelsblad* besteedde aandacht aan 22 verschillende sporten.

Gender

Vrouwen waren relatief veel zichtbaar in sporten als waarbij schoonheid en uitvoering een belangrijke rol speelde, zoals paardensport, turnen, synchroonzwemmen, ritmische gymnastiek en trampolinespringen. Vrouwen waren ook relatief veel zichtbaar in beachvolleybal, tafeltennis, badminton, softbal en tennis. Mannen waren veel zichtbaar in teamsporten als basketbal, voetbal, volleybal, handbal, honkbal en roeien en de vechtsporten worstelen en boksen. Opvallend was het dat vrouwen vaker zichtbaar waren in de “mannensporten” schermen en schieten dan mannen. (Zie bijlage 3, tabel 9)

Het is opvallend dat het aantal foto's van roeiers in het *Algemeen Dagblad* en *NRC Handelsblad* groot was (39), maar dat de ruimte die aan de roeiers besteed werd, beperkt was. De reden hiervoor is dat het *Algemeen Dagblad* op 30 augustus van alle twintig roeiers die een medaille hadden gewonnen een pasfoto van 1,5 bij 1,7 cm had geplaatst. Het is opvallend dat het aantal foto's van mannelijke (20) en vrouwelijke roeiers (19) bijna gelijk was, terwijl 78,2% van de totale fotoruimte besteed aan roeien gereserveerd was voor mannelijke roeiers. De afbeeldingen van mannelijke roeiers waren aanzienlijk groter dan van vrouwelijke roeiers.

Het aantal foto's van hockeyspelers waar zowel mannen als vrouwen op afgebeeld stonden was relatief groot (9,6%). Foto's waar alleen mannelijke hockeyspelers op afgebeeld stonden besloegen meer dan de helft (56,2%) van de totale ruimte die besteed werd aan hockey. Van de totale ruimte aan hockeyfoto's stonden op slechts 18,7% van de foto's alleen vrouwen. Een opvallend gegeven, aangezien van hockeyster Fatima Morera de Melo als enige hockeyer dagelijks een portretfoto in het *Algemeen Dagblad* stond afgedrukt. De foto's werden geplaatst bij de antwoorden die zij gaf op lezervragen. De reden voor dit kleine percentage is dat op de foto's van het dameshockeytoernooi in veel gevallen de hockeyspeelster gezamenlijk met hun mannelijke coach Marc Lammers stonden afgebeeld. Deze foto's vielen in de categorie 'beiden'.

Vrouwelijke gewichtheffers kregen relatief aanzienlijk meer aandacht dan mannelijke gewichtheffers. Vrouwelijke gewichtheffers (9 foto's, 52,6% aan ruimte) kregen ongeveer evenveel media-aandacht als mannelijke gewichtheffers (8 foto's, 47,7% aan ruimte), terwijl het aantal mannelijke gewichtheffers (164) dat deelnam aan het Olympisch toernooi bijna twee keer zo groot was als het aantal vrouwelijke gewichtheffers (85). Dit is een opvallend gegeven aangezien gewichtheffen vaak aangeduid wordt als 'typische mannensport'. Gewichtheffen voor vrouwen staat pas sinds de Olympische Spelen van Sydney in 2000 op het Olympisch programma. Een verklaring voor dit gegeven is dat het *Algemeen Dagblad* op 20 augustus een fotoreportage plaatste in *AD Sportwereld* onder de titel *krachtpatserij voor vrouwen*. Het *Algemeen Dagblad* toonde op pagina 14 en 15, acht grote kleurenfoto's van vrouwelijke gewichtheffers. (Zie bijlage 4, foto's 1 t/m 8) Vijf vrouwen waren blank, twee vrouwen Aziatisch en één zwart. Uit deze fotoreportage blijkt dat aandacht echter niet altijd positieve aandacht hoeft te betekenen. De manier waarop de vrouwen werden afgebeeld was niet positief. In een kort bijschrift bij de foto's stond *Kracht en gratie gaan moeilijk samen, ook bij het gewichtheffen voor vrouwen*.¹⁰ De foto's van de gewichthefsters bevestigen dit statement. De vrouwen worden met vreemde gezichtsuitdrukkingen weergegeven. Twee sportsters werden in spanning tijdens de sportbeoefening afgebeeld en maar liefst vijf sporters werden gefotografeerd terwijl ze faalden. Eén sportster werd afgebeeld terwijl ze met haar handen gevouwen god bedankte voor haar bronzen medaille. De reportage van de gewichthefsters doorbreekt het vaste patroon, waarin vrouwen alleen in gracieuze, vrouwelijks sporten worden weergegeven. Tegelijkertijd wordt echter het stereotype beeld bevestigd dat vrouwen die mannensporten beoefenen "manwijven" zijn.

Etniciteit

Blanke mannen waren relatief vaak (meer dan 15 foto's) zichtbaar in zwemmen, judo, hockey, atletiek en roeien en blanke vrouwen in wielrennen, zwemmen, paardensport, hockey, roeien en atletiek. Zwarte vrouwen waren in meer verschillende sporten zichtbaar dan zwarte mannen. Zwarte vrouwen waren zichtbaar in atletiek, judo, beachvolleybal, basketbal, gewichtheffen, taekwondo, softbal en tennis. Zwarte mannen waren alleen zichtbaar in atletiek, basketbal, honkbal, boksen, voetbal en zwemmen. Dit is opvallend aangezien in het onderzoek van Knoppers en Elling (1999) zwarte vrouwen juist vrijwel onzichtbaar waren. Er werden in 1996 slechts negen foto's van zwarte vrouwelijke sporters geplaatst. Zwarte vrouwelijke sporters waren tijdens de Spelen in Athene niet succesvoller dan tijdens de Spelen in Atlanta. Ook was er geen opmerkelijk verschil in het aantal vrouwelijke zwarte deelnemers.

Aziatische vrouwen waren zichtbaar in badminton, atletiek, schoonspringen, schieten, wielrennen en turnen. Op maar liefst dertien van de vijftien badmintonfoto's stonden Aziatische, vrouwelijke sporters afgebeeld, waarvan op twaalf foto's de voor Nederland uitkomende Indonesische zilverenmedaillewinnares Mia Audina afgebeeld stond. Op twee afbeeldingen stond de voor Nederland uitkomende Chinese Yao Lie afgebeeld. Op de overige twee afbeeldingen stonden blanke vrouwelijke badmintonspeelsters afgebeeld. Aziatische mannen waren zichtbaar in schoonspringen, moderne vijfkamp, zwemmen, taekwondo, basketbal en roeien.

¹⁰ Volledige tekst: *Kracht en gratie gaan moeilijk samen, ook bij het gewichtheffen voor vrouwen. Maar bij deze sport, die in Athene pas voor de tweede keer op het Olympisch programma voorkomt, is de emotie wel een toegevoegde waarde.*

Mannelijke sporters uit het Midden Oosten werden in meer verschillende disciplines afgebeeld dan vrouwelijk sporters uit het Midden Oosten. Een logische verklaring hiervoor is dat er ook meer mannelijke dan vrouwelijke sporters uit het Midden Oosten deelnamen aan de Spelen. Mannen uit het Midden Oosten waren zichtbaar in gewichtheffen, boksen, windsurfen, voetbal, atletiek, worstelen, zwemmen en judo. Vrouwen uit het Midden Oosten waren alleen zichtbaar in atletiek en gewichtheffen. Ook de mannelijke sporters uit Latijns Amerika waren in meer sporten zichtbaar dan de vrouwelijke sporters uit Latijns Amerika. De enige afbeelding van een vrouw uit Latijns Amerika was een foto van de Braziliaanse basketbalster Erika da Souza, die op 18 augustus op pagina 18 in *AD Sportwereld* werd geplaatst. De foto maakte deel uit van een reportage over Olympische sporters met tatoeages. Op de foto van da Souza was een close-up van haar kuit zien waar zij de Olympische ringen en de Braziliaanse vlag op had laten tatoeëren. De foto had een erotische ondertoon. Latijns Amerikaanse mannelijke sporters waren te zien in atletiek, voetbal, basketbal, volleybal, zwemmen en taekwondo.

Uit de analyse van Knoppers en Elling (1999) bleek dat blanke mannen en vrouwen die deelnamen aan het atletiektoernooi aanzienlijk minder aandacht kregen dan zwarte deelnemers. In 1996 was slechts 21% van de foto's van vrouwen in de atletiek van blanke vrouwen en 19% van mannenfoto's in de atletiek was van blanke mannen. Tijdens de Spelen in 2004 werden blanke vrouwen en zwarte vrouwen die deelnamen aan het atletiektoernooi beiden 17 keer afgebeeld. Blanke deelneemsters kregen echter wel aanzienlijk meer fotoruimte: 53,6% tegen 29,5% voor zwarte vrouwelijke atleten. Het verschil tussen het aantal afbeeldingen van blanke en zwarte mannelijke atleten was ook niet groot: zwarte mannen werden 20 keer afgebeeld, blanke mannen 23 keer. Aan zwarte mannelijke atleten werd wel meer ruimte besteed dan aan blanke mannelijke atleten. 49,9% van de totale fotoruimte van atleten werd aan zwarte mannen besteed, 19,1% aan blanke mannen.

4.3 Kwalitatieve analyse

De kwalitatieve analyse bestond uit een analyse van het fotomateriaal aan de hand van vijf communicatieve aspecten van foto's. Er werd gekeken naar vijf dimensies: actief / passief, emoties, kijkobject en referentiepunt van de camera. Deze vijf dimensies werden gebruikt om te bepalen op welke manier de sportmedia de beeldvorming over sporters bepaalt.

4.3.1 Actief/ passief

In het *Algemeen Dagblad* werden mannen (relatief en absoluut) vaker actief afgebeeld dan vrouwen. In *NRC Handelsblad* werden vrouwen daarentegen vaker actief weergegeven dan mannen. Vooral *NRC Handelsblad* plaatste veel foto's van actieve vrouwen: op 75% van de foto's van vrouwen was er sprake van activiteit. Tijdens het onderzoek van Knoppers & Elling (1999) werden foto's van de openings- en sluitingceremonie niet meegenomen in de analyse. Foto's van huldigen werden niet apart gecategoriseerd.

Over het algemeen werden mannen vaker in een actieve houding afgebeeld dan vrouwen. Het verschil was echter niet groot. Op 45,1 % van de mannenfoto's werden mannen actief afgebeeld, voor vrouwen was dat percentage 43,4%. (Zie bijlage 3, tabel 11) Op 47,9% van de foto's waar alleen mannen op afgebeeld stonden, werden mannen passief afgebeeld. Voor vrouwen was dit percentage 49,4%. Vrouwen werden vaker passief na het beoefenen van hun sportprestatie afgebeeld (bijvoorbeeld uitrustend), terwijl mannen vaker op een andere manier een passieve pose aannamen. Een voorbeeld van mannen die op een andere manier een passieve pose aannamen is te zien op een foto van de Nederlandse wielrenners Erik Dekker en Michael Boogerd, die *AD Sportwereld* plaatste op 16 augustus. De mannen staan in hun vrijetijdskleding in de zon een ijsje te eten. Het percentage foto's waarop de sporters actief was met een andere activiteit dan hun eigen sport en het percentage foto's waar de sporters gehuldigd werden of aan een ceremonie deelnamen, was voor mannen en vrouwen nagenoeg gelijk.

In *NRC Handelsblad* werden sporters vaak gefotografeerd terwijl ze actief hun sport uitoefenden. In het *Algemeen Dagblad* werden sporters vaak in een andere houding afgebeeld. (Zie bijlage 3, tabel 11) Het *Algemeen Dagblad* plaatste naast actiefoto's veel portretfoto's en geposeerde foto's, terwijl *NRC Handelsblad* relatief veel actiefoto's plaatste. Zowel in het *Algemeen Dagblad* als *NRC Handelsblad* werden vrouwen vaker passief afgebeeld dan mannen. In *NRC Handelsblad* was het verschil in activiteit en passiviteit tussen mannen en vrouwen het grootst. Op 44,2% van de vrouwenfoto's in *NRC Handelsblad* stonden vrouwen passief afgebeeld, terwijl mannen op 32,4% van de mannenfoto's in *NRC Handelsblad* in een passieve houding te zien waren. Het grote verschil is verklaarbaar uit het feit dat op 10,8% van de foto's in *NRC* waar mannen op afgebeeld stonden, mannen te zien waren die gehuldigd werden of aan een ceremonie deelnamen, terwijl *NRC Handelsblad* geen enkele keer een vrouw tijdens een huldiging of ceremonie afbeeldde. Dit is opvallend aangezien de Nederlandse vrouwelijke deelnemers meer medailles wisten te behalen dan Nederlandse

mannelijke atleten en derhalve vaker aan een huldiging deelnamen.¹¹ Het *Algemeen Dagblad* plaatste juist relatief meer foto's van vrouwen die gehuldigd werden dan van mannen die gehuldigd werden. Op 8,4% van de vrouwenfoto's die in het *Algemeen Dagblad* geplaatst werden stonden mannen die gehuldigd werden of deelnamen aan een ceremonie. Voor mannen in het *Algemeen Dagblad* was het percentage 6,5%.

Het gegeven dat vrouwen vaker passief weergegeven werden dan mannen komt overeen met het 'genderstereotype' beeld, waarbij 'mannelijkheid' eerder geassocieerd wordt met 'activiteit' en 'vrouwelijkheid' met 'passiviteit'. (Knoppers & Elling, 1999) Uit het onderzoek van Knoppers & Elling (1999) tijdens de Spelen van 1996 bleek dat het *Algemeen Dagblad* mannen vaker afbeeldde dan vrouwen.

Blanke sporters werden vaker gefotografeerd terwijl ze niet met hun sport bezig waren (actief overig, passief overig) dan gekleurde sporters. (Zie bijlage 3, tabel 11) De reden hiervoor is dat van blanke (vaak Nederlandse) sporters vaker achtergrondartikelen werden geplaatst die niet over één specifieke sportprestatie gingen. Op afbeeldingen die in de categorie 'actief overig' vielen, waren enkel blanke sporters te zien. Een voorbeeld van een foto die in deze categorie geplaatst werd, was een afbeelding van de Australische triatleet Lee Troop, die tijdens een modeshow zijn koelvest showde aan het publiek en een foto van de Nederlandse hockeyster Jiske Snoeks die crowdsurfte tijdens een feest in het Holland Heineken House. Ook werden blanke sporters vaker afgebeeld tijdens de huldiging en de ceremonieën dan gekleurde sporters. Zowel de mannelijke als vrouwelijke zwarte sporters werden opvallend vaak gefotografeerd tijdens de sportbeoefening. Mannelijke sporters uit Latijns Amerika en vrouwelijke Aziatische sporters werden vaak gefotografeerd tijdens de sportbeoefening. Vooral van de Aziatische badmintonster Mia Audina werden veel actiefoto's geplaatst. De Aziatische mannen werden het vaakst afgebeeld in een passieve pose die niet tijdens de sportbeoefening plaats vond. Op drie van de acht foto's van Aziatische mannen stonden mannen afgebeeld in een passieve pose die niet tijdens de sportbeoefening plaats vond. Op alle foto's van Aziatische mannen die in de categorie 'passief overig' vielen was er sprake van een portretfoto in pasfotoformaat. Aziatische mannen werden dus vaak als 'niet-actief kijkobject' getoond. Op slechts twee foto's werden Aziatische mannen in een actieve pose weergegeven. Mogelijk dat het plaatsen van relatief veel pasfoto's van Aziatische mannen voorkomt uit het 'exotiseren' van deze groep door de sportmedia.

Sporters die voor Nederland uitkwamen waren opvallend vaker passief te zien dan niet-Nederlandse sporters. (zie bijlage 3, tabel 11 en 12) De reden hiervoor is dat van blanke (vaak Nederlandse) sporters vaker achtergrondartikelen werden geplaatst die niet over één specifieke sportprestatie gingen. Niet-Nederlandse sporters werden vaker tijdens de beoefening van hun sport afgebeeld dan Nederlandse sporters. Sporters die voor Nederland uitkwamen werden vaker tijdens huldigingen en ceremonieën afgebeeld dan sporters die uitkwamen voor andere landen. Nederlandse sporters werden veertig keer (9,2% van totaal aantal foto's van Nederlandse sporters) tijdens een huldiging afgebeeld, niet Nederlandse sporters slechts zestien (5,1%) keer.

¹¹ De foto's die tijdens huldiging of ceremonie werden gemaakt betreffen veelal foto's van de Nederlandse medaillewinnaars en foto's van de Nederlandse vlaggendragers tijdens de openings- en sluitingsceremonie.

4.3.2 Kijkobject

Uit het onderzoek van Knoppers en Elling (1999) bleek dat zowel mannen als vrouwen het vaakst in neutrale positie werden afgebeeld. Het *Algemeen Dagblad* plaatste in 1996 vaker foto's van vrouwen met een seksistische ondertoon. In het onderzoek naar de berichtgeving tijdens de Spelen in 2004 was het verschil tussen beide kranten in de manier waarop vrouwelijke sporters werden weergegeven niet zo groot als in 1996. Er was wel een verschil te ontdekken tussen beide kranten in de manier waarop mannelijke sporters waren weergegeven: in het *Algemeen Dagblad* werden mannen vaker 'seksistisch' afgebeeld dan in *NRC Handelsblad*, terwijl in *NRC Handelsblad* foto's van mannen vaker 'niet op uiterlijk gericht' waren.

Het grootste gedeelte van de foto's was gericht op het uiterlijk van de sporter. Foto's van vrouwen waren vaker gericht op uiterlijk dan foto's van mannen. (Zie bijlage 3, tabel 11) Foto's van vrouwen waren in 73,4% van de gevallen op uiterlijk gericht, bij mannen was dat percentage 65,2%. Ook werden vrouwen vaker 'seksistisch' afgebeeld. Vrouwen werden op 8,9% van de foto's afgebeeld met een erotische ondertoon, mannen op 5,6% van de foto's. Foto's die in de categorie 'seksistisch' vielen waren vaak foto's van zwemmers, atleten of beachvolleyballers. *AD Sportwereld* plaatste op 16 augustus een foto van het Nederlandse beachvolleybalduo Rebecca Kadijk en Marrit Leenstra na hun eerste wedstrijd. (Zie bijlage 4, foto 9) Op de foto duikt Marrit Leenstra in het zand om een bal te halen. Haar benen zijn wijd gespreid en haar billen zijn duidelijk zichtbaar. Ze draagt enkel een oranje bikini. Opvallend was de fotoreportage die *AD Sportwereld* op 18 augustus plaatste over het Olympisch beachvolleybaltoernooi. De krant plaatste vier foto's (3 vrouwenfoto's, 1 mannenfoto) van beachvolleyballers. De kop bij de foto's luidde *Meer dan sport alleen – Welkom in de poppenkast die beachvolleybal heet*. De schrijver van het bijbehorende artikel benadrukt dat beachvolleybal "eerst show" en "pas daarna sport" is. De krant plaatste (naast een foto van de cheerleaders, die niet in het onderzoek werd gebruikt) twee erotisch getinte foto's van beachvolleybalsters. Op de eerste foto is een close-up van de borst en de arm van de zwarte, Cubaanse speelster Larrea te zien, terwijl ze de volleybal voor haar borst houdt. Op de andere foto is een close-up van de rug en billen van Larrea te zien, terwijl ze met haar vingers op haar rug aanwijzingen geeft aan haar partner.

Ook mannelijke sporters werden een aantal keren seksistisch weergegeven. *AD Sportwereld* plaatste op 26 augustus een kleurenfoto (zie bijlage 4, foto 10) van twee mannelijke worstelaars. Eén van de worstelaars zit op zijn knieën. Hij houdt het middel van de andere worstelaar, de Zwitser Reto Scherrer, vast die wegloopt. Het hoofd en de onderbenen van Scherrer zijn niet zichtbaar, zijn billen vormen het middelpunt van de foto.

Het *Algemeen Dagblad* plaatste op 28 augustus in *AD Sportwereld* (zie bijlage 4, foto's 12 t/m 21) een fotoreportage van sporters die een voor het publiek zichtbare tatoeage hadden. Alle foto's hadden een erotische ondertoon. Op zes van de tien foto's stonden vrouwen afgebeeld. Foto's van gekleurde sporters waren (met uitzondering van foto's van sporters afkomstig uit Latijns Amerika) vaker gericht op uiterlijk dan foto's van blanke sporters. Mogelijk duidt dit effect op het 'exotiseren' van onbekende sporters door de sportmedia. (vgl. Sabo et al., 1996) Blanke sporters werden vaker seksistisch afgebeeld dan gekleurde sporters.

Foto's van niet-Nederlandse sporters waren vaker op uiterlijk gericht en vaker seksistisch dan foto's van Nederlandse sporters. (Zie bijlage 3, tabellen 11 en 12) Foto's van zwarte

mannelijke sporters die voor Nederland uitkwamen, waren minder vaak op uiterlijk gericht dan foto's van zwarte mannelijke sporters in het algemeen. Foto's van zwarte vrouwen die voor Nederland uitkwamen, waren juist vaker op uiterlijk gericht. Maar liefst negen van de tien foto's van zwarte vrouwen die voor Nederland uitkwamen, waren op uiterlijk gericht. Reden hiervoor was dat judoka Deborah Gravenstijn, die zeven keer werd afgebeeld, zowel tijdens haar wedstrijden als direct erna en tijdens de huldiging regelmatig van dichtbij werd gefotografeerd. Op foto's van Gravenstijn werd weinig aandacht besteed aan de omgeving.

Tijdens het onderzoek bleek het onderscheid tussen de verschillende categorieën niet altijd eenvoudig vast te stellen. Het onderscheid tussen 'kijkobject' en een 'seksistisch kijkobject' bleek niet altijd eenduidig. Sporters die voor hun sport kleding dragen waarbij het lichaam weinig bedekt is worden sneller als seksistisch aangemerkt dan foto's van andere sporters. Een foto van het bovenlichaam van een smashende vrouwelijke volleybalster zal door haar wijde kleding minder snel als seksistisch aangemerkt worden dan een soortgelijke actiefoto van een beachvolleybalster in bikini.

In enkele gevallen dienden sporters zichzelf aan als 'kijkobject' of 'seksobject'. De sporter liet zich in dat geval in zodanige pose fotograferen dat er sprake was van een bewust getoonde (seksistische) pose. Het *Algemeen Dagblad* plaatste in op 25 augustus *AD Sportwereld* een foto waar zwemster Inge de Bruijn en zwemmer Michael Phelps in zwemkleding uitgebreid in een uitdagende pose voor de camera poseren. (Zie bijlage 4, foto 11) De Bruijn draagt een sexy bikini en een hippe zonnebril. Boven de foto staat de kop *Beachparty voor zwemkoningin*. De foto lijkt alsof hij afkomstig is uit een glossy magazine. Zowel Phelps als De Bruijn dienen zich op deze foto aan als kijkobject.

4.3.3 Emotie

Mannen werden vaker in verband gebracht met positieve emoties dan vrouwen. (Zie bijlage 3, tabel 11) Mannen scoorden hoger dan vrouwen in de categorieën 'blijdschap' en 'spanning', terwijl vrouwen in de categorieën 'pijn' en 'verdriet' hoger scoorden. Het percentage foto's waar vrouwelijke sporters op afgebeeld stonden die verdriet toonden, was maar liefst vier keer groter dan het percentage voor mannen. Mannen werden vaker 'neutraal' afgebeeld dan vrouwen. Vrouwen werden als 'zwakker', 'emotioneler' en 'afhankelijker' dan mannen afgebeeld. (vgl. Wijnberg, 1997; Knoppers & Elling, 1999; Von der Lippe, 2002; Coakley, 2001) Op 27 augustus plaatste *AD Sportwereld* op de voorpagina een grote foto van hockeycoach Marc Lammers en speelster Minke Booij, nadat de hockeydames de strijd om het goud met 1-2 hadden verloren van Duitsland. Ze lopen gezamenlijk over het hockeyveld. Lammers heeft één arm om zijn speelster heengeslagen, met de ander arm houdt hij het hoofd van Booij vast. (Zie bijlage 4, foto 31)

In *NRC Handelsblad* werden zowel mannen als vrouwen vaker in spanning afgebeeld dan in het *Algemeen Dagblad*. (Zie bijlage 3, tabel 11) Vooral het percentage vrouwen dat in spanning stond afgebeeld was relatief hoog. Ook het percentage 'neutrale foto's' was voor *NRC Handelsblad* hoger dan voor het *Algemeen Dagblad*. Het *Algemeen Dagblad* liet vaker sporters zien die blijdschap of verdriet toonden. In het *Algemeen Dagblad* werden vrouwen die verdriet toonden opvallend vaker afgebeeld dan mannen die verdriet toonden. In *NRC Handelsblad* was dit verschil minder duidelijk zichtbaar.

Blanke sporters werden het meest met een neutrale gezichtsuitdrukking weergegeven. (Zie bijlage 3, tabel 11) Ook de emoties 'blijdschap' en 'spanning' kwamen veel voor. Blanke vrouwen waren minder vaak te zien met een neutrale uitdrukking en vaker met een negatieve uitdrukking (pijn, verdriet) dan blanke mannen. Zwarte en Aziatische sporters werden opvallend vaak in spanning afgebeeld. Zowel zwarte mannen en vrouwen als Aziatische mannen en vrouwen stonden vaker in spanning afgebeeld dan de sporters met een andere etniciteit. Zwarte mannen zijn vaker in spanning afgebeeld dan zwarte vrouwen, terwijl Aziatische vrouwen juist vaker dan Aziatische mannen in spanning te zien waren.

Op de foto's van zwarte sporters werd opvallend weinig keren blijdschap getoond. (Zie bijlage 3, tabel 11) Zwarte sporters die blijdschap toonden werden vaak enigszins angstaanjagend afgebeeld. (vgl. Knoppers & Elling, 1999). Zo plaatste *AD Sportwereld* op 24 augustus op pagina 12 een foto van de zwarte Kelly Holmes die juichend als eerste over de finish komt op de 800m. De Britse atlete houdt haar handen in de lucht, haar ogen zijn groot en haar mond is wijd opengesperd. (Zie bijlage 4, foto 22)

Uit eerder onderzoek is gebleken dat Aziatische sporters door de sportmedia als 'methodisch', 'mechanisch', 'machine-achtig', 'mysterieus', 'ijverig', 'gedisciplineerd' en 'intelligent' worden getypeerd. Successen van Aziatische sporters worden vaker toegeschreven aan mentale dan aan fysieke vaardigheden. (Coakley, 2001) Aziatische mannen werden op de foto's die voor dit onderzoek gebruikt werden geen enkele keer blij afgebeeld. Op slechts vier van de 21 foto's van Aziatische vrouwen wordt blijdschap getoond. Dit is opvallend, aangezien op dertien foto's de zilverenmedaillewinnares Mia Audina stond afgebeeld. Om een zilveren medaille te winnen, behaalde zij achtereenvolgens drie overwinningen in het badmintontoernooi. Het stereotype beeld van Aziatische sporters als mechanische atleten, werd door de foto's die in dit onderzoek gebruikt werden bevestigd.

Het is opvallend dat sporters uit het Midden Oosten in het geheel niet in verband werden gebracht met negatieve emoties. Mannen uit het Midden Oosten werden regelmatig blij weergegeven. (Zie bijlage 3, tabel 11) Vrouwen uit het Midden Oosten werden het vaakst neutraal afgebeeld. *NRC Handelsblad* plaatste op 12 augustus in *NRC Thema* een uitgebreide reportage over de Irakese atlete Ala Hikmet. Op drie van de vijf foto's van vrouwen uit het Midden Oosten stond zij afgebeeld. Zij was tijdens de Spelen de enige vrouw die uitkwam voor Irak. Het artikel beschreef hoeveel moeite de atlete heeft gehad tijdens de oorlog om zich voor te bereiden op de Spelen. In het artikel werden de kracht en het doorzettingsvermogen van de 19-jarige vrouw benadrukt.

Op 21 augustus plaatste het *Algemeen Dagblad* in *AD Sportwereld* een reportage over de Iraakse sporters met de kop *Sport verzacht pijn van de oorlog*. Het lijkt alsof de krant met deze reportage het negatieve discours dat in Nederland heerste¹² over mensen uit moslimlanden wil tegenspreken door overdreven positief te berichten over atleten uit het Midden Oosten. Uit politieke correctheid (vgl. Sabo et al, 1996) schetst de krant een opvallend positief beeld van sporters uit het Midden Oosten, waarmee ze willen zeggen dat niet iedere moslim slecht is.

Volgens Coakley (2001) worden sporters uit Latijns Amerika vaak weergegeven als ‘extravagant’, ‘exotisch’, ‘emotioneel’, ‘gepassioneerd’, ‘humeurig’ en ‘warmbloedig’. Latijns Amerikaanse sporters werden vijf keer positief, vier keer neutraal, twee keer in spanning en één keer met pijn weergegeven. Er waren geen foto’s waarop Latijns Amerikaanse sporters negatief (of humeurig) werden afgebeeld. (Zie bijlage 3, tabel 11) De stereotype kenmerken ‘extravagantie’, ‘exotisme’, ‘emotie’, ‘passie’ en ‘warmbloedigheid’ waren wel zichtbaar in de representatie van Latijns Amerikaanse sporters. Op 30 augustus plaatste *AD Sportwereld* op pagina 8 een drietal foto’s van Latijns Amerikaanse sporters onder de kop *De samba en de tango naar goud - Titels basketbal, voetbal en volleybal naar Argentinië en Brazilië*. Zowel het Braziliaanse volleybalteam als het Argentijnse voetbalteam werden feestend afgebeeld, direct nadat zij het goud wisten te behalen. De spelers stralen blijdschap en temperament uit. (Zie bijlage 4, foto’s 23 en 24) Op de andere foto staat de Argentijn Scola afgebeeld, terwijl hij de basketball in de basket dunkt.

Nederlandse sporters werden minder vaak (6% van de foto’s) met negatieve emoties in verband gebracht dan niet-Nederlandse sporters (8,6% van de foto’s). Op 31,1% van de foto’s van Nederlandse sporters waren atleten te zien die blijdschap toonden. Op 23,2% van de foto’s van niet-Nederlandse sporters waren blij sporters te zien. (Zie bijlage 3, tabellen 11 en 12)

Gekleurde sporters uitkomend voor Nederland werden nauwelijks met negatieve emoties in verband gebracht. (Zie bijlage 3, tabel 12) Van de 29 foto’s van gekleurde sporters die voor Nederland uitkwamen stond op één foto een sporter met een negatieve emotie: de Aziatische badmintonster Mia Audina. Deze foto laat haar nota bene zien terwijl zij huilt na een overwinning. Gekleurde sporters die uitkwamen voor Nederland werden ook zelden met positieve emoties in verband gebracht. Op slechts vier foto’s werd blijdschap getoond. De meeste foto’s vielen in de categorie ‘spanning’ en ‘neutraal’.

¹² Tijdens de Spelen van 2004 heerste er een negatief discours omtrent mensen uit moslimlanden. Dit discours was ontstaan na de terroristische aanslagen op de Twin Towers in New York op 11 september 2001 en de aanslag in Madrid op 11 maart 2004 op de Madrileense forensentreinen, beiden gepleegd door fundamentalistische moslimterroristen. Tijdens de Spelen in Athene in 2004 heerste er grote angst voor een aanslag door moslimterroristen op het Olympisch dorp.

4.3.4 Camerahoek

Het aantal keren dat vrouwen van bovenaf werd was nagenoeg gelijk aan het aantal keren dat vrouwen van onderaf werden gefotografeerd, terwijl mannen vaker van onderaf dan van bovenaf werden gefotografeerd. Vrouwen werden relatief vaker vanuit een neutraal camerastandpunt gefotografeerd. Een foto van een sporter die van onderaf wordt gefotografeerd (camera onder ooghoogte) verwijst over het algemeen naar 'superioriteit', omdat tegen de betreffende persoon wordt opgekeken. Een foto van een sporter die van bovenaf wordt gefotografeerd, wordt geassocieerd met 'inferioriteit', omdat op de betreffende persoon wordt neergekeken. (Zie bijlage 3, tabel 11)

Meer dan driekwart van de sportfoto's die het *Algemeen Dagblad* plaatste waren vanuit een neutraal camerastandpunt gefotografeerd. Dit gold zowel voor afbeeldingen waar mannen op stonden als voor afbeeldingen waar vrouwen op stonden. Vrouwen werden in het *Algemeen Dagblad* ongeveer even vaak van bovenaf als van onderaf gefotografeerd. Mannen werden vaker van onderaf gefotografeerd. (Zie bijlage 3, tabel 11) In *NRC Handelsblad* was ruim de helft van de foto's vanuit een neutraal camerastandpunt gefotografeerd. Vrouwen werden vaker van bovenaf dan van onderaf gefotografeerd, mannen werden echter drie keer zo vaak van onderaf gefotografeerd als van bovenaf. Met andere woorden, mannen werden in beide kranten als 'superieur' ten opzichte van vrouwen gepresenteerd.

Over het algemeen werden sporters het vaakst vanuit een neutraal camerastandpunt gefotografeerd. Aziatische mannen werden opvallend vaak van onderaf (superieur) gefotografeerd: vijf van de acht foto's. In alle etniciteitsgroepen werden vrouwen vaker als 'inferieur' (van bovenaf) gefotografeerd dan mannen.

De sporters die voor Nederland uitkwamen werden vaker vanuit een neutraal camerastandpunt afgebeeld dan sporters die niet voor Nederland uitkwamen. (Zie bijlage 3, tabellen 11 en 12) Sporters die voor Nederland uitkwamen werden vaker 'superieur' afgebeeld dan sporters die niet voor Nederland uitkwamen. Het verschil was echter niet groot. Gekleurde mannen die voor Nederland uitkwamen werden in het geheel niet van bovenaf gefotografeerd en werden dus niet als 'inferieur' afgebeeld. Gekleurde vrouwen die voor Nederland uitkwamen werden vaker als 'inferieur' afgebeeld dan blanke vrouwen die voor Nederland uitkwamen, omdat ze relatief vaker van bovenaf werden gefotografeerd.

4.3.5 Toon

In de meeste gevallen werden de afgebeelde sporters positief afgebeeld. Zowel voor mannen als voor vrouwen gold dat bijna tweederde van de foto's in een positieve context waren geplaatst en een positieve toon hadden. Vrouwen werden echter vaker 'negatief' afgebeeld dan mannen, terwijl mannen vaker 'neutraal' werden afgebeeld. (Zie bijlage 3, tabel 11)

In het *Algemeen Dagblad* werden vrouwen relatief vaker 'positief' afgebeeld dan mannen. Vrouwen werden echter ook relatief vaker negatief afgebeeld dan mannen. Mannen werden vaker 'neutraal' afgebeeld. *NRC Handelsblad* plaatste relatief weinig negatieve afbeeldingen van mannen en relatief veel negatieve afbeeldingen van vrouwen. Bij slechts 8% van het totaal aantal foto's waar mannen op afgebeeld stonden was er sprake van een negatieve context. Voor vrouwen was dit percentage maar liefst 30%. Mannen werden vaker 'positief' en 'neutraal' afgebeeld.

Bijna alle etniciteiten werden vaker 'positief' dan 'negatief' afgebeeld. Alleen zwarte vrouwen werden vaker 'negatief' afgebeeld dan 'positief'. Zwarte sporters werden vaker 'negatief' afgebeeld dan sporters van andere etniciteiten. Vrouwen afkomstig uit het Midden Oosten en mannen afkomstig uit Latijns Amerika werden opvallend vaak 'positief' weergegeven. Ze werden geen enkele keer 'negatief' weergegeven. Het aantal foto's van sporters uit het Midden Oosten en mannen afkomstig uit Latijns Amerika was echter ook gering.

Blanke sporters werden vaak 'heroïsch' weergegeven. Vooral Nederlandse sporters werden vaak als nationale helden bestempeld. In de koppen werd gebruik gemaakt van termen als *Superman* (Pieter van den Hoogenband), *Heldendaad*, *Held* (Eelco van de Geest), *Koninginnen* (Inge de Bruijn en Leontien van Moorsel), *Olympische helden* en *Griekse goden* (Nederlandse medaillewinnaars). De finale van de 200 meter vrije slag bij de mannen werd zelfs de *strijd der Titanen* genoemd. Bij falen van een Nederlandse atleet of ploeg werd dit benadrukt door ze als gewone, aardse mensen weer te geven. Ook niet-Nederlandse blanke sporters werden vaak als helden weergegeven. Er werd gebruik gemaakt van termen als *Koningen van Athene* (Australische ploeg) en *Koning* (Michael Phelps). Een aantal keren werd een krachtige heroïsche term gebruikt in een negatieve context om het falen van sterke concurrenten te benadrukken. De Griekse medaillewinnaars tijdens de Spelen in 2000 in Sydney, Kostas Kenteris (goud, 200 m) en Katerina Thanou (zilver, 100m) werden *sporthelden* genoemd in de kop bij een artikel over hun verdenking van het gebruik van doping. De lop luidde: *Justitie duikt in Griekse soap rond sporthelden*. Een kop bij een artikel over de Duitse zwemster Franziska von Almsick (één van de grote concurrentes van Inge de Bruijn) luidde: *Duitse zwemdiva verlangt naar rust*.

Sporters die uitkwamen voor Nederland werden opvallend vaak 'positief' weergegeven. (Zie bijlage 3, tabellen 11 en 12) Vooral gekleurde sporters die voor Nederland uitkwamen werden opvallend vaak in een positieve context weergegeven, zowel in vergelijking met andere gekleurde atleten, als in vergelijking met blanke Nederlandse sporters.

Vooraf zwarte vrouwelijke atleten die deelnamen aan de sprint in atletiek werden vaak ‘negatief’ afgebeeld. De foto’s werden herhaaldelijk in een negatieve context geplaatst. De atleten werden niet vaak met negatieve emoties getoond (op het grootste gedeelte van de foto’s zijn atleten te zien die in ‘spanning’ zijn tijdens een wedstrijd). Het aantal foto’s waarvan de context waarin de foto is geplaatst negatief is, was meer dan twee keer zo groot als het aantal foto’s waarvan de context positief was. Vaak werden de negatieve of teleurstellende prestaties van de zwarte vrouwen benadrukt of werden ze genoemd in verband met verdenking van doping. Alle drie de foto’s van de zwarte Amerikaanse atlete Marion Jones waren in een negatieve context geplaatst. Twee foto’s waren afkomstig uit een bijlage van het *NRC Zaterdag &cetera*. De foto’s waren identiek. De foto op pagina 5 stond geplaatst bij een vooraankondiging bij een artikel over gendoping. De foto op pagina 15 was een illustratie bij het artikel over gendoping. *AD Sportwereld* plaatste een foto bij een artikel met de kop *Verschoppeling Jones faalt dubbel*. Het artikel lijkt te gaan over Jones’ teleurstellende vijfde plaats op het onderdeel verspringen en haar vermeende fout bij de wissel op de 4x100m estafette. Driekwart van het artikel gaat echter over de dopingaffaire waarbij zij betrokken zou zijn. Ook de zwarte Amerikaanse atlete Torri Edwards werd allebei de keren dat ze werd afgebeeld negatief afgebeeld. Ze was door de Amerikaanse bond de selectie uitgezet, omdat ze positief was bevonden tijdens een dopingtest. *AD Sportwereld* plaatste op 23 augustus op pagina 15 een foto van Gail Devers vlak nadat ze gestruikeld was in de serie op de 100m horden. (Zie bijlage 4, foto 25) *AD Sportwereld* plaatste op 24 augustus op pagina 9 een foto van Merlene Ottey bij een rubriek over de “eeuwige nummers twee”. (Zie bijlage 4, foto 26) *AD Sportwereld* in een reportage *drama en herrie* over gefrusteerde Olympische sporters, drie foto’s van de Canadese zwarte sprintster Perdita Felicien. Op de foto’s gooit ze boos haar spikes op de grond, nadat ze gestruikeld was in de finale 100m horden. (Zie bijlage 4, foto’s 27 t/m 29)

Het Amerikaanse mannenbasketbalteam ‘Dreamteam 4’, dat overwegend uit zwarte spelers bestond, werd regelmatig negatief afgebeeld. In totaal werden er vijf foto’s geplaatst van (spelers van) het Amerikaanse mannenbasketbalteam. Vier foto’s stonden in een negatieve context. De enige foto die in een neutrale context stond geplaatst, was een foto van de tatoeage van speler Allen Iverson, die deel uitmaakte van een reportage over Olympische deelnemers met een tatoeage. De overige foto’s stonden in een negatieve context. (Zie bijlage 3, tabel 13)

4.4 Sportadvertenties

Grote merken maken dikwijls gebruik van invloedrijke atleten om naamsbekendheid te creëren en vergroten en om meer product te verkopen. Uit onderzoek van Wilson en Sparks (1996) naar basketballcommercials bleek dat zwarte mediagebruikers commercials op televisie anders interpreteren dan blanke mediagebruikers. Zwarte atleten worden door zwarte kijkers gezien als belangrijke voorbeelden. Blanke kijkers bewonderen de atleten, maar zijn minder te beïnvloeden door de commercials van zwarte kijkers. Zwarte kijkers willen hetzelfde imago als de atleten uitdragen. Door dezelfde kleding te dragen als de atleten heeft de zwarte jeugd een gevoel van 'cultural power' en het 'erbij horen'. De 'cultural power' wordt gecreëerd door sportidolen zoals basketbalicoon Michael Jordan en door grote sponsors zoals Nike.

In de periode van 12 augustus 2004 tot en met 2 september 2004 werden er in het *NRC Handelsblad* en het *Algemeen Dagblad* zestien foto's van Olympische sporters in advertenties geplaatst. Gemiddeld was dat minder dan één foto per dag. Slechts 2,3% van het totaal aantal foto's van Olympische sporters bestonden uit advertenties. Het *Algemeen Dagblad* plaatste twaalf sportadvertenties, het *NRC Handelsblad* plaatste er vier. Zeven foto's waren in kleur afgebeeld, negen foto's in zwart-wit.

In de Nederlandse kranten werden weinig advertenties geplaatst die gericht waren op jongeren. De meeste advertenties waren afkomstig van bedrijven uit de zakelijke dienstverlening zoals de Rabobank, Atos Origin, Haygroup en KPN. Ook Defensie en de Koninklijke Luchtmacht plaatsten een aantal advertenties met afbeeldingen van Nederlandse Olympische sporters die een topsportcontract bij Defensie hadden, zoals Deborah Gravenstijn, Mark Huizinga (beiden judo), Bram Som (atletiek), Dick Bosman (schietsport) en Sandra Tol (schermen).

Op de foto's stonden vaak Nederlandse medaillewinnaars afgebeeld. Op negen foto's stonden alleen vrouwen afgebeeld, op vier foto's alleen mannen en op drie foto's stonden zowel mannen als vrouwen. Een mogelijke reden hiervoor is dat er voor Nederland meer vrouwelijke medaillewinnaars dan mannelijke medaillewinnaars waren. Op één foto van een onbekende, zwarte, Jamaicaanse sprinter na, waren alle advertentiefoto's van Nederlandse sporters. Op de advertentiefoto's stonden voornamelijk blanke sporters afgebeeld. Op één foto stond de zwarte judoka Deborah Gravenstijn afgebeeld samen met de blanke judoka Mark Huizinga. Op een andere foto stond Deborah Gravenstijn afgebeeld samen met haar collega's van Defensie, Mark Huizinga, Bram Som, Dick Boschman en Sonja Tol, die ook deelnamen aan de Olympische Spelen. Op de overige dertien foto's stonden blanke sporters afgebeeld. Blanke vrouwelijke Nederlandse sporters waren het duidelijkst zichtbaar in sportadvertenties.

4.5 Casus: Hockey, de strijd van de dames en de heren om het goud

Zowel het Nederlandse mannenhockeyteam als het Nederlands vrouwenhockeyteam wisten een zilveren medaille te behalen. Het dameshockeyteam speelde de finale op 26 augustus, de mannen een dag later op 27 augustus. In deze casestudy wordt beschreven hoe vrouwen en mannen werden weergegeven in het *Algemeen Dagblad* en *NRC Handelsblad* nadat zij de finale hadden verloren. De casestudy geeft inzicht hoe de kranten de beeldvorming over het dameshockeyteam en het herenhockeyteam bepalen. Tevens wordt beschreven welke verschillen er bestaan in de beeldvorming over vrouwelijke en mannelijke hockeyers.

4.5.1 Vrouwen

Op 27 augustus plaatste het *Algemeen Dagblad* een aantal foto's van het Nederlands vrouwenhockeyteam. De eerste foto stond op de voorpagina. (Zie bijlage 4, foto 30) Op de kleurenfoto staan keepster Clarinda Sinnige en speelster Mijntje Donners afgebeeld direct na de verloren finale. Beide speelsters kijken niet in de camera. Sinnige kijkt boos, ze houdt haar handen in het haar. Donners huilt, ze veegt met één hand een traan van haar wang. De kop bij het artikel luidt: *Hockeysters ziek van zilver*. Onder de foto staat het bijschrift: *Keepster Clarinda Sinnige (l) en Mijntje Donners zijn onthutst na de nederlaag tegen Duitsland*. Door het gebruik van woorden als 'ziek', 'onthutst' en 'nederlaag' wordt de 'zwakte' van de hockeydames na het verlies van de finale benadrukt.

Op de voorpagina van *AD Sportwereld* stond een grote kleurenfoto van hockeycoach Marc Lammers en speelster Minke Booij, nadat de hockeydames de strijd om het goud met 1-2 hadden verloren van Duitsland. Ze lopen gezamenlijk over het hockeyveld. Lammers heeft één arm om zijn speelster heengeslagen, met de andere arm houdt hij het hoofd van Booij vast. Booij toont (de negatieve emotie) verdriet, Lammers heeft een neutrale blik op het gezicht. *NRC Handelsblad* plaatste exact dezelfde foto (ook in kleur) op pagina 16. (Zie bijlage 4, foto 31)

Op de derde pagina van *AD Sportwereld* staat een tweede foto waarop de afhankelijkheid van de hockeydames wordt benadrukt. De foto neemt een halve pagina in beslag. Ageeth Boomgaardt en Mijntje Donners zitten op hun knieën op het kunstgras. Donners is boos en Boomgaardt kijkt gedesillusioneerd voor zich uit. Lammers bukt zich naast Boomgaardt om haar hockeystick op te pakken. Zijn blik is neutraal, het gezicht is vlakbij het gezicht van Boomgaardt. (Zie bijlage 4, foto 32) Het bijschrift bij de foto benadrukt de afhankelijkheid van de hockeydames: *Woede en ongeloof bij Ageeth Boomgaardt (links) en Mijntje Donners. Bondscoach Marc Lammers probeert de speelsters op te beuren*. Het bijschrift benadrukt de passiviteit van de speelsters, terwijl de actieve rol van de mannelijke coach benadrukt wordt. De foto is van bovenaf genomen wat 'inferioriteit' van de hockeydames impliceert.

4.5.2 Mannen

Eén dag nadat de foto's van de hockeydames waren geplaatst, plaatste het *Algemeen Dagblad* een aantal foto's van het mannenhockeyteam dat net als het dameshockeyteam de strijd om het goud had verloren¹³. *NRC Handelsblad* plaatste geen enkele foto van het mannenhockeyteam na de verloren finale.

Op de voorpagina van het *Algemeen Dagblad* stond een foto van keeper Guus Vogels en speler Sander van der Weide afgebeeld. Vogels en Van der Weide omhelzen elkaar. Het gezicht van Van der Weide is niet zichtbaar. Vogels heeft een neutrale gezichtsuitdrukking. (Zie bijlage 4, foto 33) De kop luidde: *Hegemonie hockeyers voorbij*. Onder de foto staat het bijschrift: *Guus Vogels, de uitblinkende doelman van oranje, vindt troost bij Sander van der Weide*. Het *Algemeen Dagblad* maakte gebruik van 'sterke' woorden als *hegemonie* en *uitblinker* om het verlies af te zwakken en de hockeyers desondanks krachtig te representeren, terwijl bij de hockeydames na het verlies van de finale hun zwakte werd benadrukt door het gebruik van de woorden 'ziek', 'onthutst' en 'nederlaag'.

AD Sportwereld plaatste een foto van het Nederlands mannenhockeyteam op de voorpagina, nadat zij na verlenging de strijd om het goud net als het Nederlands vrouwenhockeyteam met 2-1 hadden verloren. Op de foto stonden vier hockeymannen afgebeeld. (Zie bijlage 4, foto 34) De mannen werden sterker afgebeeld dan de vrouwen. Alle vier stonden rechtop met de borst en de schouders vooruit en het hoofd omhoog. De kracht en mannelijkheid van de spelers werd hierdoor benadrukt: ondanks het verlies blijven de mannen stoer en sterk. Eén van spelers, Sander van der Weide, heeft zijn handen achter zijn hoofd geplaatst en tuurt in de verte. Zijn gezichtsuitdrukking is emotioneel ('neutraal'). Van de overige spelers is de gezichtsuitdrukking niet duidelijk zichtbaar.

Op de tweede foto die *AD Sportwereld* van het mannenhockeyteam plaatste zijn spelers Erik Jazet, Geert-Jan Derikx en keeper Guus Vogels te zien tijdens de huldiging. De mannen staan rechtop met de borst vooruit, ze staren voor zich uit. (Zie bijlage 4, foto 35) Hun gezichtsuitdrukking is 'neutraal'. Om hun nek hangt de zilveren medaille, in hun handen dragen ze een bos bloemen en op hun hoofd dragen ze een lauwerkrans. Rechts van de Nederlandse hockeyers staan drie Australische hockeyers afgebeeld. Ze staan met de rug naar de camera toe. Ook de Australische spelers hebben een medaille om hun nek, op hun hoofd dragen ze een lauwerkrans. Ze hebben hun handen (met daarin de bloemen) in de lucht gestoken.

¹³ Nederland verloor in de verlenging met 1-2 van Australië. Nederland was op dit moment tweevoudig regerend kampioen: zowel tijdens de Spelen in Sydney in 2000 en tijdens de Spelen in Atlanta in 1996 wist het herenhockeyteam goud te behalen.

4.5.3 Samenvatting Casus

Het is opvallend dat de mannen ‘sterker’ afgebeeld worden dan de vrouwen, terwijl beide hockeyteams de finale om het goud met 2-1 verloren. De mannen werden na het verlies met een neutrale gezichtsuitdrukking afgebeeld, terwijl vrouwen vaak boos of verdrietig afgebeeld werden. Vrouwen werden afgebeeld alsof ze afhankelijk waren van hun mannelijke coach. Ze werden getoond terwijl ze na het verlies troost zochten bij hun mannelijke coach Marc Lammers, die in tegenstelling tot zijn speelsters geen negatieve emoties toonde. De mannen werden afgebeeld terwijl ze steun zochten bij elkaar (foto Guus Vogels en Sander van der Weide). Hierdoor werd de teamband van het team extra benadrukt. De hockeymannen werden geen enkele keer met negatieve emoties getoond, terwijl vrouwen op alle foto's met negatieve emoties ('boosheid' en 'verdriet') werden getoond.

Uit de algemene kwantitatieve analyse bleek dat mannen vaker getoond werden tijdens huldigingen en ceremonies dan vrouwen. Ook in dit geval werden alleen de mannen tijdens de huldiging getoond. Er werden geen foto's van de huldiging van de vrouwen geplaatst. Het beeld van de vrouwelijke hockeysters dat door de foto's gecreëerd wordt, komt overeen met het genderstereotype beeld van de vrouwelijke sporter: 'emotioneel', 'passief', 'mentaal zwakker dan mannen' en 'afhankelijk van de mannelijke coach'. Voorbeelden van vrouwen als 'kijkobject' of 'lustobject' waren tijdens deze casestudy niet terug te vinden.

4.6 Het gebruik van stereotypen en contrasterende beelden in de sportmedia

Uit de foto-analyse blijkt dat bij de representatie van blanke en gekleurde sporters gebruik wordt gemaakt van stereotypen. Deze stereotyperingen werden echter ook verschillende malen tegengesproken. Ook was er herhaaldelijk sprake van ambiguïteit tussen afbeelding en tekst.

Uit eerdere onderzoeken bleek dat er over het algemeen sprake is van onderrepresentatie van vrouwen in de sportmedia. (Elling, 2003; Knoppers & Elling, 1999). Vrouwen worden in de sportmedia weergegeven als 'zwakker', 'emotioneler' en 'afhankelijker' dan mannen. (Coakley, 2001; Von der Lippe, 2002; Knoppers & Elling, 1999; Wijnberg, 1997) Daarnaast worden vrouwelijke sporters vaker als lustobject weergegeven, waarbij grote aandacht uitgaat naar het geërotiseerde lichaam.

In dit onderzoek was geen sprake van onderrepresentatie. Vrouwen kregen zelfs meer aandacht in de kranten dan mannen. Mannen werden echter op andere manieren weergegeven dan vrouwen. Vrouwen werden als 'zwakker', 'emotioneler' en 'afhankelijker' dan mannen afgebeeld. Sterke vrouwen werden vaak als afhankelijk van hun mannelijke coach afgebeeld. Er was relatief veel aandacht voor het uiterlijk van vrouwelijke atleten en vrouwen werden vaker seksistisch afgebeeld. De schoonheid en vrouwelijkheid van de atletes werd benadrukt doordat vrouwen vaak in esthetische sporten zichtbaar waren. Foto's van vrouwen werden vaker in een negatieve context geplaatst. Mannelijke atleten werden door de sportmedia gestereotypeerd als 'krachtig', 'mentaal sterk', 'actief' en 'superieur'. Mannen werden vaak weergegeven als 'teamplayers'. De foto's van mannelijke sporters werden vaak in een positieve context geplaatst.

Uit eerder onderzoek naar de representatie van gekleurde sporters bleek dat zwarte sporters in de sportmedia vaker negatief worden weergegeven dan blanke atleten. Zwarte atleten worden over het algemeen afgebeeld als 'egoïstisch', 'egocentrisch' en 'arrogant', terwijl blanke sporters worden afgebeeld als teamplayers. (Davis en Harris, 1998) Zwarte atleten worden vaker als 'angstaanjagend', 'boos' en 'agressief' weergegeven dan blanke sporters. (Coakley, 2001) Aziatische sporters worden vaak als 'methodisch', 'mechanisch', 'machine-achtig', 'mysterieus', 'ijverig', 'gedisciplineerd' en 'intelligent' weergegeven. Successen van Aziatische sporters worden vaker toegeschreven aan mentale dan aan fysieke vaardigheden. Sporters uit Latijns-Amerika worden vaak weergegeven als 'extravagant', 'exotisch', 'emotioneel', 'gepassioneerd', 'humeurig' en 'warmbloedig'. (vgl. Coakley, 2001)

In dit onderzoek kregen blanke sporters meer aandacht dan gekleurde atleten. De aandacht voor blanke atleten was 'persoonlijker' dan voor gekleurde atleten. Blanke deelnemers werden vaker 'seksistisch' weergegeven dan gekleurde sporters. Blanke atleten werden vaak 'heroïsch' weergegeven. Vooral Nederlandse blanke sporters werden vaak als 'nationale helden' bestempeld.

Bij zwarte sporters werden 'kracht' en 'gespierdheid' vaak benadrukt. Zwarte sporters werden vaak weergegeven in krachtsporten, zoals taekwondo, gewichtheffen, boksen en judo. Ook waren zwarte sporters vaak te zien in sporten waarbij explosieve kracht een grote rol speelt, zoals atletiek, beachvolleybal, basketbal, voetbal, softbal en tennis. Zwarte deelnemers werden vaak geconcentreerd tijdens de sportbeoefening afgebeeld. Ze werden niet vaak blij weergegeven. De zwarte sporters die blijdschap toonden werden vaak enigszins angstaanjagend afgebeeld met grote ogen en wijdopengesperde mond. Zwarte sporters werden vaker 'negatief' afgebeeld dan sporters van andere etniciteiten. Vooral zwarte Noord-Amerikaanse vrouwelijke atletes die deelnamen aan de sprint in atletiek en spelers van het Amerikaanse basketbalteam werden 'negatief' afgebeeld.

Aziatische sporters werden vaak tijdens hun sportbeoefening getoond. Aziatische atleten werden vaak 'emotieloos' en 'mechanisch' weergegeven. Vaak waren ze te zien terwijl ze in volledige concentratie waren. Aziatische mannelijke atleten werden vaak van onderaf ('superieur') gefotografeerd. Latijns Amerikaanse sporters waren relatief onzichtbaar. Vooral Latijns Amerikaanse vrouwen werden nauwelijks weergegeven. Latijns Amerikaanse sporters werden als 'extravagant', 'exotisch', 'emotioneel', 'gepassioneerd' en 'warmbloedigheid' weergegeven. Atleten uit Latijns Amerika werden opvallend vaak 'positief' weergegeven. Latijns Amerikaans sporters werden vaak in verband gebracht met balsporten zoals voetbal, basketbal en volleybal. Sporters uit het Midden Oosten werden opvallend positief weergegeven. Bij sporters uit het Midden Oosten werd de mentale kracht van de sporters vaak benadrukt. Bij Irakese sporters werd een goede prestatie dikwijls afgezet tegen de negatieve ervaringen tijdens de oorlog. Op verschillende foto's in beide kranten werd de Marokkaanse atleet Hicham El Guerrouj uitermate positief afgebeeld toen hij voor de atletencommissie werd gekozen. Sporters uit het Midden Oosten werden vaak in verband gebracht met vechten en krachtsporten, zoals gewichtheffen, boksen, worstelen en judo.

Foto's van gekleurde sporters waren (met uitzondering van foto's van sporters afkomstig uit Latijns Amerika) vaker gericht op uiterlijk dan foto's van blanke sporters. Mogelijk duidt dit effect op het 'exotiseren' van onbekende sporters door de sportmedia. (vgl. Sabo et al., 1996)

4.6.1 Doorbreking van stereotype beelden

Wanneer een aantal foto van een atleet niet overeenkomt met het stereotype beeld dat heerst over deze sporter, maar juist een tegengesteld beeld laat zien, is er sprake van een tegenspreking van het stereotype beeld. Vooral in *AD Sportwereld* werd een aantal foto's geplaatst waarbij stereotype beelden werden tegengesproken. Hieronder volgen een aantal voorbeelden.

Naast de esthetische sporten waren vrouwen relatief ook veel zichtbaar in de "mannelijke" wapensporten schieten en schermen. Er waren meer vrouwelijke schutters en schermers te zien dan mannelijke. Ook werden vrouwen getoond in de "mannensporten" gewichtheffen en worstelen. *AD Sportwereld* plaatste een uitgebreide reportage van twee grote pagina's met acht foto's over vrouwelijke gewichtheffsters en *NRC Handelsblad* plaatste zelfs een foto van vrouwelijke worstelaars op de voorpagina en een foto op pagina 9. Het beeld dat van de vrouwen werd gecreëerd was echter zeer negatief. Eén van de koppen die het *NRC Handelsblad* gebruikte bij de foto was *Potige vrouwen in stoeipakjes*. De kop die het *Algemeen Dagblad* plaatste luidde *Krachtpatserij voor vrouwen*. De vrouwen werden vaak met negatieve emotie getoond (verdriet, boosheid). Door de reportages over de vrouwelijke gewichtheffsters was er weliswaar sprake van een doorbreking van het vaste patroon, waarin vrouwen alleen in gracieuze, vrouwelijke sporten worden weergegeven, maar tegelijkertijd werd een stereotype beeld bevestigd dat vrouwen die mannensporten beoefenen "manwijven" zijn.

Op 17 augustus 2004 plaatste *AD Sportwereld* een foto van de Duitse boogschutster Cornelia Pfohl. (Zie bijlage 4, foto 36) Op de foto staat Pfohl in uiterste concentratie, terwijl ze haar boog spant. Ze straalt kracht en zelfverzekerdheid uit. De foto is van onderaf genomen, waardoor Pfohl superioriteit uitstraalt. De kop van het artikel waarbij de foto geplaatst stond luidde: *Hoogzwanger. Nou en?* De Duitse schutster was op dat moment 6,5 maand zwanger. Haar dikke buik is op de foto duidelijk zichtbaar. De foto spreekt het genderstereotype beeld dat (zwangere) vrouwen 'zwakker' en 'afhankelijker' zijn tegen.

NRC Handelsblad plaatste op 12 augustus in een themanummer over de Olympische Spelen een foto van marathonloper Lee Troop op de catwalk. (Zie bijlage 4, foto 37) Troop showt een speciaal ijsvest dat de atleten tegen de hitte in Athene moet beschermen. Troop lijkt met zijn lange slanke lichaam en grote zonnebril eerder op een model dan op een atleet. De foto straalt vrouwelijkheid uit, omdat mode doorgaans met vrouwelijkheid geassocieerd wordt.

AD Sportwereld plaatste op 24 augustus twee foto's van de Nederlandse zwemmer Johan Kenkhuis. Een grote foto op de voorpagina van *AD Sportwereld* van het gezicht van Kenkhuis waarop hij met een stoere, mannelijke blik in zijn ogen recht in de camera kijkt, verwijst naar een artikel op pagina 7 over de sporter en zijn homoseksualiteit. Onder de foto staat in grote letters de kop *JOHAN KENKHUIS - 'Is het ineens knap of zo, dat een homo hard zwemt en een medaille wint?'*. Op pagina 7 staat een artikel over Kenkhuis waaruit blijkt dat hij 'baalt van de discussie over zijn seksuele geaardheid'. Homoseksualiteit in de sport wordt dikwijls door de sportmedia genegeerd, omdat dit niet aansluit bij het dominante beeld van sterke mannen. (Coakley, 2001) Homoseksuele mannen worden vaak in verband gebracht met vrouwelijkheid en vrouwelijke sporten zoals turnen. Homoseksuele mannen zouden 'zwakker', 'minder atletisch', 'minder sterk' en 'mentaal zwakker' zijn dan heteroseksuele mannen. *AD Sportwereld* stelt Johan Kenkhuis in de gelegenheid om dit stereotype beeld

tegen spreken. De kop onder de foto van Kenkhuis op pagina 7 luidt: *'Zilver met een roze rand? Onzin!' - Zwemmers Johan Kenkhuis baalt van discussie over seksuele geaardheid.*

Nadat de zwarte judoka Deborah Gravenstijn haar bronzen medaille had weten te behalen, plaatste het *Algemeen Dagblad* op 17 augustus twee dezelfde foto's van de judoka waarop zij te zien was tijdens de huldiging. Eén foto werd op de voorpagina geplaatst, de ander foto stond op de eerste pagina van *AD Sportwereld*. Op de afbeelding zijn alleen haar schouders, gezicht en linkerarm te zien. Gravenstijn kijkt omhoog en glimlacht. De foto straalt een soort verlegenheid uit door haar blik en door haar linkerhand waarmee ze aan haar vlechten friemelt. Op haar hoofd draagt de judoka een lauwerkrans. De atlete lijkt ontspannen. Er is geen sprake van 'negativiteit' en/of 'explosiviteit' zoals vaak op foto's van zwarte sporters te zien is. (Zie bijlage 4, foto 38)

4.6.2 Ambigüiteit tussen afbeelding en tekst

Niet altijd waren inhoud van tekst en afbeelding met elkaar in overeenstemming. De koppen van de artikelen en bijschriften bij de foto's vertoonden regelmatig ambigüiteit. Zo kwam het een aantal keren voor dat de toon van de foto en het artikel negatief was, terwijl op de foto geen negatieve emoties werden getoond. De sporters waren neutraal of in spanning te zien. Ook kwam het voor dat de kop en het artikel positief waren, terwijl op de foto geen positieve emoties werden getoond. De sporters waren in spanning, werden neutraal weergegeven of hielden van blijdschap na een overwinning.

Op 20 augustus plaatste *AD Sportwereld* een fotoreportage over vrouwelijke gewichtheffers. De kop van de reportage luidde *Krachtpatserij voor vrouwen*. De reportage en het bijbehorende artikel benadrukten de negatieve dominante betekenis van de sport. De foto van de Thaise Wirathaworn die blijdschap toonde na een overwinning, contrasteert met de negatieve toon van het artikel. (Zie bijlage 4, foto 6)

Op 20 augustus plaatste *NRC Handelsblad* twee keer dezelfde foto van Inge de Bruijn na het behalen van de zilveren medaille op de 100m vrije slag. Op pagina 9 stond de afbeelding in het klein in kleur. Deze foto verwijst naar een uitgebreid artikel met foto op pagina 15. Op deze pagina staat de foto in groot formaat in zwart-wit afgebeeld. Op de foto was Inge de Bruijn te zien direct na haar race. In het water feliciteert ze -met een grote glimlach op haar gezicht de Australische winnares Jodie Henry. Op de foto blijkt niet dat ze teleurgesteld zou zijn over het feit dat ze zilver had behaald. De koppen bij de foto's en de toon van het artikel waren echter kritisch: *Inge de Bruijn nog geen échte held* en *Diva de Bruijn verlangt naar heldenstatus*.

4.7 De invloed van nationalisme op de verbeelding van sporters

Uit eerdere onderzoeken naar de invloed van nationalisme op de verbeelding van sporters bleek dat atleten die afkomstig zijn uit het land waar de media vandaan komen vaak zichtbaarder zijn dan andere atleten. (Davis & Harris, 1998; Kinkema & Harris, 1998; Knoppers & Elling, 1999; Sabo et al., 1996). De media dragen bij tot de constructie van nationalisme tijdens grote sportevenementen. De media zijn over het algemeen positiever over atleten die uitkomen voor het land waar de media vandaan komen dan over andere atleten. Sabo et al. (1996) ontdekten dat nationalisme is gebaseerd op een 'wij versus zij' scenario. Atleten uit eigen land werden overdreven 'positief', 'warm', 'eerlijk' en 'menselijk' weergegeven, terwijl grote concurrenten vaak negatief worden weergegeven en in verband werden gebracht met negatieve gebeurtenissen.

Op de voorpagina van de kranten was vrijwel uitsluitend aandacht voor Nederlandse sporters. In de koppen werd dikwijls verwezen naar de superioriteit van de Nederlandse atleten. Ook op de overige pagina's kregen Nederlands sporters meer aandacht. Tijdens de Olympische Spelen in Athene was er in de berichtgeving over de atleten een aantal grote verschillen te ontdekken tussen de verbeelding van sporters die voor Nederland uitkwamen en andere sporters. Sporters die uitkwamen voor Nederland werden opvallend vaak positief weergegeven. Vaak werden ze afgespiegeld als nationale helden. Bij falen van een Nederlandse atleet of ploeg werd dit benadrukt door ze als gewone, aardse mensen weer te geven. Zo gebruikte *AD Sportwereld* de woorden *Ploeg weer terug op aarde* bij een foto van het Nederlands mannenvolleybalteam dat met 3-0 had verloren van de V.S. De toon van de kop en het artikel is negatief, de afbeelding laat echter geen negativiteit zien. Op de foto is het team in actie te zien tijdens de wedstrijd tegen de V.S.

Er werden veel afbeeldingen van Nederlandse medaillewinnaars geplaatst. Het percentage 'neutrale' foto's lag aanzienlijk lager voor sporters die voor Nederland uitkwamen, dan voor dan sporters die niet voor Nederland uitkwamen. Vooral gekleurde sporters die voor Nederland uitkwamen werden opvallend vaak positief weergegeven. Zowel in vergelijking met andere gekleurde atleten, als in vergelijking met blanke Nederlandse sporters.

Op foto's van sporters die gehuldigd werden waren vaak Nederlandse sporters te zien. Gekleurde sporters die niet voor Nederland uitkwamen, werden nauwelijks afgebeeld tijdens huldigingen en ceremonies. Op foto's van gekleurde sporters die gehuldigd werden, waren regelmatig foto's van sporters te zien die voor Nederland uitkwamen. Nederlandse sporters werden over het algemeen met positieve emoties in verband gebracht. Bij blanke sporters die uitkwamen voor Nederland, waren zowel de positieve emoties als negatieve emoties vaker zichtbaar. Gekleurde sporters uitkomend voor Nederland werden weinig met negatieve emoties in verband gebracht. Gekleurde sporters die uitkwamen voor Nederland werden vaak in 'spanning' of 'neutraal' afgebeeld. Amerikaanse sporters werden vaak met negativiteit in verband gebracht. Ze werden niet vaak met negatieve emoties in verband gebracht (op het grootste gedeelte van de foto's zijn atleten te zien die in 'spanning' zijn tijdens een wedstrijd), maar de foto's werden wel vaak in een negatieve context geplaatst. Foto's geplaatst in een negatieve context, kwamen twee keer zoveel voor als foto's geplaatst in een positieve context. Vaak werden de negatieve of teleurstellende prestaties van de Amerikanen benadrukt of werden ze genoemd in verband met verdenking van doping. Vooral zwarte Amerikaanse vrouwen die deelnamen aan het atletiektoernooi werden vaak 'negatief' afgebeeld.

4.8 Samenvatting

Uit verschillende onderzoeken in het verleden is gebleken dat vrouwelijke sporters vaak minder aandacht krijgen dan mannelijke atleten. (vgl. Elling, 2003; Knoppers & Elling, 2004; Knoppers & Elling, 2003; Knoppers & Elling, 1999) In dit onderzoek was er echter geen sprake van onderrepresentatie van vrouwelijke atleten. Vrouwen waren duidelijker zichtbaar in de media dan mannelijke atleten. Ze werden vaker op de voorpagina afgebeeld, er werden relatief meer kleurenfoto's van vrouwen geplaatst en vrouwen waren over het algemeen relatief vaker zichtbaar. In de representatie van mannen en vrouwen werd regelmatig gebruik gemaakt van stereotypen. Vrouwen werden als 'zwakker', 'emotioneler' en 'afhankelijker' dan mannen afgebeeld. Mannen werden vaker in teamsportverband weergegeven dan vrouwen. De meest weergegeven teamsport was hockey. Bij foto's van hockeyvrouwen werd de afhankelijkheid van de speelsters ten opzichte van hun mannelijke coach dikwijls benadrukt. Uit de casestudy bleek dat de prestaties van vrouwen gemarginaliseerd werden, terwijl prestaties van mannelijke atleten juist werden overdreven.

Er was relatief veel aandacht voor het uiterlijk van vrouwelijke atleten en vrouwen werden vaker seksistisch afgebeeld. De schoonheid en vrouwelijkheid van de atletes werd benadrukt doordat vrouwen vaak in esthetische sporten zichtbaar waren. Mannelijke atleten werden door de sportmedia gestereotypeerd als 'krachtig', 'mentaal sterk', 'actief' en 'superieur'. Mannen werden vaak weergegeven als teamplayers. Stereotype beelden van mannen en vrouwen werden echter ook meerdere malen tegengesproken.

Uit het onderzoek bleek dat er ten opzichte van 1996 sprake is van een afname in het gebruik van stereotype beelden ten aanzien van vrouwelijke atleten. Vrouwen kregen aanzienlijk meer media-aandacht dan in 1996 en vrouwen werden opvallend vaker actief en opvallend minder vaak als 'kijkobject' weergegeven.

Er bestonden grote verschillen in de representatie van de verschillende etniciteiten. Sporters die het minst zichtbaar waren in de sportmedia, werden het sterkst gestereotypeerd. Blanke atleten kregen beduidend meer aandacht dan gekleurde atleten. Zwarte sporters kregen na blanke sporters de meeste aandacht. Sporters uit Latijns Amerika kregen de minste aandacht. Mannelijke gekleurde sporters werden vaker weergegeven dan vrouwelijke gekleurde sporters. Vooral vrouwelijke sporters uit Latijns Amerika en het Midden Oosten kregen weinig aandacht.

Blanke sporters werden regelmatig als sporthelden weergegeven. Zwarte sporters werden relatief vaak negatief weergegeven. Bij zwarte sporters werd de fysieke kracht van de sporters vaak benadrukt. Blijde zwarte sporters werden vaak angstaanjagend afgebeeld door ze met wijdopengesperde mond en grote ogen weer te geven. Vrouwelijke zwarte sporters werden het vaakst negatief weergegeven. Vooral zwarte vrouwelijke Noord-Amerikaanse atleten kregen veel negatieve media-aandacht. Aziatische sporters werden weergegeven als 'emotieloze', 'mechanische', 'hard werkende' atleten. Sporters uit het Midden Oosten werden opvallend vaak positief weergegeven; ze werden vaak geprezen om hun 'mentale kracht'. Latijns-Amerikaanse sporters waren nauwelijks zichtbaar in de media. Latijns-Amerikaanse sporters werden weergegeven als 'extravagant', 'exotisch', 'emotioneel', 'gepassioneerd' en 'warmbloedig'. In tegenbeelden werden deze stereotyperingen echter ook verschillende malen tegengesproken.

Ten opzichte van 1996 waren zwarte vrouwen duidelijker zichtbaar in de sportmedia. In 1996 waren zwarte vrouwen vrijwel onzichtbaar. De extra aandacht voor zwarte vrouwen in 2004 leidde echter wel tot een negatiever beeld van zwarte vrouwen. Ook sporters uit het Midden Oosten waren duidelijker zichtbaar dan in 1996. Atleten uit het Midden Oosten werden opvallend vaak positief weergegeven.

Nationaliteit speelde een belangrijke rol in de verbeelding van sporters met verschillende etnische achtergronden. Sporters die uitkwamen voor Nederland kregen meer media-aandacht en ze werden opvallend vaak positief weergegeven. Vaak werden Nederlandse sporters weergegeven als nationale helden. Teleurstellende prestaties werden door de sportmedia afgezwakt. Grote concurrenten van Nederland, zoals de Verenigde Staten, werden vaak negatief weergegeven. Amerikaanse sporters werden vaak met negativiteit in verband gebracht. Vooral zwarte Amerikaanse vrouwen werden vaak negatief afgebeeld. Het 'journalistieke criterium van nabijheid' bleek een belangrijke rol te spelen in het selectieproces. Europese landen kregen relatief veel aandacht. Aziatische landen die succesvol waren (China, Japan, Zuid-Korea) kregen relatief minder aandacht dan andere succesvolle naties. Landen die voor Nederland belangrijk waren, zoals het organiserende land Griekenland, kregen veel (positieve) aandacht van de media.

Het aantal sportadvertenties met afbeeldingen van Olympische sporters en coaches was gering. Vrouwen werden vaker voor sportadvertenties gebruikt dan mannen. De meeste afbeeldingen in sportadvertenties waren van blanke Nederlandse sporters. Sporters in sportadvertenties werden vaak positief afgebeeld vanuit een neutraal camerastandpunt. Er was geen verschil te ontdekken in de representatie van gekleurde en blanke sporters.

Uit het onderzoek bleek dat er duidelijke verschillen aan te wijzen waren tussen het *Algemeen Dagblad* en *NRC Handelsblad* in de manier van representeren. Het *Algemeen Dagblad* plaatste meer foto's van Olympische sporters dan *NRC Handelsblad*. *NRC Handelsblad* besteedde relatief meer aandacht aan vrouwen en aan gekleurde sporters dan het *Algemeen Dagblad*. Het *Algemeen Dagblad* maakte echter minder gebruik van stereotypen en gaf gekleurde sporters en vrouwelijke sporters meer positieve aandacht dan *NRC Handelsblad*. Het *NRC Handelsblad* plaatste relatief veel actiefoto's, in het *Algemeen Dagblad* werden meer foto's van atleten die niet in actie waren geplaatst. Het *Algemeen Dagblad* plaatste meer achtergrondartikelen dan *NRC Handelsblad*. In beide kranten was er meerdere keren sprake van ambiguïteit tussen afbeelding en tekst. Uit het onderzoek bleek dat de keuzes en methoden van krantenredacties zelf in de loop der jaren ook sterk kan veranderen. Zo plaatste *NRC Handelsblad* aanzienlijk minder foto's op de voorpagina dan in 1996. Er werden echter wel aanzienlijk meer kleurenfoto's geplaatst dan tijdens de Spelen van Atlanta. Het *Algemeen Dagblad* besteedde meer aandacht aan de Spelen in 2004 dan van 1996. Het *Algemeen Dagblad* besteedde relatief meer ruimte aan kleurenfoto's en plaatste relatief meer foto's op de voorpagina dan in 1996. Het *Algemeen Dagblad* bevatte in 2004 een speciaal sportkatern, waardoor het aantal foto's van Olympische sporters aanzienlijk hoger lag (185 foto's in 1996, 607 in 2004).

5. CONCLUSIE

De sportmedia spelen een belangrijke rol in de beeldvorming over gender en etniciteit van Olympische sporters. De dagbladen hebben een groot aandeel in de berichtgeving over sport. In de dagbladen wordt zes dagen per week over sport bericht. Bovendien bereiken de kranten een groot publiek: het *Algemeen Dagblad* en *NRC Handelsblad* bereikten samen in 2004 gemiddeld 1.444.000 mensen per dag. (PCM Adlines, 2005). De kranten kunnen stereotype beelden creëren, in stand houden, versterken of tegenspreken. Door uitsluiting in de sportmedia kunnen bepaalde (groepen) sporters genegeerd worden. Vooral Nederlandse sporters zijn duidelijk zichtbaar in de Nederlandse sportmedia. Ze worden extreem positief weergegeven en gebruikt om een gevoel van nationale eenheid en superioriteit te creëren.

Veelvuldige media-aandacht voor een bepaalde (groep) sporters betekent echter niet altijd dat er sprake is van positieve beeldvorming. Toenemende media-aandacht kan gebruikt worden om een negatief beeld te creëren of een negatief stereotype te versterken. De manier waarop sporters gerepresenteerd worden speelt een belangrijkere rol bij de beeldvorming over gender, etniciteit en nationaliteit dan het aantal keren dat een sporter afgebeeld wordt.

Door sporters van hetzelfde geslacht, etnische achtergrond en/of nationaliteit systematisch op dezelfde wijze weer te geven ontstaan stereotypen. Groepen die minder vaak in de kranten worden weergegeven worden in sterkere mate gestereotypeerd dan groepen die meer media-aandacht ontvangen. Stereotype beelden kunnen door de kranten worden tegengesproken door atleten af te beelden op een manier die tegengesteld is aan het stereotype beeld. Tegenbeelden kunnen dominante beelden echter ook versterken. (vgl. Knoppers & Elling, 2001; Knoppers & Elling, 1999)

De media nemen dikwijls beelden over die door atleten zelf worden gecreëerd. Atleten zijn zich dikwijls bewust van de aanwezigheid van camera's. Na de wedstrijd poseren de sporters regelmatig voor pers. Door deze beelden over te nemen kunnen de media bijdragen aan de constructie of versterking van het imago van de atleten. De media kunnen het imago van een atleet ook beïnvloeden zonder dat de atleet een bewuste rol speelt in het proces. De verhalen rondom bepaalde atleten en de manier van representeren bepalen het beeld dat het publiek van een atleet creëert. Het publiek construeert op die wijze een mening over het karakter van bekende atleten, terwijl het de atleten nooit in levende lijve heeft ontmoet.

5.1 Over- en onderrepresentatie en de constructie van stereotype beelden

Uit dit onderzoek is gebleken dat over het algemeen gold dat hoe minder zichtbaar of hoe minder bekend was over een bepaalde groep, hoe sterker het gebruik van stereotypen was. Bij de weergave van relatief onbekende, onzichtbare atleten zoals Latijns-Amerikaanse sporters, Aziatische sporters en atleten die meededen aan relatief onbekende sporten als beachvolleybal, gewichtheffen voor vrouwen en worstelen voor vrouwen werd veelvuldig gebruik gemaakt van stereotypen. Wanneer groepen relatief onzichtbaar waren, werden alleen de meest opvallende kenmerken gepresenteerd. Doordat er weinig ruimte is voor nuanceringen ontstaat het gebruik van stereotypen. Wanneer bepaalde groepen meer aandacht krijgen in de media, is er meer ruimte voor nuances en tegenbeelden. Groepen die meer aandacht krijgen in de sportmedia kunnen echter evengoed gestereotypeerd worden.

Wanneer sporters zichtbaarder zijn in de media hoeft dit niet per definitie te leiden tot een positievere weergave of een afname van het gebruik van stereotypen. Uit dit onderzoek is gebleken dat het zichtbaarder maken van een bepaalde groep kan leiden tot een toename in het gebruik van stereotypen en een versterking van het stereotype beeld. Dit effect trad verschillende keren op bij de representatie van vrouwelijke sporters. Zo was er aanzienlijk grotere aandacht voor zwarte Noord-Amerikaanse vrouwelijke deelnemers aan het atletiektoernooi dan in 1996, terwijl deze atletes opvallend negatief werden afgebeeld. Tijdens de Olympische Spelen in Athene was er veel aandacht voor de relatief onbekende vrouwelijke gewichtheffers en vrouwelijke worstelaars. De deelnemers werden echter afgebeeld als “manwijven” en werden opvallende vaak in verband gebracht met negatieve emoties en negativiteit. Tijdens de casestudy bleek dat er van het dameshockeyteam meer foto's werden geplaatst na het behalen van de zilveren medaille, dan van het herenhockeyteam dat een dag later hetzelfde resultaat wist te behalen. De vrouwelijke hockeysters werden echter afgebeeld als ‘emotioneel’, ‘mentaal zwak’ en ‘afhankelijk van hun mannelijke coach’, terwijl de mannelijke hockeyers werden afgebeeld als ‘sterke teamplayers’.

De sportmedia construeren stereotype beelden door slechts een klein aantal opvallende kenmerken en eigenschappen van atleten te benadrukken en uitvergroten. Er wordt gebruik gemaakt van ‘simplificaties’ van de werkelijkheid. Door kenmerken en eigenschappen voor verschillende geslachten, etniciteiten en nationaliteiten te herhalen, ontstaat een patroon in de manier waarop bepaalde groepen worden gerepresenteerd. Hierdoor wordt een stereotype beeld gecreëerd. De hoeveelheid aandacht die een bepaalde groep ontvangt speelt een rol in de constructie van stereotypen, maar de manier waarop de groep wordt gerepresenteerd lijkt uiteindelijk van groter belang voor de constructie van stereotype beelden. Vooral ‘houding’, ‘emotie’, ‘toon’ (van het artikel) en ‘kijkobject’ spelen een belangrijke rol in de totstandkoming of versterking van stereotypen.

Vrouwen werden over het algemeen vaker als ‘zwakker’, ‘emotioneler’ en ‘afhankelijker’ dan mannen afgebeeld. Aandacht voor vrouwelijke sporters is vaak gericht op het uiterlijk. De schoonheid en vrouwelijkheid van de atletes werd benadrukt doordat vrouwen vaak in esthetische sporten zichtbaar waren. De sportmedia plaatsten meer foto's met een erotische ondertoon van vrouwelijke atleten dan van mannelijke atleten. Mannelijke atleten werden door de sportmedia gestereotypeerd als ‘krachtig’, ‘mentaal sterk’, ‘actief’ en ‘superieur’. Mannen werden vaak geprezen om hun teamspirit.

De Nederlandse sportmedia maakten gebruik van negatieve stereotypen voor concurrenten van Nederlandse atleten. Nederlandse atleten werden opvallend positief weergegeven. Blanke sporters werden regelmatig als sporthelden weergegeven. De mentale kracht van blanke sporters werd dikwijls geprezen. Bij zwarte sporters werd de fysieke kracht benadrukt. Het stereotype beeld van zwarte sporters was negatiever dan van andere sporters. Zwarte sporters werden vaak met negatieve emoties getoond. Ook werden ze regelmatig met negativiteit in verband gebracht, zoals tijdens een teleurstellende prestatie of verdenking van dopinggebruik. Vrouwelijke zwarte sporters werden het vaakst 'negatief' weergegeven. Vooral zwarte vrouwelijke Noord-Amerikaanse atleten kregen veel negatieve media-aandacht. Aziatische sporters werden weergegeven als 'emotieloze', 'mechanische', 'hard werkende' atleten. Sporters uit het Midden Oosten werden opvallend vaak positief weergegeven. Ze werden vaak geprezen om hun mentale kracht. Latijns Amerikaanse sporters waren nauwelijks zichtbaar in de Nederlandse sportmedia. Latijns-Amerikaanse sporters werden weergegeven als 'extravagant', 'exotisch', 'emotioneel', 'gepassioneerd' en 'warmbloedig'. In tegenbeelden werden stereotyperingen verschillende malen tegengesproken.

5.2 Het gebruik van discoursen

De sportmedia maakten regelmatig gebruik van het 'biologisch discours' om verschillen tussen mannen en vrouwen en tussen zwart en wit te verklaren. De kranten toonden vrouwen vaker na een negatieve prestatie (val, verlies) dan mannen waardoor de fysieke verschillen tussen mannen en vrouwen werden benadrukt. Goede prestaties van zwarte sporters en tegenvallende prestaties van blanke sporters werden vaak door middel van het 'biologisch discours' verklaard. Zwarte sprinters zouden mede door een andere spiervezelstructuur 'sterker', 'agressiever' en 'explosiever' zijn dan blanke sprinters. Ook de goede prestaties van zwarte lange afstandslopers uit West-Afrika werden verklaard vanuit het biologische vertoog.

Vooraf prestaties van zwarte mensen werden gebiologiseerd, terwijl successen van blanke en Aziatische sporters vaak werden toegeschreven aan mentale kwaliteiten. Hiervoor werd gebruik gemaakt van het mentale discours. Blanke sporters werden beschreven als 'mentaal sterk' en 'tactisch'. Ze werden vaker geroemd om hun teamspirit dan zwarte atleten die vaker als 'individueel' en 'egoïstisch' werden weergegeven. Aziatische sporters werden weergegeven als 'emotieloze', 'mechanische', 'hard werkende' atleten. Om de verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke sporters weer te geven, werd ook gebruik gemaakt van het mentale discours. Mannen werden door de sportmedia gestereotypeerd als 'mentaal sterk', terwijl vrouwen vaker als 'mentaal zwak', 'emotioneel' en 'afhankelijk van hun mannelijke coach' werden afgebeeld.

Het veelvuldig gebruik van het biologische en mentale discours leidt tot instandhouding en versterking van het stereotype. De verklaringen die de media dikwijls geven voor winst en verlies op grond van deze discoursen is echter hoogst twijfelachtig. Succes hangt af van biologische, klimatologische, sociaal-culturele en economische factoren. De faciliteiten en trainingsmethodes, populariteit van de sport, en steun van de bond zijn mede bepalend voor de successen van bepaalde groepen atleten. Ten onrechte worden zowel door de sportmedia als door het publiek deze factoren in de sportmedia dikwijls over het hoofd gezien (vgl. Van Sterkenburg, 2001; Van Sterkenburg & Knoppers, 2004)

Tijdens de representatie van Nederlandse sporters werd gebruik gemaakt van een 'nationalistisch discours' dat de 'nationale superioriteit' benadrukte. Nederlandse atleten werden opvallend positief weergegeven. Succesvolle Nederlandse atleten werden dikwijls weergegeven als helden die bovennatuurlijke prestaties leverden. Nederlandse atleten werden vaak tijdens huldigingen weergegeven. Nederlagen van Nederlandse atleten werden gebagatelliseerd. Bij verlies werden de atleten als 'gewone mensen' weergegeven. Het 'nationalistisch discours' werd door de sportmedia gebruikt om 'nationale eenheid' te representeren. (vgl. Gardiner, 2003)

Uit het onderzoek bleek dat er verschil bestond in manier waarop *NRC Handelsblad* en het *Algemeen Dagblad* gebruik maakten van de verschillende discoursen. Ook bleek dat de manier van representatie van beide kranten verschilt ten opzichte van acht jaar geleden. De resultaten werden in sterke mate beïnvloed door de selecties van het *Algemeen Dagblad*, omdat 87,6 % van de foto's geplaatst waren in het *Algemeen Dagblad*. Mogelijk dat een analyse van andere kranten of van andere media (sporttijdschriften, televisie, internet, etc.) leidt tot andere resultaten. Om dit effect te meten is meer onderzoek naar ook andere Nederlandse sportmedia noodzakelijk.

5.3 Nationalisme en de verbeelding van Olympische sporters

Nationaliteit speelde een belangrijke rol in de verbeelding van sporters met verschillende etnische achtergronden. Er bleken verschillen te bestaan tussen de manier waarop atleten van verschillende nationaliteiten werden weergegeven. In sommige gevallen bleek de nationaliteit van de atleet belangrijker dan zijn of haar etnische achtergrond voor de manier waarop de atleet werd gerepresenteerd. Zowel gekleurde als blanke sporters die uitkwamen voor Nederland kregen meer media-aandacht. Ze werden opvallend vaak positief weergegeven. Vaak werden Nederlandse sporters weergegeven als nationale helden. Teleurstellende prestaties werden door de sportmedia afgezwakt.

Het journalistieke criterium van ‘nabijheid’ speelde een belangrijke rol in de hoeveelheid media-aandacht die bepaalde landen ontvingen. Europese landen kregen relatief veel aandacht. Aziatische landen die succesvol waren (China, Japan, Zuid-Korea) kregen relatief minder aandacht dan andere succesvolle naties. Landen die voor Nederland belangrijk waren, zoals het organiserende land Griekenland, kregen veel (positieve) aandacht van de media.

In onderzoek naar het gebruik van stereotypen in de sportmedia wordt dikwijls geconcludeerd dat sporters met bepaalde etnische achtergronden op dezelfde wijze worden gestereotypeerd in de sportmedia, terwijl niet wordt gekeken naar de invloed van nationalisme en nationaliteit. Blanke sporters waren in de Nederlandse media relatief veel en vaak zichtbaar. Bovendien werden ze aanzienlijk positiever weergegeven dan sporters met andere etnische achtergronden. De reden daarvan is dat Nederlandse sporters op het grootste gedeelte van de afbeeldingen van de blanke sporters waren afgebeeld. Sporters met dezelfde etnische achtergrond kunnen op verschillende wijze getypeerd worden. Zo werden zwarte sprinters en zwarte lange afstandslopers afkomstig uit Noord-Afrika bijna op een tegengestelde wijze weergegeven. Zwarte sprinters werden getypeerd als ‘sterk’, ‘explosief’, ‘dierlijk’ en ‘agressief’, terwijl zwarte lange afstandslopers werden getypeerd als ‘slanke’, ‘sierlijke’, ‘intelligente’ lopers. Zwarte lange afstandlopers werden vrijwel nooit agressief afgebeeld, maar juist als ‘rustig’ en ‘kalm’.

Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat de representatie van sporters per land verschilt (Knoppers & Elling, 1999). De sportmedia besteden de meeste aandacht aan sporters uit eigen land. Onderzoek naar de representatie van gekleurde sporters richt zich op sporters met een etnische achtergrond die relatief goed zichtbaar is. In Amerikaans onderzoek naar de representatie van sporters is om die reden altijd veel aandacht besteed aan de representatie van zwarte atleten. De afgelopen jaren is in Amerikaans onderzoek meer aandacht ontstaan voor de representatie van Latijns-Amerikaanse en Aziatische atleten. De representatie van sporters met overige etniciteiten wordt nauwelijks onderzocht. In Nederlands onderzoek van onder andere Wijnberg (1997) en Knoppers & Elling (1999) werden de categorieën ‘blank’, ‘zwart’, ‘Aziatisch’, ‘Latijns-Amerikaans’ en ‘Midden-Oosten’ gebruikt. De Australische wetenschapper Gardiner onderzocht tijdens de Olympische Spelen in Sydney in 2000 de representatie van inheemse Aboriginals in de Australische sportmedia. Onderzoek naar de representatie van sporters in de sportmedia richt zich tot nu toe enkel op de situatie in één land. Er zijn geen onderzoeken bekend waarbij sportmedia uit verschillende landen werden onderzocht. Er zijn verschillende onderzoeken naar de representatie van gekleurde sporters uitgevoerd in verschillende Westerse landen. Een goede vergelijking tussen de landen is echter niet mogelijk, omdat de opzet van de onderzoeken sterk van elkaar verschillen.

Een uitgebreide analyse van de sportmedia is een omvangrijk project, zeker wanneer de berichtgeving in verschillende landen onderzocht zal worden, waarbij de resultaten met elkaar worden vergeleken. Naar mijn mening is het echter goed mogelijk om in de toekomst een uitgebreider internationaal onderzoek uit te voeren naar de representatie van sporters. Ik denk hierbij aan een samenwerking tussen een aantal universiteiten of onderzoeksinstituten uit verschillende landen, waarbij in elk land een kwalitatieve en kwantitatieve analyse wordt uitgevoerd. Voor de analyse kan gebruik worden gemaakt van foto's die tijdens een groot internationaal sportevenement zoals de Olympische zomerspelen van 2008 in Beijing worden gepubliceerd in de tweede grootste dagbladen per land. Tijdens een dergelijk grootschalig onderzoek kunnen individuele opvattingen van de verschillende onderzoekers de resultaten beïnvloeden. Mogelijk dat culturele verschillen een rol spelen in de interpretatie van de gegevens. Zo kunnen bijvoorbeeld afbeeldingen van sporters in bepaalde landen als niet-seksistisch worden geïnterpreteerd, terwijl ze in andere landen juist wel als seksistisch worden gezien. Om dit probleem te voorkomen moeten er goede afspraken tussen de onderzoekers gemaakt worden. Het is daarbij van wezenlijk belang dat er uitvoerig aandacht wordt besteed aan de definiëring van de verschillende categorieën.

5.4 Tot slot

Uit het onderzoek bleek dat er ten opzichte van 1996 sprake is van een afname in het gebruik van stereotype beelden ten aanzien van vrouwelijke atleten. Vrouwen kregen aanzienlijk meer media-aandacht dan in 1996 en vrouwen werden opvallend vaker ‘actief’ en opvallend minder vaak als ‘kijkobject’ weergegeven.

Zwarte vrouwen waren duidelijker zichtbaar in de sportmedia. In 1996 waren zwarte vrouwen vrijwel onzichtbaar. De extra aandacht voor zwarte vrouwen in 2004 leidde echter tot een negatievere beeldvorming over zwarte vrouwen. Ook sporters uit het Midden Oosten waren duidelijker zichtbaar dan in 1996. Atleten uit het Midden Oosten werden opvallend vaak ‘positief’ weergegeven.

Mogelijk is er sprake van een verandering in de selectieprocessen van de krantenredacties. Bovenstaande bevindingen vormen echter geen bewijs dat de sportmedia bewust meer aandacht besteden aan vrouwen. De grotere aandacht voor vrouwen is mogelijk te verklaren uit het feit dat in 2004 voornamelijk vrouwelijke atleten verantwoordelijk waren voor de Nederlandse successen, terwijl in 1996 mannelijke atleten juist succesvoller waren. Niettemin is een afname van het gebruik van stereotype beelden ten aanzien van vrouwelijke atleten een positieve ontwikkeling.

Uit de resultaten van dit onderzoek mag niet geconcludeerd worden dat vrouwen bewust méér aandacht krijgen in de sportmedia. Om te bepalen of de toegenomen media-aandacht ten opzichte van 1996 het gevolg is van betere presentaties van Nederlandse atletes zou een statistische analyse uitgevoerd moeten worden. Het is echter lastig om de verschillen tussen de successen van de Nederlandse mannen en vrouwen in 1996 en 2004 en de hoeveelheid fotoruimte middels een statistisch programma als SPSS te vergelijken. Knoppers en Elling gebruikten een andere categorie-indeling (enkel ‘man’ en ‘vrouw’ en geen categorie ‘beiden’). Bovendien is niet alleen de mate van succes van de Nederlandse mannen en vrouwen bepalend, ook het aantal vrouwelijke (Nederlandse) deelnemers, het aantal vrouwelijke (Nederlandse) medaillewinnaars en het aantal vrouwelijke (Nederlandse) deelnemers/medaillewinnaars in populaire sporten spelen waarschijnlijk een rol.

Om stereotype beelden te kunnen doorbreken is het belangrijk dat bepaalde groepen eerst zichtbaarder worden in de media. De geschiedenis heeft ons geleerd dat door het zichtbaar maken van bepaalde groepen, er op een gegeven moment vanzelf ruimte ontstaat voor nuanceren. (Wilson & Guriérrez, 2003). Verandering van stereotype beelden heeft over het algemeen tijd nodig. Plotselinge doorbrekingen van stereotype beelden ontstaan meestal niet door de sportmedia, maar door prestaties van atleten van wereldklasse. Wereldtoppers zoals Fanny Blankers-Koen, Tiger Woods en de Williams sisters wisten als sporters die niet tot de dominante klasse behoorde binnen hun sport toch de nummer één positie te bereiken. Hun successen leidden tot een doorbraak van stereotype beelden. De atleten groeiden uit tot idolen en als voorbeelden voor vele jongeren, die niet afkomstig zijn uit de dominante klasse.

6. AANBEVELINGEN

De media worden voornamelijk door blanke mannen gedomineerd. Journalisten en redacteurs zijn vaker mannen dan vrouwen en het aantal journalisten met een niet-blanke huidskleur is klein. (Elling, 2003; Van Dijk, 1993). Vooral in de sportmedia is het aantal vrouwelijke en gekleurde werknemers gering, waardoor het mediadiscours voornamelijk bepaald wordt door blanke mannen. Mogelijk dat een evenredige man-vrouw verdeling van journalisten en redacteurs in de sportmedia leidt tot een diverser media-discours waarbij vrouwen in mindere mate gestereotypeerd worden. De sportmedia zouden daarnaast meer plaats moeten maken voor gekleurde journalisten en redacteurs.

Een meer evenredige man-vrouw verhouding binnen de sportmedia en een toename van het aantal gekleurde journalisten en redacteurs hoeft echter niet per definitie te leiden tot een diverser mediadiscours. Wanneer vrouwelijke en gekleurde werknemers in de sportmedia het dominante witte-mannelijke discours overnemen en door hun invloed het discours niet verandert, is er nog steeds geen sprake van een diverser media-discours. Om die reden zouden vrouwelijke en gekleurde werknemers in de toekomst ook meer redactionele en leidinggevende functies moeten vervullen, zodat ze medebepalend zijn in de samenstelling van het mediadiscours.

Om het dominante media-discours te veranderen, zou een aantal groepen zoals journalisten, redacties, publiek, sportbonden, sportorganisaties en atleten bewust moeten worden gemaakt van hun rol in de bepaling van het dominante mediadiscours. Tevens zouden deze groepen zich bewust moeten worden van hun rol in de beeldvorming over gender en etniciteit door de sportmedia. Bewustmaking van deze groepen is een belangrijke eerste stap in de verandering van stereotype beelden. Meer en uitgebreider onderzoek moet bijdragen aan het bewustwordingsproces.

Sportmedia

De sportmedia spelen een belangrijke rol in de beeldvorming over sporters. De sportmedia kunnen stereotypen creëren, in stand houden, versterken en tegenspreken. De sportmedia zijn een belangrijke schakel in de constructie van het imago van de sporters en de sport. Door het zichtbaarder maken of door overrepresentatie van een bepaalde sport, atleet, team, land, etniciteit kunnen de sportmedia negatieve stereotypes te creëren, vooral wanneer er nog niet veel bekend is over het subject. Juist bij onbekende groeperingen (sporten, atleten, bevolkingsgroepen) spelen de sportmedia een belangrijke rol in de constructie van het imago van deze groeperingen. De sportmedia hebben een belangrijke maatschappelijke functie. De sportmedia moeten hiervan bewust worden gemaakt. De sportredacties zouden zich bewuster moeten worden van de invloed van hun keuzes voor het publiek en de maatschappij. De opinie van het publiek wordt vaak bepaald door de eerste indrukken. Het kost meer moeite om een bestaand imago te veranderen dan een nieuw imago te creëren. Ook zou er tijdens journalistieke opleidingen al meer aandacht moeten worden besteed aan het kritisch leren kijken naar de (sport)media, zoals dat in de academische mediastudies gebeurt.

Publiek

Om het publiek bewuster te laten leren kijken naar de (sport)media, pleit mediawetenschapper Douglas Kellner (1995) voor ‘critical media pedagogy’. Volwassenen en kinderen zouden moeten leren hoe de media te lezen. Het publiek leert hoe het de media kan gebruiken en op welke wijze het de media kan interpreteren.

Naar mijn mening zou er tijdens scholing van het publiek aandacht besteed moeten worden aan het gebruik van stereotypen. Het mediapubliek zou bewust moeten worden gemaakt van de manier waarop stereotypen ontstaan, hoe het gebruik van stereotypen tot etnocentrisme en discriminatie kan leiden en op welke manier stereotypen doorbroken kunnen worden. Vooral de maatschappijleerlessen op de middelbare school zouden uitermate geschikt zijn om leerlingen kritisch naar de media te leren kijken.

Sportbonden, sportorganisaties en sporters

Niet alleen de sportmedia zijn verantwoordelijk voor beeldvorming over gender en etniciteit van atleten en imago-constructie. Atleten zijn zich bewust van de rol van de media en maken steeds vaker gebruik van de camera om een bepaald imago uit te dragen. Sportbonden en sportorganisaties spelen ook een belangrijke rol in de beeldvorming over gender en etniciteit van sporters. Tijdens kleine evenementen, waar geen sportjournalisten aanwezig zijn, maken de sportmedia gebruik van persberichten en foto's die door de atleten of de bond worden aangeleverd. De sportbonden, het NOC*NSF en (in mindere mate) de atleten zelf plaatsen nieuws over sporters op hun website die voor een groot publiek toegankelijk is. Dikwijls wordt informatie op deze websites overgenomen door de (sport)media. De redactie van een sportmedium is verantwoordelijk voor de plaatsing van de artikelen en foto's, maar uiteindelijk wordt de keuze gemaakt op basis van de teksten en foto's die door de sportbonden en sportorganisaties worden aangeleverd.

Tot op heden is er niets bekend over de exacte rol van de sportbonden in de beeldvorming over gender en etniciteit van sporters. Er is tot op heden geen onderzoek uitgevoerd naar de manier waarop sportbonden hun atleten representeren en in welke mate daarbij gebruik wordt gemaakt van stereotype beelden en tegenbeelden. Mogelijk dat een analyse van officiële informatie van de sportbonden, zoals informatie op de website, persberichten, programmaboekjes en jaarverslagen meer inzicht geeft in de rol van de sportbonden.

Kritisch onderzoek

Bij onderzoek naar het gebruik en de constructie van stereotypen door de (sport)media is het van belang dat er naast kwalitatief onderzoek ook veel aandacht wordt besteed aan kwantitatief onderzoek. Op dit moment wordt er tijdens kwantitatieve analyses alleen onderscheid gemaakt tussen gender, etniciteit en nationaliteit, waarbij etniciteit vaak slechts onderverdeeld is in het onderscheid tussen wit en zwart. Bij de invloed van nationaliteit wordt dikwijls alleen onderscheid gemaakt tussen atleten uit het land waar de media vandaan komen en overige landen. Toekomstig onderzoek naar de beeldvorming over gender en etniciteit zou zich in de toekomst sterker moeten richten op kwalitatieve analyses, waarbij zorgvuldig onderscheid moeten worden gemaakt tussen de verschillende variabelen. Het gevaar bij een onderzoek met meer variabelen bestaat dat bepaalde resultaten te snel worden generaliseerd. De context waarin de resultaten worden gevonden moet daarom tevens worden bestudeerd.

Uit onderzoek van Knoppers & Elling (1999) bleek dat de sportberichtgeving tijdens de Olympische Spelen sterk verschilt van de reguliere berichtgeving. Voor veel onderzoeken wordt gebruik gemaakt van tekst- en beeldmateriaal dat verschijnt tijdens grote sportevenementen zoals de Olympische Spelen. Om meer te weten te komen over de rol van de sportmedia in de beeldvorming over gender en etniciteit is meer onderzoek tijdens de reguliere berichtgeving noodzakelijk.

LITERATUUR

Billings, A.C. & Eastman, S. (2002) Selective representation of gender, ethnicity, and nationality in American television coverage of the 2000 summer Olympics. *International Review for the Sociology of Sport*, 37/3-4, 351-370.

Brislin, R.W. (1981). *Cross-cultural encounters: Face-to-face interactions*. New York, etc.: Pargamon Press.

Capranica, L. & Aversa, F. (2002) Italian television sport coverage during the 2000 Sydney Olympic games. *International Review for the Sociology of Sport*, 37/3-4, 337-349.

Coakley, J.J. (2001) *Sport in society, issues and controversies*. 7th ed. [1st. 1978], Boston [etc.]: McGraw-Hill.

Chafe, W. (2003) Sex and race: The analogy of social control. In P. Rothenberg (Ed.) *Race, class, and gender in the United States: An integrated study*. (pp. 546-560), New York: Worth Publishers.

Davis, L.R., & Harris, O. (1998) Race and ethnicity in US Sports media. In L. Wenner (Ed.) *MediaSport*. (pp. 154-169), London: Routledge.

Dijk, T.A., van, (1993) *Elite discourse and racism*. Newbury Park, CA: Sage Publications.

Dyer, R. (1993) The role of stereotypes. In *The matter of the image: Essays on representation*. (pp. 11-18), London [etc.]: Routeledge.

Elling, A. (2003) *Vrouwenraad. Sekse en sport: Bewegende beelden*. Opgevraagd: 16 maart, 2005 op http://www.vrouwenraad.be/pdf/tijdschrift_vrouw_sport/agnes_elling.pdf

Gardiner, G. (2003) Running for the country: Australian print media representation of indigenous Athletes in the 27th Olympiad. *Journal of Sport & Social Issues*, 27/3, 233-260.

Goffman, E. (1979) *Gender advertisements*. London [etc.]: MacMillian.

Hall, S. (1980) Encoding/decoding. In S. Hall et al., (Ed.). *Culture, media, language: working papers in cultural studies*, 1972-1979. (pp. 128-138), Londen, Hutchinson.

Hargreaves, J. (1992) Olympism and nationalism: some preliminary consideration. *International Review for the Sociology of Sport*, 27/1, 119-135.

Kellner, D. (2003) Cultural studies, multiculturalism and media culture. In G. Dines & J. Humez (Eds.) *Gender, race and class in media*. (pp. 9-17), Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Kellner, D. (1995) *Media Culture: cultural studies, identity and politics between the modern and the postmodern*. Londen: Routledge.

Kinkema, K.M., & Harris, J.C. (1998) Mediasport studies: Key research and emerging issues. In L. Wenner (Ed.) *MediaSport*. (pp. 27-54), London: Routledge.

Knoppers, A., & Elling, A. (2004) 'We do not engage in promotional journalism': Discursive strategies used by sport journalists to describe the selection process. *International Review for the Sociology of Sport*, 39 /1, 57-73.

Knoppers, A., & Elling, A. (2001) *Gender, etniciteit en de sportmedia: selectie en interpretatie*. Arnhem: NOC*NSF.

Knoppers, A., & Elling, A. (1999) *Gender, etniciteit en de sportmedia. Een inventarisatie van 'reguliere' en Olympische berichtgeving*. Utrecht: CBM (UU)/ Tilburg: Vrijetijdswetenschappen (KUB).

Lippe, G., von der, (2002) Media Image: Sport, gender and national identities in five European countries. *International Review for the Sociology of Sport*, 37 /3-4, 351-370.

Lippman, W. (1956) *Public opinion*. New York: MacMillian.

Macdonald, M. (2003) *Exploring media discourse*. London: Arnold.

McCarthy, D., & Jones, R.L. (1997) Speed, aggression, strength, and tactical naïveté: The portrayal of the black soccer player on television. *Journal of Sport & Social Issues*, 214, 348-362.

McCarthy, D., Jones, R.L. & Potrac, P. (2003) Constructing images and interpreting realities: The case of the black soccer player on television. *International Review for the Sociology of Sport*, 38/2, 217-238.

Neuliep, J.W. (2003) *Intercultural communication: A contextual approach*. Boston/New York: Houghton Mifflin Company.

PCM ADLINES. *Algemeen Dagblad, profiel en bereik*. Opgevraagd op 27 augustus 2005 van <http://www.pcmadlines.nl/amg/ad.html>

PCM ADLINES. *NRC Handelsblad, profiel en bereik*. Opgevraagd op 27 augustus 2005 van <http://www.pcmadlines.nl/nrc/nrc>

Perkins, T.E. (1997) Rethinking stereotypes. In: O'Sullivan, T. & Yewkes, Y (Eds.) *The media studies reader*. (pp. 75-85), London: Edward Arthur publishers ltd.

Philips, N. & Hardy, C. (2002) *Discourse analysis: Investing processes of social construction*. London / New Dehli: Sage Publications.

Pieterse, J. Nederveen (1995) White negroes. In G. Dines & J. Humez (Eds.) *Gender, race and class in media*. (pp. 23-27), Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Sabo, D., & Jansen, S.C. (1998) Prometheus unbound: Constructions of masculinity in the sports media. In L. Wenner (Ed.) *MediaSport*. (pp. 203-217), London: Routledge.

Sabo, D., Curry, T., Jansen, S., Tate, D., Duncan, M.C., & Leggett, S. (1996) Televising international sport: Race, ethnicity, and international bias. *Journal of Sport Social Issues*, 20/1, 7-21.

Sterkenburg, J. van (2001) *Hoe geven media-gebruikers van Surinaamse afkomst betekenis aan (beelden van) 'zwarte' en 'witte', 'mannelijke' en 'vrouwelijke sporters'?*
Afstudeeronderzoek Sociale Wetenschappen, Universiteit Utrecht.

Sterkenburg, J. van & Knoppers, A. (2004) Dominant discourses about race/ethnicity and gender in sport practice and performance. *International Review for the Sociology of Sport*, 39/3, 301-321.

Verberk, G. (1999) *Attitudes towards ethnic minorities. Conceptualisations, measurements and models*. Nijmegen: Socon.

Wijnberg, M. (1997) *Gender en etniciteit in de sportmedia. Een kwantitatieve en kwalitatieve analyse van krantenverslagen van de Olympische Zomer Spelen van 1996 in Atlanta*. Stageverslag, Vakgroep Sociale Wetenschappen, Universiteit Utrecht.

Wilson, B. & Sparks, R. (1996) 'It's gotta be the shoes': youth, race and sneaker commercials. *Sociology of Sport Journal*, 13, 398-427.

Wilson II, C. & Guriérrez, F. (2003) Advertising and people of color. In G. Dines & J. Humez (eds.) *Gender, race and class in media*. (pp. 283-292) Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Zoonen, van, L. (2002) *Media, cultuur en burgerschap*. Amsterdam: Aksant Uitgevers.

Bijlage 1: Overzicht deelnemers

Bijlage 1.1: Overzicht Nederlandse atleten naar geslacht, sport, etniciteit en nationaliteit (oorspronkelijke afkomst)

Atleet	m/v	Sport	Etniciteit	Nationaliteit
Joan vd Akker	v	Atletiek	blank	Nederland
Pascal van Assendelft	m	Atletiek	blank	Nederland
Patrick van Balkom	m	Atletiek	blank	Nederland
Timothy Beck	m	Atletiek	zwart	Mix
Rens Blom	m	Atletiek	blank	Nederland
Caimen Douglas	m	Atletiek	zwart	Ned. Antillen
Troy Douglas	m	Atletiek	zwart	Bermuda
Rosina Hodde	v	Atletiek	blank	Nederland
Guus Hoogmoed	m	Atletiek	blank	Nederland
Lornah Kiplagat	v	Atletiek	zwart	Kenia
Annemarie Kramer	v	Atletiek	blank	Nederland
Luc Krotwaar	m	Atletiek	blank	Nederland
Gert-Jan Liefers	m	Atletiek	blank	Nederland
Kamiel Maasse	m	Atletiek	blank	Nederland
Eugene Matineau	m	Atletiek	zwart	Mix
Jacqueline Poelman	v	Atletiek	blank	Nederland
Karin Ruckstuhl	v	Atletiek	blank	Mix
Gregory Sedoc	m	Atletiek	zwart	Suriname
Rutger Smith	m	Atletiek	blank	Nederland
Bram Som	m	Atletiek	blank	Nederland
Lia Tunks-Koeman	v	Atletiek	blank	Nederland
Simon Vroemen	m	Atletiek	blank	Nederland
Chiel Warners	m	Atletiek	blank	Nederland
Mia Audina	v	Badminton	Aziatisch	Indonesië
Chris Bruil	m	Badminton	blank	Nederland
Lotte Bruil-Jonathans	v	Badminton	blank	Nederland
Yao Jie	v	Badminton	Aziatisch	China
Rebekka Kadijk	v	Beachvolleybal	blank	Nederland
Marit Leenstra	v	Beachvolleybal	blank	Nederland
Wietse van Alten	m	Handboog	blank	Nederland
Pieter Custers	m	Handboog	blank	Nederland
Ron van der Hoff	m	Handboog	blank	Nederland
Minke Booij	v	Hockey	blank	Nederland
Ageeth Boomgaard	v	Hockey	blank	Nederland
Matthijs Brouwer	m	Hockey	blank	Nederland
Ronald Brouwer	m	Hockey	blank	Nederland
Chantal de Bruijn	v	Hockey	blank	Nederland
Jeroen Delmee	m	Hockey	blank	Nederland
Geert Jan Derikx	m	Hockey	blank	Nederland
Rob Derikx	m	Hockey	blank	Nederland
Mijntje Donners	v	Hockey	blank	Nederland
Marten Eikelboom	m	Hockey	blank	Nederland
Floris Evers	m	Hockey	blank	Nederland
Miek van Geenhuizen	v	Hockey	blank	Nederland
Erik Jazet	m	Hockey	blank	Nederland
Sylvia Karris	v	Hockey	blank	Nederland

Lieve van Kessel	v	Hockey	blank	Nederland
Karel Klaver	m	Hockey	blank	Nederland
Jesse Mahieu	m	Hockey	blank	Nederland
Fatima Morera de Melo	v	Hockey	blank	Mix
Eefke Mulder	v	Hockey	blank	Nederland
Teun de Nooijer	m	Hockey	blank	Nederland
Rob Reckers	m	Hockey	blank	Nederland
Lisanne de Roever	v	Hockey	blank	Nederland
Maartje Scheepstra	v	Hockey	zwart	Mix
Janneke Schopman	v	Hockey	blank	Nederland
Clarinda Sinnege	v	Hockey	blank	Nederland
Minke Smabers	v	Hockey	blank	Nederland
Jiske Snoeks	v	Hockey	blank	Nederland
Take Takema	m	Hockey	blank	Nederland
Macha van der Vaart	v	Hockey	blank	Nederland
Klaas Vering	m	Hockey	blank	Nederland
Guus Vogels	m	Hockey	blank	Nederland
Sander van der Weide	m	Hockey	blank	Nederland
Sharnol Adriana	m	Honkbal	zwart	Ned. Antillen
Wladimir Balentien	m	Honkbal	zwart	Ned. Antillen
Johnny Balentina	m	Honkbal	zwart	Ned. Antillen
Patrick Beljaards	m	Honkbal	blank	Nederland
Michael Benner	m	Honkbal	blank	Nederland
Yurrendel de Caster	m	Honkbal	zwart	Ned. Antillen
Ivanon Coffie	m	Honkbal	zwart	Ned. Antillen
Rob Coordemans	m	Honkbal	blank	Nederland
Robin van Doornspeek	m	Honkbal	blank	Nederland
Dave Draijer	m	Honkbal	blank	Nederland
Evert-Jan 't Hoen	m	Honkbal	blank	Nederland
Charion Isenia	m	Honkbal	zwart	Ned. Antillen
Eelco Jansen	m	Honkbal	blank	Nederland
Sidney de Jong	m	Honkbal	blank	Nederland
Ferenc Jongejan	m	Honkbal	blank	Nederland
Eugene Kingsale	m	Honkbal	zwart	Ned. Antillen
Dirk van 't Klooster	m	Honkbal	blank	Nederland
Patrick de Lange	m	Honkbal	blank	Nederland
Raily Legito	m	Honkbal	zwart	Ned. Antillen
Calvin Maduro	m	Honkbal	zwart	Ned. Antillen
Diegomar Markwell	m	Honkbal	zwart	Ned. Antillen
Ralph Milliard	m	Honkbal	zwart	Ned. Antillen
Harvey Monte	m	Honkbal	zwart	Ned. Antillen
Alexander Smit	m	Honkbal	blank	Nederland
Edith Bosch	v	Judo	blank	Nederland
Guillaume Elmont	m	Judo	zwart	Suriname
Dennis van der Geest	m	Judo	blank	Nederland
Elco van der Geest	m	Judo	blank	Nederland
Deborah Gravenstijn	v	Judo	zwart	Suriname
Mark Huizinga	m	Judo	blank	Nederland
Claudia Zwartiers	v	Judo	blank	Nederland
Floris Braat	m	Kanosport	blank	Nederland

Sam Oud	m	Kanosport	blank	Nederland
Thijs Al	m	Mountainbike	blank	Nederland
Bart Brentjens	m	Mountainbike	blank	Nederland
Bas Peters	m	Mountainbike	blank	Nederland
Elsbeth van Rooy-Vink	v	Mountainbike	blank	Nederland
Marlies van Balen	v	Paardensport	blank	Nederland
Anky van Grunsven	v	Paardensport	blank	Nederland
Sven Rothenberger	m	Paardensport	blank	Duitsland
Imke Schellekens-Bartels	v	Paardensport	blank	Nederland
Leopold van Asten	m	Paardensport	blank	Nederland
Gert-Jan Bruggink	m	Paardensport	blank	Nederland
Gerco Schröder	m	Paardensport	blank	Nederland
Wim Schröder	m	Paardensport	blank	Nederland
Michiel Bartman	m	Roeien	blank	Nederland
Chung Wei Cheung	m	Roeien	Aziatisch	China
Femke Dekker	v	Roeien	blank	Nederland
Hurnet Dekkers	v	Roeien	blank	Nederland
Geert-Jan Derksen	m	Roeien	blank	Nederland
Karel Doormans	m	Roeien	blank	Nederland
Gerritjan Eggenkamp	m	Roeien	blank	Nederland
Marit van Eupen	v	Roeien	blank	Nederland
Jan-Willem Gabriëls	m	Roeien	blank	Nederland
Joeri de Groot	m	Roeien	blank	Nederland
Annemiek de Haan	v	Roeien	blank	Nederland
Nienke Hommes	v	Roeien	blank	Nederland
Kirsten van de Kolk	v	Roeien	blank	Nederland
Gerard van de Linden	m	Roeien	blank	Nederland
Dirk Lippits	m	Roeien	blank	Nederland
Daniël Mensch	m	Roeien	blank	Nederland
Annemieke van Rumpt	v	Roeien	blank	Nederland
Sarah Siegelaar	v	Roeien	blank	Nederland
Diederik Simon	m	Roeien	blank	Nederland
Marlies Smulders	v	Roeien	blank	Nederland
Ivo Snijders	m	Roeien	blank	Nederland
Hellen Tanger	v	Roeien	blank	Nederland
Matthijs Vellenga	m	Roeien	blank	Nederland
Gijs Vermeulen	m	Roeien	blank	Nederland
Froukje Wegman	v	Roeien	blank	Nederland
Ester Workel	v	Roeien	blank	Nederland
Sonja Tol	v	Schermen	blank	Nederland
Dick Boschman	m	Schietsport	blank	Nederland
Hennie Dompeling	m	Schietsport	blank	Nederland
Jan Cor van der Greef	m	Schietsport	blank	Nederland
Bianca van der Velden	v	Synchroonzw.	blank	Nederland
Sonja van der Velden	v	Synchroonzw.	blank	Nederland
Charmie Sobers	v	Taekwondo	zwart	Ned. Antillen
Patrick Stevens	m	Taekwondo	blank	Nederland
Danny Heister	m	Tafeltennis	blank	Nederland
Trinko Keen	m	Tafeltennis	blank	Nederland
Andrea Lenders	v	Trampoline	blank	Nederland

Allan Fillafuerte	m	Trampoline	Latijns Amerikaans	El Salvador
Wieke Hoogzaad	v	Triatlon	blank	Nederland
Tracy Looze	v	Triatlon	blank	Australië
Suzanne Harmes	v	Turnen	blank	Nederland
Laura van Leeuwen	v	Turnen	blank	Nederland
Rob Bontje	m	Volleybal	blank	Nederland
Albert Christina	m	Volleybal	zwart	Ned. Antillen
Kay van Dijk	m	Volleybal	blank	Nederland
Nico Freriks	m	Volleybal	blank	Nederland
Guido Görtzen	m	Volleybal	blank	Nederland
Dirk-Jan van Gendt	m	Volleybal	blank	Nederland
Mike vd Goor	m	Volleybal	blank	Nederland
Robert Horstink	m	Volleybal	blank	Nederland
Marco Klok	m	Volleybal	blank	Nederland
Reinder Nummerdor	m	Volleybal	blank	Nederland
Richard Schuil	m	Volleybal	blank	Nederland
Jeroen Trommel	m	Volleybal	blank	Nederland
Jan Bos	m	Wielrennen	blank	Nederland
Theo Bos	m	Wielrennen	blank	Nederland
Michael Boogerd	m	Wielrennen	blank	Nederland
Erik Dekker	m	Wielrennen	blank	Nederland
Thomas Dekker	m	Wielrennen	blank	Nederland
Max van Heeswijk	m	Wielrennen	blank	Nederland
Levi Hijmans	m	Wielrennen	blank	Nederland
Yvonne Hijgenaar	v	Wielrennen	blank	Nederland
Servais Knave	m	Wielrennen	blank	Nederland
Karsten Kroon	m	Wielrennen	blank	Nederland
Mirjam Melchers	v	Wielrennen	blank	Nederland
Leontien van Moorsel	v	Wielrennen	blank	Nederland
Jens Mouris	m	Wielrennen	blank	Nederland
Teun Mulder	m	Wielrennen	blank	Nederland
Peter Schep	m	Wielrennen	blank	Nederland
Robert Slippens	m	Wielrennen	blank	Nederland
Danny Stam	m	Wielrennen	blank	Nederland
Jeroen Straathof	m	Wielrennen	blank	Nederland
Tim Veldt	m	Wielrennen	blank	Nederland
Adrie Visser	m	Wielrennen	blank	Nederland
Anouska van de Zee	v	Wielrennen	blank	Nederland
Annemieke Bes	v	Zeilen	blank	Nederland
Mitch Booth	m	Zeilen	blank	Australië
Carolijn Brouwer	v	Zeilen	blank	Nederland
Kalle Coster	m	Zeilen	blank	Nederland
Sven Coster	m	Zeilen	blank	Nederland
Herbert Dercksen	m	Zeilen	blank	Nederland
Petronella de Jong	v	Zeilen	blank	Nederland
Margriet Mathijse	v	Zeilen	blank	Nederland
Mark Neeleman	m	Zeilen	blank	Nederland
Peter van Niekerk	m	Zeilen	blank	Nederland
Anelies Thies	v	Zeilen	blank	Nederland
Lisa Westerhof	v	Zeilen	blank	Nederland

Jaap Zielhuis	m	Zeilen	blank	Nederland
Madelon Baans	v	Zwemmen	blank	Nederland
Inge de Bruijn	v	Zwemmen	blank	Nederland
Gijs Damen	m	Zwemmen	blank	Nederland
Inge Dekker	v	Zwemmen	blank	Nederland
Chantal de Groot	v	Zwemmen	blank	Nederland
Pieter vd Hoogenband	m	Zwemmen	blank	Nederland
Joris Keizer	m	Zwemmen	blank	Nederland
Johan Kenkhuis	m	Zwemmen	blank	Nederland
Annabel Kosten	v	Zwemmen	blank	Nederland
Celina Lemmen	v	Zwemmen	blank	Nederland
Stefanie Luiken	v	Zwemmen	blank	Nederland
Haike van Stralen	v	Zwemmen	blank	Nederland
Thijs van Valkengoed	m	Zwemmen	blank	Nederland
Mark Veens	m	Zwemmen	blank	Nederland
Marleen Veldhuis	v	Zwemmen	blank	Nederland
Mitja Zastrow	m	Zwemmen	blank	Duitsland
Klaas-Erik Zwartering	m	Zwemmen	blank	Nederland
Joeri van Dijk	m	Windsurfen	blank	Nederland

Bijlage 1.1: Overzicht deelnemers per sport naar land (met meer dan 150 deelnemers). Tussen haakjes de plaats in het medailleklassement.

	ARG (38)			AUS (4)			BLR (26)			BRA (18)			CAN (21)			CHN (2)		
	Men	Women	Total	Men	Women	Total	Men	Women	Total	Men	Women	Total	Men	Women	Total	Men	Women	Total
Archery				3	3	6	1	1	2				1	1	2	2	3	5
Athletics	3	5	8	25	17	42	19	22	41	19	15	34	11	10	21	20	32	52
Badminton				3	3	6							2	5	7	9	9	18
Baseball				24		24							24		24			
Basketball	12		12	12	12	24					12	12				12	12	24
Beach Volleyball	2		2	4	4	8				4	4	8	2	2	4		4	4
Boxing	1		1	9		9	6		6	5		5	5		5	6		6
Canoeing																		
- Flatwater	1	1	2	5	6	11	7	2	9	2		2	10	6	16	7	5	12
- Slalom				4	1	5							2	1	3	2	1	3
Cycling																		
- Mountain	1	1	2	2	1	3				1	1	2	2	3	5	1	1	2
- Road				5	3	8	1	2	3	3	1	4	3	3	6		2	2
- Track	2		2	11	3	14	2	1	3					1	1		2	2
Equestrian																		
- Dressage					2	2	1		1					4	4			
- Jumping	4		4	1		1				3	1	4	1		1			
- Eventing				3	2	5				5		5	4	1	5			
Fencing		1	1	2	1	3	1	1	2	1	2	3	2	4	6	12	7	19
Football	16		16	16	16	32					17	17					15	15
Gymnastics																		
- Artistic		1	1	1	6	7	2	1	3	1	6	7	6	6	12	6	6	12
- Rhythmic					1	1		8	8		6	6					7	7
- Trampoline					1	1	2	1	3				1	2	3	1	1	2
Handball										15	15	30					15	15
Hockey	16	16	32	16	16	32											16	16
Judo	7	2	9	7	5	12	6	1	7	7	5	12	2	4	6	2	7	9
Modern Pentathlon				1	1	2	1	2	3	1	1	2		2	2	1	2	3
Rowing	3	3	6	28	17	45	4	7	11	3	1	4	19	13	32	3	14	17
Shooting	3		3	13	8	21	7	2	9	1		1		2	2	15	11	26
Softball					15	15								15	15		15	15
Sailing	7	4	11	11	7	18		1	1	11	3	14	6	5	11	2	2	4
Swimming																		
- Diving				3	4	7	3		3	3	1	4	3	3	6	6	4	10
- Synchronized					2	2		2	2		2	2		8	8		8	8
- Swimming	5	5	10	21	20	41	3	6	9	15	8	23	14	6	20	13	15	28
- Waterpolo				13	13	26								13	13			
Table Tennis	3		3	4	2	6	1	4	5	3	2	5	2	2	4	5	4	9
Taekwondo	1	1	2	2	2	4				2	1	3		2	2		2	2
Tennis	5	4	9	3	4	7	2		2	3		3	2		2		4	4
Triathlon	1	1	2	3	3	6				3	3	6	2	3	5		2	2
Volleyball	12		12	12		12				12	12	24					12	12
Weightlifting	1	1	2	1	1	2	5	3	8				1	1	2	6	4	10
Wrestling																		
- Freestyle				1		1	5	1	6	1		1	3	4	7	2	4	6
- Greco-Roman							4		4							3		3
Total	106	46	152	269	202	471	83	68	151	124	119	243	130	132	262	136	248	384
Sports																		

[illegible]

	GRE (15 thisland)			HUN (13)			ITA (8)			JPN (5)			KOR (9)			NED (17)		
	Men	Women	Total	Men	Women	Total	Men	Women	Total	Men	Women	Total	Men	Women	Total	Men	Women	Total
Archery	3	3	6				3	1	4	3	3	6	3	3	6	3		3
Athletics	19	37	56	20	15	35	21	14	35	25	13	38	12	6	18	13	7	20
Badminton	2		2							4	7	11	9	6	15	1	3	4
Baseball	23		23				24		24	24		24				24		24
Basketball	12	12	24				12		12		12	12		12	12			
Beach Volleyball	2	4	6					2	2		2	2					2	2
Boxing	6		6	5		5	6		6	1		1	7		7			
Canoeing																		
- Flatwater	2	1	3	11	5	16	3	1	4		5	5						
- Slalom	2	1	3				3	1	4							2		2
Cycling																		
- Mountain	1		1	1		1	2	1	3	1	1	2				3	1	4
- Road				1		1	5	3	8	2	2	4		1	1	6	3	9
- Track	3	1	4				1	1	2	4	1	5	3	1	4	9	2	11
Equestrian																		
- Dressage		2	2													1	3	4
- Jumping	1	3	4				4		4	3	1	4	4		4	4		4
- Eventing		1	1				3	1	4									
Fencing	5	4	9	8	7	15	8	5	13	2	3	5	6	6	12		1	1
Football	16	18	34				17		17	17	16	33	16		16			
Gymnastics																		
- Artistic	2	2	4	1	1	2	6	2	8	6	2	8	6	1	7		2	2
- Rhythmic		8	8					7	7		1	1						
- Trampoline	1		1				1		1		1	1				1	1	2
Handball	15	15	30	15	15	30							15	15	30			
Hockey											16	16	16	16	32	16	16	32
Judo	7	7	14	2		2	4	5	9	7	7	14	7	6	13	4	3	7
Modern Pentathlon	1	1	2	2	2	4	2	2	4				2		2			
Rowing	2	2	4	4	2	6	29	2	31	2	2	4	1	1	2	14	12	26
Shooting	7	4	11	3	5	8	9	4	13	3	6	9	7	9	16	3		3
Softball		14	14					15	15		14	14						
Sailing	11	7	18	4	3	7	11	7	18	6	4	10	4		4	8	6	14
Swimming																		
- Diving	4	4	8	1	2	3	4	2	6	1	1	2						
- Synchronized		9	9					9	9		9	9		2	2		2	2
- Swimming	16	12	28	15	9	24	19	10	29	9	11	20	8	11	19	7	9	16
- Waterpolo	13	13	26	13	13	26	13	13	26									
Table Tennis	2	2	4		3	3	2	3	5	5	3	8	4	5	9	2		2
Taekwondo	2	2	4				1	2	3		1	1	2	2	4	1	1	2
Tennis	3	2	5		4	4	1	5	6		4	4	1	1	1			
Triathlon	1		1		1	1		3	3	2	3	5					2	2
Volleyball	12	12	24				12	12	24		11	11		11	11	12		12
Weightlifting	6	4	10	4	3	7				3	1	4	4	4	8			
Wrestling																		
- Freestyle	7	4	11	4		4	2	2	4	5	4	9	4	1	5			
- Greco-Roman	7		7	5		5	2		2	4		4	4		4			
Total	216	211	427	119	90	209	230	135	365	139	167	306	145	120	265	134	76	210
Sports																		

	POL (23)			RUS (3)			UKR (12)			USA (1)			ATHLETES ALL PARTIIPATING COUNTRIES		
	Men	Women	Total	Men	Women	Total	Men	Women	Total	Men	Women	Total	TOTAL MALE	TOTAL FEMALE	TOTAL ATHLETES
Archery	1	3	4	2	3	5	3	3	6	3	3	6	64	64	128
Athletics	22	23	45	53	62	115	21	29	50	62	54	116	1078	915	1993
Badminton	3		3	1	1	2				2		2	89	83	172
Baseball													191		191
Basketball					12	12				12	12	24	144	144	288
Beach Volleyball										4	4	8	48	48	96
Boxing	3		3	11		11	6		6	9		9	281		281
Canoeing															
- Flatwater	11	6	17	7	1	8	3	4	7	7	4	11	169	75	244
- Slalom	5	1	6							5	1	6	65	19	84
Cycling															
- Mountain	2	3	5	1	1	2	1		1	2	1	3	50	30	80
- Road	5	2	7	5	3	8	5	3	8	5	3	8	145	68	213
- Track	4		4	7	3	10	6	1	7	5	2	7	139	33	172
Equestrian															
- Dressage					2	2				2	2	4	23	28	51
- Jumping	1		1	1		1				3	1	4	65	13	78
- Eventing	3		3							2	3	5	51	23	74
Fencing	1	2	3	12	7	19	8	2	10	10	5	15	131	94	225
Football											17	17	259	166	425
Gymnastics															
- Artistic				6	6	12	6	6	12	6	6	12	98	98	196
- Rhythmic		6	6		8	8		8	8		1	1		84	84
- Trampoline				2	2	4	1	1	2		1	1	16	15	31
Handball				14		14		15	15				179	150	329
Hockey													192	160	352
Judo	4	2	6	7	4	11	6	2	8	7	5	12	227	157	384
Modern Pentathlon	2	2	4	2	2	4		1	1	2	2	4	32	32	64
Rowing	21	2	23	12	7	19	4	6	10	27	18	45	364	193	557
Shooting	2	3	5	16	8	24	6	5	11	12	9	21	252	138	390
Softball											15	15		118	118
Sailing	7	2	9	7	6	13	6	4	10	11	7	18	261	139	400
Swimming															
- Diving				4	5	9	4	4	8	6	5	11	64	65	129
- Synchronized					9	9		2	2		9	9		101	101
- Swimming	5	2	7	22	8	30	18	9	27	21	22	43	544	393	937
- Waterpolo				13	13	26				13	13	26	155	104	259
Table Tennis	2		2	2	4	6				3	4	7	86	86	172
Taekwondo		1	1	1	1	2	1		1	1	1	2	64	60	124
Tennis	2		2	4	5	9		2	2	6	4	10	88	83	171
Triathlon				1	2	3	2		2	3	3	6	49	50	99
Volleyball	12		12	12	12	24				12	12	24	143	142	285
Weightlifting	5	2	7	6	3	9	5	4	9	3	2	5	164	85	249
Wrestling															
- Freestyle	3		3	7	4	11	6	4	10	7	4	11	146	50	342
- Greco-RoMen	6		6	7		7	6		6	6		6	146		
Total	132	62	194	245	204	449	124	115	239	279	255	534	6262	4306	10568
Sports													Total		

Bijlage 2: Uitleg variabelen

Soort foto

SF = Sportfoto

AV = Advertentie

Krant

AD = Algemeen Dagblad

AS = Algemeen Dagblad Sportwereld

NRC = NRC Handelsblad

NT = NRC Thema

NZ& = NRC Zaterdag &cetera

Geslacht

m = Man

v = Vrouw

b = Beiden

Sport

1. Atletiek	32. Wielrennen
2. Badminton	33. Worstelen
3. Basketball	34. Zeilen
4. Beachvolleybal	35. Zwemmen
5. Boksen	36. Windsurfen
6. Gewichtheffen	
7. Handbal	
8. Handboogsport	
9. Hockey	
10. Honkbal	
11. Judo	
12. Kanovaren	
13. Moderne vijfkamp	
14. Mountainbike	
15. Paardensport	
16. Ritmische gymnastiek	
17. Roeien	
18. Schermen	
19. Schietsport	
20. Schoonspringen	
21. Softbal	
22. Synchroon zwemmen	
23. Taekwondo	
24. Tafeltennis	
25. Tennis	
26. Trampolinespringen	
27. Triathlon	
28. Turnen	
29. Voetbal	
30. Volleybal	
31. Waterpolo	

Etniciteit

Bl = Blank

Zw = Zwart

Az = Aziatisch

Mo = Midden oosten

La = Latijns Amerikaans

Beweging

as = actief tijdens sportprestatie

ao = actief overig

ps = passief na sportprestatie

po = passief overig

h = huldiging

Kijkobject

j = gericht op uiterlijk

n = niet gericht op uiterlijk

s = seksistisch

Emotie

n = neutraal

bl = blijdschap

s = spanning

bo = boosheid

p = pijn

v = verdriet

m = mix

Camera

b = van bovenaf

n = neutraal

o = van onderaf

Toon

+ = positief

- = negatief

n = neutraal

Kleur

zw = zwart-wit

kl = kleur

Bijlage 3: Tabellen

Tabel 5: Totaal bestede ruimte op de voorpagina per krant naar etniciteit en gender

Mannen

	Totaal			AD			NRC		
	aantal	cm2	%	aantal	cm2	%	aantal	cm2	%
Blank	11	2.113	100	9	1.763	100	2	350	100
Overig	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Vrouwen

	Totaal			AD			NRC		
	aantal	cm2	%	aantal	cm2	%	aantal	cm2	%
Blank	14	2.513	95,9	12	2.058	1,4	2	454	93,8
Zwart	2	45	1,7	1	30	96,4	2	15	3,1
Aziatisch	1	48	48	1	48	2,2	-	-	-
Midden Oosten	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Latijns Amerika	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mix	1	15	0,6	-	-	-	1	15	3,2

Tabel 6: Totaal bestede ruimte per krant naar etniciteit en gender

Mannen

	Totaal			AD			NRC		
	aantal	cm2	%	aantal	cm2	%	aantal	cm2	%
Blank	269	40.697	71,1	248	36.636	75,8	21	4.060	45,4
Zwart	33	6.147	10,7	26	4.278	8,9	7	1.869	20,9
Aziatisch	8	785	1,4	7	782	1,6	-	-	-
Midden Oosten	16	2.090	3,7	12	1.005	2,1	4	1.085	12,1
Latijns Amerika	11	1.835	3,2	8	806	1,7	3	1.029	11,5
Mix	22	5.717	10,0	20	4.818	10	2	899	10,1

Vrouwen

	Totaal			AD			NRC		
	aantal	cm2	%	aantal	cm2	%	aantal	cm2	%
Blank	239	36.557	81,7	213	30.305	84,1	26	6.252	71,7
Zwart	32	4.308	9,6	25	3.231	9,0	7	1.077	12,3
Aziatisch	21	2.610	5,8	16	1.901	5,3	5	709	8,1
Midden Oosten	5	442	1,0	2	182	0,5	3	259	3,0
Latijns Amerika	1	36	0,1	1	36	0,1	-	-	-
Mix	6	797	1,8	4	372	1,0	2	424	4,9

Tabel 7.1: Percentage kleurenfoto's van mannelijke sporters in het AD en NRC Handelsblad gezamenlijk

Kleur van de foto	Aantal	%	Cm2	%	Gemiddelde foto opp. (cm2)
kleur	144	40,1%	29.415	51,4%	204
zwart wit	215	59,9%	27.858	48,6%	130
Totaal	359	100,0%	57.273	100,0%	159

Tabel 7.2: Percentage kleurenfoto's van vrouwelijke sporters in het AD en NRC Handelsblad gezamenlijk

Kleur van de foto	Aantal	%	Cm2	%	Gemiddelde foto opp. (cm2)
kleur	137	45,1%	24.022	53,7%	175
zwart wit	167	54,9%	20.728	46,3%	124
Totaal	304	100,0%	44.750	100,0%	147

Tabel 7.3: Percentage kleurenfoto's van afbeeldingen waar zowel mannen als vrouwen afgebeeld staan in het AD en NRC Handelsblad gezamenlijk

Kleur van de foto	Aantal	%	Cm2	%	Gemiddelde foto opp. cm2
kleur	18	60,0%	6.673	71,8%	371
zwart wit	12	40,0%	2.615	28,2%	218
Totaal	30	100,0%	9.287	100,0%	310

Bijlage 8.1: Percentage kleurenfoto's van blanke sporters in AD en NRC Handelsblad gezamenlijk

Kleur van de foto	Aantal	%	Cm2	%	Gemiddelde foto opp. (cm2)
kleur	219	52,6%	43.735	41,6%	200
zwart wit	308	47,4%	39.366	58,4%	128
Totaal	527	100,0%	83.101	100,0%	158

Tabel 8.2: Percentage kleurenfoto's van zwarte sporters in AD en NRC Handelsblad gezamenlijk

Kleur van de foto	Aantal	%	Cm2	%	Gemiddelde foto opp. (cm2)
kleur	31	47,7%	6.176	59,1%	199
zwart wit	34	52,3%	4.279	40,9%	126
Totaal	65	100,0%	10.455	100,0%	160

Tabel 8.3: Percentage kleurenfoto's van Aziatische sporters in AD en NRC Handelsblad gezamenlijk

Kleur van de foto	Aantal	%	Cm2	%	Gemiddelde foto opp. (cm2)
kleur	12	40,0%	1.688	48,3%	141
zwart wit	18	60,0%	1.809	51,7%	100
Totaal	30	100,0%	3.497	100,0%	116

Tabel 8.4: Percentage kleurenfoto's van Latijns Amerikaanse sporters in AD en NRC Handelsblad gezamenlijk

Kleur van de foto	Aantal	%	Cm2	%	Gemiddelde foto opp. (cm2)
kleur	7	58,3%	1147	61,3%	164
zwart wit	5	41,7%	725	38,7%	145
Totaal	12	100,0%	1872	100,0%	156

Tabel 8.5: Percentage kleurenfoto's van sporters afkomstig uit het Midden Oosten in AD en NRC Handelsblad gezamenlijk

Kleur van de foto	Aantal	%	Cm2	%	Gemiddelde foto opp. (cm2)
kleur	13	56,5%	1926	62,4%	148
Zwart wit	10	43,5%	1160	37,6%	116
Totaal	23	100,0%	3086	100,0%	134

Tabel 8.6: Percentage kleurenfoto's van mix sporters in AD en NRC Handelsblad gezamenlijk

Kleur van de foto	Aantal	%	Cm2	%	Gemiddelde foto opp. (cm2)
kleur	17	47,2%	5439	58,5%	320
zwart wit	19	52,8%	3860	41,5%	203
Totaal	36	100,0%	9299	100,0%	258

Tabel 9: De totaal bestede ruimte van het AD en NRC Handelsblad gezamenlijk per tak van sport en de verdeling naar mannen en vrouwen

Tak van Sport	Totaal			Mannen			Vrouwen		
	aantal	cm2	%	aantal	cm2	%	aantal	cm2	%
Zwemmen	118	19.979	17,9	73	11.931	59,7	41	7.484	37,4*
Atletiek	105	15.563	14,0	58	8.817	56,7	44	6.127	39,4*
Wielrennen	79	13.419	12,1	33	6.641	49,5	46	6.779	50,5
Hockey	54	8.400	7,5	20	4.723	56,2	9	1.573	18,7*
Judo	48	7.949	7,1	30	4.587	57,7	16	1.865	23,5*
Paardensport	42	6.218	5,6	9	684	11,0	33	5.534	89,0
Zeilen	15	3.059	2,7	7	1.208	39,5	8	1.850	60,5
Gewichtheffen	17	2.993	2,7	8	1.419	47,4	9	1.573	52,6
Roeien	39	2.808	2,5	20	2.099	74,8	19	709	25,2
Turnen	9	2.473	2,2	3	311	12,6	6	2.162	87,4
Basketbal	12	2.421	2,2	10	2006	82,8	2	416	17,2
Worstelen	9	2.225	2,0	7	1.800	80,9	2	425	19,1
Badminton	14	1.995	2,0	-	-	0	14	1.995	100
Hangboog-Schieten	9	1.907	1,7	7	1.436	75,3	2	472	24,7
Kanovaren	6	1.676	1,5	5	1.660	99,0	1	16	1,0
Synchroon-zwemmen	7	1.638	1,5	-	-	-	7	1.638	100
Voetbal	9	1.301	1,2	7	1.092	83,9	1	23	1,8*
Honkbal	8	1.257	1,1	8	1.257	100	-	-	0
Volleybal	10	1.214	1,1	10	1.214	100	-	-	0
Beachvolleybal	7	1.111	1,0	2	123	11,1	5	988	88,9
Schoon-springen	6	1.070	1,0	3	336	31,4	3	734	68,6
Boksen	6	1.029	0,9	6	1.029	100	-	-	0
Windsurfen	6	664	0,6	6	664	100	-	-	0
Handbal	4	637	0,6	3	596	93,6	1	41	6,4
Waterpolo	3	554	0,5	1	328	59,2	2	227	40,8
Mountainbike	10	472	0,4	7	322	68,2	3	150	31,8
Schermen	3	446	0,4	1	95	21,3	2	351	78,7
Moderne vijfkamp	2	303	0,3	2	303	100	-	-	0
Trampoline-springen	1	280	0,3	-	-	-	1	280	100
Ritmische gymnastiek	1	228	0,2	-	-	-	1	228	100
Taekwondo	3	174	0,2	2	71	40,8	1	103	59,2
Triatlon	4	156	0,1	-	-	-	4	156	100
Schieten	2	155	0,1	1	27	17,4	1	128	82,6
Tafeltennis	2	135	0,1	1	27	20	1	108	80,0
Softbal	2	54	0	-	-	-	2	54	100
Tennis	2	21	0	1	6	28,6	1	15	71,4
Verschillende	18	5.234	4,7	2	455	8,7	-	-	0
Onbekend	1	88	0,1	-	-	-	1	88	100
Totaal	693	11.1311	100	358	57.270	51,4	305	44.752	40,2

**Tabel 10: Top 10 meest afgebeelde sporters van het AD en NRC Handelsblad
gezamenlijk.¹⁴**

	Naam Sporter	Geslacht	Sport	Land	Aantal foto's	Ruimte (cm2)	Aantal medailles
1	Pieter van den Hoogenband	m	Zwemmen	NED	46	6.609	1x goud 2x zilver
2	Leontien van Moorsel	v	Wielrennen	NED	40	5.715	1x goud 1x brons
3	Inge de Bruijn	v	Zwemmen	NED	27	5.986	1x goud 1x zilver 2x brons
4	Anky van Grunsven	v	Paardensport	NED	27	5.265	1x goud
5	Mark Huizinga	m	Judo	NED	13	2.732	1x brons
6	Mia Audina	v	Badminton	NED	13	1.904	1x zilver
7	Fatima Morera de Melo	v	Hockey	NED	13	141	1x zilver
8	Edith Bosch	v	Judo	NED	10	818	1x zilver
9	Theo Bos	m	Wielrennen	NED	9	1.850	1x zilver
10	Deborah Gravenstijn	v	Judo	NED	7	1.080	1x brons

¹⁴ Alleen foto's waar sporters individueel op afgebeeld staan, zijn meegenomen in de tabel. De foto's waarop de tegenstander of een medespeler ook te zien, is zijn niet meegeteld.

Tabel 11: Totaal aantal foto's naar kijkobject, emotie, camerahoek en toon per etnische afkomst voor het AD en NRC Handelsblad gezamenlijk. Tussen haakjes de afgeronde percentages.

	Blank		Zwart		Aziatisch		Midden Oosten		Latijns Amerika	
	m	v	m	v	m	v	m	v	m	v
Actief sport	102 (38)	85 (36)	20 (61)	18 (56)	2 (25)	13 (62)	8 (50)	2 (40)	7 (64)	- (0)
Actief Overig	7 (3)	8 (3)	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)
Passief Sport	59 (22)	67 (28)	10 (30)	8 (25)	2 (25)	4 (19)	4 (25)	- (0)	3 (27)	- (0)
Passief Overig	81 (30)	61 (26)	2 (6)	4 (13)	3 (37,5)	4 (19)	2 (12,5)	3 (60)	1 (9)	1 (100)
Huldiging/ ceremonie	20 (7)	18 (8)	1 (3)	2 (6)	1 (12,5)	2 (10)	2 (12,5)	- (0)	- (0)	- (0)
Mix	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)
////////////////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////
Gericht op uiterlijk	172 (64)	176 (74)	24 (73)	24 (75)	7 (87,5)	16 (76)	13 (81)	4 (80)	7 (64)	- (0)
Niet gericht op uiterlijk	78 (29)	43 (18)	8 (24)	3 (9)	1 (12,5)	4 (19)	3 (19)	1 (20)	3 (27)	- (0)
Seksistisch	19 (7)	20 (8)	1 (3)	5 (6)	- (0)	1 (5)	- (0)	- (0)	1 (9)	1 (100)
////////////////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////
Neutraal	114 (42)	81 (34)	7 (21)	11 (34)	5 (62,5)	4 (19)	1 (6)	4 (80)	3 (27)	1 (100)
Blijdschap	77 (29)	75 (31)	6 (18)	3 (9)	- (0)	4 (19)	11 (69)	- (0)	5 (45,5)	- (0)
Spanning	68 (25)	60 (25)	17 (52)	9 (28)	3 (37,5)	11 (52)	4 (25)	1 (0)	2 (18)	- (0)
Verdriet	6 (2)	19 (8)	1 (3)	3 (9)	- (0)	1 (5)	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)
Pijn	2 (1)	4 (2)	2 (6)	4 (12,5)	- (0)	1 (5)	- (0)	- (0)	1 (9)	- (0)
Mix	2 (1)	- (0)	- (0)	2 (6)	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)
////////////////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////
Camera bovenaf	22 (8)	21 (9)	4 (12)	7 (22)	1 (12,5)	5 (24)	1 (6)	2 (40)	2 (18)	1 (100)
Camera onderaf	36 (13)	28 (12)	7 (21)	4 (12,5)	5 (62,5)	2 (9,5)	2 (12,5)	- (0)	2 (18)	- (0)
Neutraal	211 (78)	190 (80)	22 (67)	21 (66)	2 (25)	14 (67)	13 (81)	3 (60)	7 (34)	- (-)
////////////////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////
Toon +	173 (64)	166 (70)	16 (49)	10 (31)	5 (62,5)	13 (62)	11 (69)	4 (80)	10 (91)	- (0)
Toon -	41 (15)	42 (18)	11 (33)	16 (50)	3 (37,5)	2 (9,5)	3 (19)	1 (20)	- (0)	- (0)
Neutraal	55 (20)	31 (13)	6 (18)	6 (19)	- (0)	6 (29)	2 (12,5)	1 (0)	1 (9)	1 (100)
Totaal	269 (100)	239 (100)	33 (100)	32 (100)	8 (100)	21 (100)	16 (100)	5 (100)	11 (100)	1 (100)

Tabel 12: Totaal aantal foto's van atleten uitkomend voor Nederland naar lichaamshouding, kijkobject, emotie, camerahoek en toon per etnische afkomst voor het AD en NRC Handelsblad gezamenlijk. Tussen haakjes de afgeronde percentages.

	Blank		Zwart		Aziatisch	
	m	v	m	v	m	v
Actief sport	63 (32)	59 (30)	3 (75)	6 (60)	- (0)	7 (58)
Actief overig	4 (2)	8 (4)	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)
Huldiging	11 (6)	17 (9)	- (0)	2 (20)	- (0)	2 (17)
Passief sport	47 (24)	51 (26)	1 (25)	- (0)	1 (33)	1 (8)
Passief overig	71 (36)	59 (30)	- (0)	2 (20)	2 (67)	2 (17)
////////////////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////
Gericht op uiterlijk	125 (64)	142 (73)	2 (50)	9 (90)	3 (100)	9 (75)
Niet gericht op uiterlijk	60 (31)	36 (19)	2 (50)	1 (10)	- (0)	3 (25)
Seksistisch	11 (6)	16 (8)	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)
////////////////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////
Camera bovenaf	17 (9)	13 (7)	- (0)	2 (20)	- (0)	3 (25)
Camera onderaf	26 (13)	24 (12)	2 (50)	2 (20)	- (0)	2 (17)
Neutraal	153 (78)	157 (81)	2 (50)	6 (60)	3 (100)	7 (58)
////////////////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////
Neutraal	86 (44)	71 (36)	2 (50)	5 (50)	2 (67)	4 (33)
Blijdschap	57 (29)	65 (33,5)	- (0)	3 (30)	- (0)	1 (8)
Spanning	45 (23)	43 (22)	2 (50)	2 (20)	1 (33)	6 (50)
Verdriet	6 (3)	13 (7)	- (0)	- (0)	- (0)	1 (8)
Pijn	2 (1)	2 (1)	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)
Mix	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)	- (0)
////////////////////	////////	////////	////////	////////	////////	////////
Toon +	135 (69)	147 (76)	3 (75)	8 (80)	3 (100)	10 (83)
Toon -	24 (12)	24 (12)	1 (25)	1 (10)	- (0)	2 (17)
Neutraal	37 (19)	23 (12)	- (0)	1 (10)	- (0)	- (0)
Totaal	196 (100)	109 (100)	4 (100)	10 (100)	3 (100)	12 (100)

Tabel 13: Afbeeldingen Amerikaans mannenbasketbalteam

Krant	Datum	Toon	Kop
AD Sportwereld	16/8/04 p. 15	Negatief	<i>Afgang voor Dream Team tegen Puerto Rico: 92-73</i>
NRC Handelsblad	16/8/04 p.12	Negatief	<i>Verlies NBA-sterren Puerto Rico</i>
AD Sportwereld	17/8/04 p.8	Negatief	<i>'Niemand is nog bang' - Coach Brown ziet verschil tussen Dream Team en de rest vervagen</i>
AD Sportwereld	24/8/04 p.3	Negatief	<i>Dream team IV: de ploeg van bijna 100 miljoen - De salarisstroomkjes</i>
AD Sportwereld	24/8/04 p.7	Negatief	<i>Slechte verliezers - Dikbetaalde basketballers VS komen hooguit met brons thuis</i>
AD Sportwereld	28/8/04 p.12	Neutraal	<i>Versierselen voor het leven</i>

Bijlage 4: Foto's

**Foto's 1-4: Fotoreportage *Krachtpatserij voor vrouwen.*
AD Sportwereld, 20 augustus 2004, p. 14**

Foto 1: Michaela Breeze (GBR)
10,4 x 10,3cm

Foto 2: Tatsiana Stukalava (BLR)
10,4 x 10,3cm

Foto 4: Anastasia Tsakiri (GRE)
32,9 x 21,0 cm

Foto 3: Leila Lassouani (ALG)
10,4 x 10,3cm

**Foto's 5-8: Fotoreportage *Krachtpatserij voor vrouwen.*
AD Sportwereld, 20 augustus 2004, p. 15**

Foto 5: Mabel Mosquera (COL)

Foto 6: Aree Wiratthaworn (THA)
10,4 x 10,3 cm

Foto 7: Aleksandra Klejnowska (POL)
10,4 x 10,3 cm

Foto 8: Pak Hyon Suk (PRK)
22,1 x 10,3 cm

Foto's 9-11: Voorbeelden foto's seksistisch kijkobject

Foto 9: Marrit Leenstra (NED)
15,8 x 11,7 cm

Foto 10: Reto Scherrer (SUI)
6,9 x 3,7 cm

Beachparty voor zwemkoningin

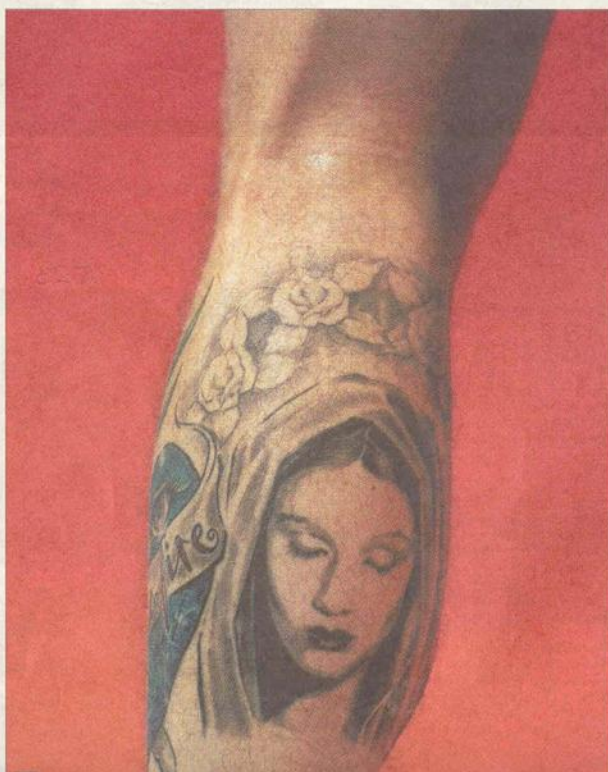
Foto 11: Michael Phelps (USA) en Inge de Bruijn (NED)
26,3 x 16,7 cm

Versierselen voor het leven

Ze is mooi, geliefd en rijk. Als zwemster geniet ze wereldfaam. In haar vaderland is ze sportief symbool van de Duitse hereniging. Met haar ogen dicht staat ze in inkt gegraveerd op de kuit van haar vriend, handballer Stefan Kretschmar (foto 1). Samen zijn ze op de Spelen. Haar naam: Franziska van Almsick. Zelf heeft ze ook een tatoeage (foto 2). Op deze pagina: Olympiërs en hun tattoo.

FOTO'S AP, EPA, REUTERS

Souza (Braz), basketbalster.

Fernando Scherer (Bra), zwemmer.

Naldoo (Zaf), beachvolley.

Joanna Hayes (VS), atlete.

De Olympische ringen, vooral in trek bij de Amerikanen.

Lawrence Godfrey (GB), boogschutter.

Allen Iverson (VS), basketballer.

Foto's 22– 24: Voorbeelden bevestiging stereotYPE beelden aan de hand van emotie

Foto 22: Kelly Holmes (GBR)
10,4 x 5,6 cm

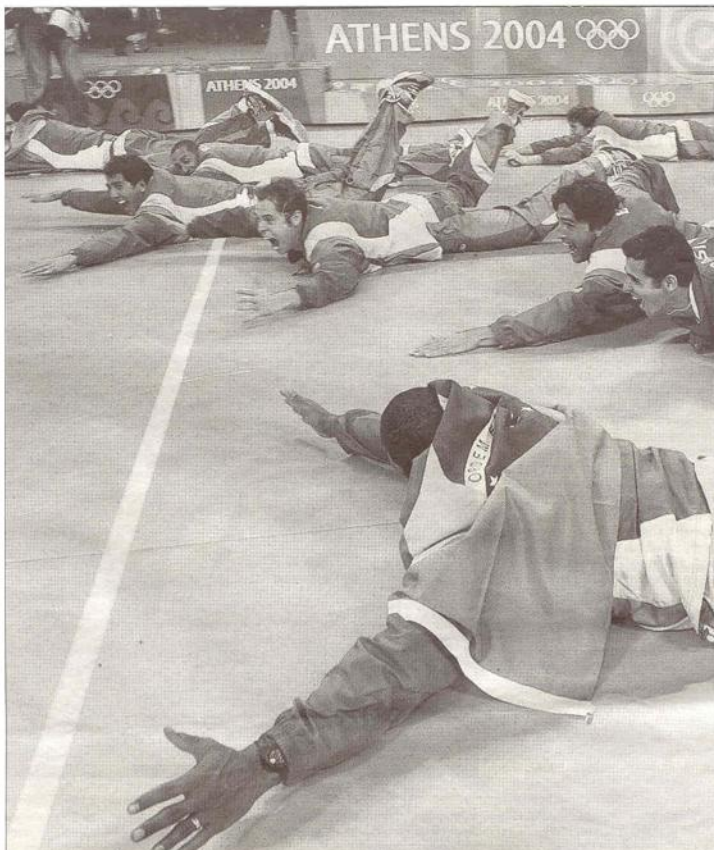

Foto 23: Braziliaans volleybalteam
15,8 x 18,6 cm

Foto 24: Argentijns voetbalteam
15,8 x 9 cm

Foto's 25 –29: Voorbeelden negatieve beeldvorming over zwarte vrouwelijke sprinters

Foto 25: Gail Devers (USA)
10 x 22,6 cm

Top-5: Eeuwige nummers twee

Steve Backley (GBr)
De speerwerper verbeterde drie keer het wereldrecord, maar kwam op de Spelen nooit verder dan zilver (1996) en brons (1992, 2000). Telkens was de inmiddels gestopte Jan Zelezny net iets beter.

Merlene Ottey (Slo)
Er lijkt een vloek te rusten op de jamaicaanse sprintster (44) die nu voor Slovenië uitkomt. Nog nooit won de gracieuze atlete een gouden plak. Ze bleef steken op zilver (3) en brons (5).

Mike Powell (VS)
De verspringer won zilver in Seoul en

Barcelona. In 1991 verbrak hij het 23 jaar oude wereldrecord van Bob Beamon (8,90 meter) met 5 centimeter.

Frank Fredericks (Nam)
Had de pech in hetzelfde tijdperk te lopen als Carl Lewis en Michael Johnson. De sprinter kwam daardoor op de Spelen nooit verder dan de tweede plaats. In totaal verzamelde hij 4 zilveren plakken op de 100 en 200 meter.

Margriet Matthijse (Ned)
Net gestopt. Als 19-jarige meldde de zellster zich aan de start in Atlanta. Ze won bij haar debuut in de Europese klasse direct zilver. Vier jaar geleden verstoortte een zware hersenschudding haar gouden feestje.

Foto 26: Merlene Ottey (SLO)
2 x 1,9 cm

Foto's 27, 28 en 29: Perdita Felicien (CAN)
5,2 x 8,1 (3x)

Foto's 30-32: Casestudy Nederlands dameshockeyteam na verlies finale op 26 augustus

Foto 30 : Clarinda Sinnige en Mijntje Donners
9,6 x 6,6 cm

Foto 31: Marc Lammers en Minke Booij
21,2 x 20,1 cm

Foto 32: Marc Lammers, Ageeth Boomgaard en Mijntje Donners
26,8 x 22,5 cm

Foto 33: Guus Vogels en Sander van der Weijde
19,6 x 14,6 cm

Foto 34: Vier spelers Nederlands hockeyteam
26,7 x 23,6 cm

Foto 35: Erik Jazet, Geert-Jan Derikx en Guus Vogels
26,4 x 22,3 cm

Foto's 36—38: Voorbeelden doorbreking stereotype beelden

Foto 36: Cornelia Pfhol (GER)
15,8 x 18,4 cm

Foto 37: Lee Troop (AUS)
6,3 x 8,7 cm

Foto 39: Deborah Gravenstijn (NED)
8,3 x 3,9 cm